

นโยบายการจัดการชาวจีนฮั่นสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้นที่มีอิทธิพลต่ออัตลักษณ์
ความเป็นจีน

โดย

นางสาวอรุณพร สุวรรณธานินทร์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวัฒนธรรมจีนศึกษา

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นโยบายการจัดการชาวจีนอันสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้นที่มีอิทธิพลต่ออัตลักษณ์
ความเป็นจีน

โดย

นางสาวอรุณพร สุวรรณธานินทร์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวัฒนธรรมจีนศึกษา

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

EARLY QING POLICIES IN GOVERNING THE HAN CHINESE THAT
INFLUENCE CHINESE IDENTITY

BY

MISS WAROONPORN SUWANTHANIN

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
CHINESE CULTURE STUDIES
FACULTY OF LIBERAL ARTS
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2019
COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะศิลปศาสตร์

วิทยานิพนธ์

ของ

นางสาววรรณพร สุวรรณธานินทร์

เรื่อง

นโยบายการจัดการชาวจีนชั้นมัธยมช่วงครึ่งตอนต้นที่มีอิทธิพลต่ออัตลักษณ์ความเป็นจีน

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

เมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2563

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ อมรรณิच्छักดิ์)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปกรณ์ ลิ้มปณูสรณ์)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์)

คณบดี

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาสพงศ์ ศรีพิจารณ์)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	นโยบายการจัดการชาวจีนฮั่นสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้นที่มีอิทธิพลต่ออัตลักษณ์ความเป็นจีน
ชื่อผู้เขียน	นางสาวอรุณพร สุวรรณธานินทร์
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	สาขาวิชาวัฒนธรรมจีนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	รองศาสตราจารย์ ดร.ปกรณ์ ลิมปนูสรณ์
ปีการศึกษา	2562

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเรื่องนโยบายการจัดการชาวจีนฮั่นในสมัยราชวงศ์ชิงที่ต้องการสร้างความกลมกลืนระหว่างชาวจีนฮั่นและชาวแมนจู รวมทั้งต้องการควบคุมชาวจีนฮั่นให้แสดงความจงรักภักดีต่อราชวงศ์ชิง โดยนโยบายที่นำมาบังคับใช้ ได้แก่ การเปลี่ยนทรงผมและเสื้อผ้า การปิดล้อมที่ดินและบังคับชาวจีนฮั่นให้เป็นทาส การออกกฎหมายลงโทษคนหลบหนี และการปราบปรามกลุ่มผู้ต่อต้านราชวงศ์ชิง ซึ่งนโยบายเหล่านี้กลายเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาความขัดแย้งทางด้านชาติพันธุ์ระหว่างชาวแมนจูและชาวจีนฮั่น และเกิดปัญหาการต่อต้านราชวงศ์ชิงขึ้น โดยในช่วงต้นกลุ่มผู้นำการต่อต้านคือกลุ่มเชื้อสายราชวงศ์หมิง ขุนนางผู้ภักดีต่อราชวงศ์หมิง และกลุ่มผู้เสียผลประโยชน์จากการปกครองของราชวงศ์ชิง ซึ่งทุกกลุ่มมีแนวทางร่วมกันคือ “ล้มราชวงศ์ชิง ฟื้นฟูราชวงศ์หมิง” ทำให้จักรพรรดิชิงต้องแก้ไขปัญหาด้วยการนำวัฒนธรรมประเพณีของชาวจีนฮั่นมาปรับใช้ร่วมกับวัฒนธรรมแมนจูเพื่อลดกระแสการต่อต้านในสังคม และเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับราชวงศ์ชิงในการปกครองจีน จึงมีการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดความเป็น “อารยชนและอนารยชน” ของชนชาติจีนฮั่นในสมัยโบราณ เพื่อให้เกิดความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคสมัย ที่นำไปสู่แนวคิดในการพัฒนาประเทศจีนให้ยิ่งใหญ่และทันสมัยมากขึ้น พร้อมกับการสร้างวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์จีนขึ้นในสังคม

คำสำคัญ: ราชวงศ์ชิง, นโยบายการจัดการชาวจีนฮั่น, อัตลักษณ์จีน

Thesis Title	EARLY QING POLICIES IN GOVERNING THE HAN CHINESE THAT INFLUENCE CHINESE IDENTITY
Author	Miss Waroonporn Suwanthanin
Degree	Master of Arts
Major Field/Faculty/University	Chinese Culture Studies Liberal of Arts Thammasat University
Thesis Advisor	Associate Professor Pakorn Limpanusorn PH.D.
Academic Years	2019

ABSTRACT

This research study focuses on Han Chinese governing policies during the Qing dynasty that aimed to establish harmony between the Han Chinese and the Manchu, which includes the intention to regulate Han Chinese to display loyalty to the Qing Dynasty. The applied policies included regulations on hair and clothing, management of land, forced slavery of Han Chinese, laws punishing fugitives, and the suppression of anti-Qing Dynasty forces. These policies have become the basis for the cause of ethnic conflicts between the Manchu and Han Chinese, which led to oppositions against the Qing Dynasty. During the early stages of this period, the leader of the opposition was the Ming dynasty, loyal noblemen to the Ming dynasty, and groups of individuals who lose benefit from the rule of the Qing Dynasty. All of these groups possess a common approach which is "Oppose Qing and restore Ming (Fanjing Fuming)". This factor caused the Qing Emperor to solve this problem by adapting Han Chinese culture and traditions together with Manchu culture to reduce social resistance, as well as to legitimize the Qing dynasty in the rule of China by arguing the meaning behind the concept of "Civilized people and barbarians" of the Han Chinese people in ancient times. The policies aimed to create new understandings of the historical developments that shifted during each era, leading to the concept of

developing China to be more prominent and more modern, along with the creation of a Chinese cultural identity in Chinese society.

Keywords: Qing Dynasty, Policies in governing the Han Chinese, Chinese identity

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จด้วยดีเพราะได้รับความกรุณาจากอาจารย์ผู้สอนทุกท่านในหลักสูตรวัฒนธรรมจีนศึกษาที่ให้ความรู้เรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจีน ทั้งด้านประวัติศาสตร์ ปรัชญา และวรรณกรรม รวมทั้งองค์ความรู้ด้านการทำวิจัยทำให้ผู้เขียนสามารถจัดทำวิทยานิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี ซึ่งการเขียนวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ผู้เขียนเองก็ตั้งใจที่จะค้นคว้าหาข้อมูลในการนำเสนอจากคำแนะนำของอาจารย์และเพื่อน ๆ ที่คอยให้คำแนะนำในแต่ละครั้ง โดยเฉพาะอาจารย์ปกรณ์ ลิ้มปณฺสรณ์ อาจารย์ที่ปรึกษาที่คอยให้คำชี้แนะแก่ผู้เขียนในการค้นคว้าหาข้อมูล และยังแนะนำเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยให้โดยตลอด นอกจากการจัดทำวิทยานิพนธ์แล้ว อาจารย์ยังคอยรับฟังเรื่องราวของผู้เขียนตลอดเวลาที่กำลังศึกษาอยู่ในหลักสูตร

ในโอกาสนี้ ผู้เขียนขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณามาเป็นคณะกรรมการสอบเค้าโครงวิทยานิพนธ์ และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งประกอบด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ อมรรณชิตศักดิ์ ประธานกรรมการสอบ รองศาสตราจารย์ ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์ กรรมการสอบ และรองศาสตราจารย์ ดร.ปกรณ์ ลิ้มปณฺสรณ์ กรรมการสอบและอาจารย์ที่ปรึกษา ที่กรุณาให้คำแนะนำแก่ผู้เขียนในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องครบถ้วนและสมบูรณ์ขึ้นตามลำดับ รวมถึงเพื่อนนักศึกษาร่วมรุ่น และคุณชนิตา คิมกระโทก (พีปุม) เจ้าหน้าที่งานบัณฑิตศึกษาที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสอบวิทยานิพนธ์ให้เป็นไปโดยราบรื่น ตลอดจนเจ้าหน้าที่สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ ผู้เขียนรู้สึกขอบคุณกับการช่วยเหลือของทุก ๆ ท่านที่ได้เอื้อนามมาข้างต้น และอีกหลาย ๆ ท่านที่ได้เอื้อนามที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจให้แก่ผู้เขียนจนประสบความสำเร็จ ผู้เขียนต้องขอ “ขอบพระคุณ” ทุกท่าน มา ณ โอกาสนี้

สุดท้ายนี้ ก็ขอขอบคุณตัวเองที่อดทนอยู่กับวิทยานิพนธ์จนเสร็จสมบูรณ์ งานวิจัยชิ้นนี้ทำให้ผู้เขียนได้เรียนรู้อะไรมากมายจากเรื่องที่ทำ และผู้เขียนหวังว่างานวิจัยนี้จะมีประโยชน์ไม่มากนักน้อยกับทุกท่านที่ได้เข้ามาศึกษา การเขียนวิทยานิพนธ์สำหรับนักศึกษาปริญญาโทอาจจะไม่ใช่เรื่องง่ายแต่ก็ไม่ยากเกินความสามารถ ถ้ามีความมุ่งมั่นและอดทนมากเพียงพอ ผู้เขียนขอเป็นกำลังใจให้กับผู้ที่กำลังเขียนวิทยานิพนธ์ และขอให้ทุกท่านประสบความสำเร็จเช่นกัน

นางสาววรุณพร สุวรรณธานี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(2)
กิตติกรรมประกาศ	(4)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	3
1.3 สมมติฐานการวิจัย	3
1.4 ขอบเขตการศึกษา	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น	11
บทที่ 2 จักรวรรดิฉินในสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้น	12
2.1 ประวัติและความเป็นมาของชนเผ่าแมนจู	12
2.2 การก่อตั้งราชวงศ์ชิง	14
2.2.1 นูร์ฮาซี (努尔哈赤 Nurhachi ค.ศ. 1559-1626)	14
2.2.2 หวงไท่จี (皇太极 Huang Taiji หรือ Abahi ค.ศ. 1626-1644)	17
2.3 การปกครองฉินในสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้น (ค.ศ. 1644-1722)	21
2.3.1 รัชสมัยจักรพรรดิซุ่นจื่อ (顺治 Shunzhi ค.ศ. 1644-1661)	21
2.3.2 รัชสมัยจักรพรรดิคังซี (康熙 Kangxi ค.ศ. 1661-1722)	24
2.4 สรุป	26

บทที่ 3 นโยบายการจัดการชาวจีนฮั่นในสมัยราชวงศ์ซิงตอนต้น	28
3.1 นโยบายการเปลี่ยนทรงผมและเสื้อผ้า (薙发易服)	29
3.2 นโยบายยึดครองที่ดินและบังคับให้ชาวจีนฮั่นเป็นทาส (圈地和投充)	32
3.3 นโยบายการจัดการชาวจีนฮั่นที่หลบหนี (逃人)	34
3.4 นโยบายการจัดการพรมแดนแมนจูเรีย (柳条边)	35
3.5 นโยบายการปราบปรามกลุ่มผู้สนับสนุนการฟื้นฟูราชวงศ์หมิง (反清复明)	39
3.5.1 ราชวงศ์หนานหมิงกับการต่อต้านราชวงศ์ซิง	40
3.5.2 เจิ้งเฉิงกิงกับการต่อต้านราชวงศ์ซิง	43
3.5.3 สามเจ้าศักดิ์ดินากับการต่อต้านราชวงศ์ซิง	45
3.6 สรุป	53
บทที่ 4 อิทธิพลของนโยบายการจัดการปกครองในราชวงศ์ซิงตอนต้นต่ออัตลักษณ์ความเป็นจีน	54
4.1 ความหมาย “หวาอี” (华夷) ในวัฒนธรรมจีน	55
4.1.1 แนวคิด “หวาอี” ก่อนยุคจักรวรรดิจีน	56
4.1.2 แนวคิด “หวาอี” ในสมัยราชวงศ์ซิง	59
4.2 สมาคมลับกับการต่อต้านราชวงศ์ซิง	69
4.2.1 สมาคมลับและกฎข้อบังคับภายในสมาคมลับ	70
4.2.2 พิธีกรรมในการรับสมาชิกใหม่ของสมาคมลับ	72
4.2.3 เครื่องหมายและภาษาลับของสมาคมลับ	76
4.2.4 สมาคมลับกับการต่อต้านราชวงศ์ซิง	77
4.3 ลักษณะพิเศษและการพัฒนาในแมนจูเรีย	80
4.3.1 การสถาปนารัฐแมนจูแก้ว	81
4.3.2 การพัฒนาแมนจูเรียให้เป็นเขตเศรษฐกิจใหม่	86
4.3.3 การผสมผสานทางวัฒนธรรมในแมนจูเรีย	90
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	94

	(7)
รายการอ้างอิง	97
ภาคผนวก	102
การนับรัชศกในสมัยราชวงศ์ชิง	103

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ราชวงศ์หมิงต้องประสบกับสภาวะความแห้งแล้งที่รุนแรง เป็นระยะเวลายาวนานหลายปีติดต่อกัน ภัยจากฝูงตั๊กแตน ราคาพืชผลและอาหารที่สูงมาก ชากศพ มนุษย์ที่ตายเกลื่อนทั่วท้องถนนเป็นปัญหาใหญ่ที่จักรพรรดิฉงเจินไม่สามารถแก้ไขได้ รวมทั้งเกิดโรค ฝีดาษระบาดขึ้นภายหลังสภาวะแห้งแล้ง ซึ่งประชาชนหลายกลุ่มมองว่าเป็นการลงโทษจากสวรรค์ที่ จักรพรรดิราชวงศ์หมิงไร้ความสามารถ เมื่อกองทัพกบฏชาวนาของหลี่จื้อเฉิงและจางเซี่ยนจงที่ก่อการ กบฏขึ้นจนสามารถยึดนครซีอานและมณฑลเสฉวนได้ก็สถาปนาราชวงศ์ต้าซุ่น (大顺 Dashun) ขึ้น พร้อมทั้งวางแผนเพื่อเข้ายึดกรุงปักกิ่งต่อไป จากการรุกรานของกองทัพกบฏชาวนาทำให้จักรพรรดิ ฉงเจินต้องระดมพลครั้งใหญ่เพื่อปกป้องกรุงปักกิ่ง แต่เพราะมีกำลังน้อยเกินไปทำให้ฝ่ายกบฏสามารถ ยึดกรุงปักกิ่งได้สำเร็จในปี 1644 กองทัพกบฏชาวนาทำให้เชื้อพระวงศ์หมิงแตกกระจายต่างหนีเพื่อ เอาชีวิตรอดและไปตั้งราชวงศ์หมิงอีกครั้งที่เมืองหนานจิง ส่วนกองทัพกบฏชาวนาก็ปกครองกรุงปักกิ่ง ได้ไม่นานก็ต้องถอนกำลังเพื่อหลบหนีกองทัพของแมนจู ส่วนผู้ปกครองแมนจูเมื่อสถาปนาราชวงศ์ชิง ขึ้นที่นครปักกิ่งแล้วก็ออกกวาดล้างกลุ่มกบฏชาวนา โดยเฉพาะกลุ่มของจางเซี่ยนจงที่หนีไปตั้ง อาณาจักรที่มณฑลเสฉวนและประกาศตั้งตนเป็นอิสระ แต่กองทัพของแมนจูก็สามารถจับกุมจางเซี ยงและประหารชีวิตในปี 1647¹

การล่มสลายของราชวงศ์หมิงทำให้อาณาจักรแมนจูสามารถขยายอาณาจักรเข้าสู่ ภาคเหนือของจีนได้สำเร็จ หลังจากที่นูร์ฮาซี้อและหว่งไท่จี๋มีความพยายามในการเข้าครอบครอง อาณาจักรจีนมากกว่าสองทศวรรษ ซึ่งก่อนที่ชาวแมนจูจะเข้าปกครองจีนก็มีการเตรียมกำลังทั้ง ฝ่ายทหารและพลเรือนเพื่อให้พร้อมต่อการเข้าปกครองจีน ด้วยการจัดการปกครองอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะช่วงเวลาที่นูร์ฮาซี้อปกครองจะใช้ระบบกองธงในการจัดสรรกำลังพลเพื่อการดำเนินการใน ด้านต่าง ๆ ต่อมาในสมัยหว่งไท่จี๋มีการนำระบบการบริหารราชการแบบจีนเข้ามาปรับใช้ร่วมกับระบบ กองธง ยิ่งทำให้อาณาจักรแมนจูมีความเข้มแข็งและยิ่งใหญ่ขึ้น ความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรแมนจูใน สมัยนี้ทำให้ทั้งชนเผ่ามองโกล และทิเบตต่างยอมสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์ชิง นอกจากนี้ยังสามารถยึด

¹ สุรชัย ศิริไกร, “อู๋ซานกุ้ย “ดาวร้าย” แห่งราชวงศ์หมิง,” ใน *ดาวร้ายในประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมจีน*, บรรณาธิการโดย ปกรณ์ ลิ้มปทุมสรณ์, (กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2560), 21-22.

เมืองต่าง ๆ ในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เพิ่มขึ้นทำให้อาณาเขตในแมนจูเรียกว้างใหญ่ขึ้น จากเดิมที่อยู่เพียงบริเวณเฮยหลงเจียงต่อมาก็ขยายมาถึงเหลียวหนิงและจีหลินทำให้เขตแมนจูเรียของราชวงศ์ชิงก่อนเข้าปกครองจีนมีพื้นที่ครอบคลุม 3 มณฑลที่สำคัญทางภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นที่ตั้งพระราชวังโบราณ และสุสานบรรพชนของจักรพรรดิชิงอีกด้วย ผู้ปกครองแมนจูทุกพระองค์จึงหวงแหนดินแดนนี้มากและจัดให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำราชวงศ์ โดยห้ามมิให้ผู้ใดบุกรุกเข้าไปอย่างเด็ดขาดทำให้ราชวงศ์ชิงต้องกำหนดนโยบายการจัดการพรมแดน โดยสร้างรั้วต้นหลิว (Willow Palisade) ขึ้นมาทั้งบริเวณชายแดนแมนจูเรียกับที่ราบภาคกลางของจีน เพื่อสกัดกั้นกลุ่มคนจากต่างชนเผ่าทั้งชาวจีนฮั่น ชาวมองโกล และชนชาติอื่นเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ นอกจากนี้ในแมนจูเรียยังเป็นพื้นที่ของการอนุรักษ์ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ ประเพณี และอาชีพไว้ให้แก่ชาวแมนจูเพื่อรักษาความเป็นสายเลือดบริสุทธิ์ของชาวแมนจูเอาไว้

เมื่อราชวงศ์ชิงเข้าปกครองจีนแล้วก็มีภารกิจที่จะต้องสร้างความเป็นปึกแผ่น ในช่วงแรกก็มีการนำระบบการปกครองเดิมของราชวงศ์หมิงมาใช้เพื่อยุติปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้น ซึ่งระบบส่วนใหญ่ก็เป็นไปตามแนวคิดของขงจื้อ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของแมนจูไว้ เช่น การกำหนดเครื่องแต่งกายในราชสำนัก และผู้ที่ยอมสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์ชิงต้องตัดผมและไว้เปียตามแบบชาวแมนจูซึ่งในช่วงแรกบังคับใช้กับกลุ่มขุนนางชาวจีนฮั่นก่อน ต่อมาเมื่อเข้าสู่การปกครองในปีที่ 2 ก็กำหนดเป็นนโยบายและประกาศใช้บังคับกับประชาชนทั่วทั้งอาณาจักร และมีการกำหนดบทลงโทษหากผู้ใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตาม จนเป็นที่มาของคำกล่าวที่ว่า “ไว้ผมไม่ไว้หัว ไว้หัวไม่ไว้ผม” ทำให้ชาวจีนฮั่นที่ไม่พอใจต่อผู้ปกครองแมนจูยิ่งทวีเพิ่มมากขึ้นและนำไปสู่การรวมกลุ่มกันต่อต้านราชวงศ์ชิง นอกจากนี้ยังมีนโยบายการปิดล้อมที่ดินและบังคับให้เป็นทาส และนโยบายการลงโทษผู้หลบหนี ยิ่งทำให้ชาวจีนฮั่นที่ถูกยึดที่ดินและถูกกดขี่ข่มเหงจากขุนนางแมนจูมีความโกรธแค้นต่อราชวงศ์ชิงมากขึ้น ทำให้ชาวจีนฮั่นทั้งที่เคยอาศัยในเมืองหลวงและบริเวณโดยรอบต่างอพยพหนีไปทางตอนใต้ของอาณาจักรจีน เพื่อไปร่วมกับกลุ่มต่อต้านที่นำโดยเชื้อพระวงศ์หมิงที่เมืองหนานจิง หลังจากทีกลุ่มเหล่านี้หลบหนีเอาชีวิตรอดไปที่เมืองหนานจิงก็ร่วมกับขุนนางหมิงที่นั่นตั้งราชวงศ์หมิงขึ้นอีกครั้ง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามราชวงศ์หนานหมิงหรือราชวงศ์หมิงใต้ และมีคติในการเคลื่อนไหวต่อต้านว่า “ล้มราชวงศ์ชิง พื้นราชวงศ์หมิง”

ในช่วงแรกราชวงศ์หนานหมิงมีความแข็งแกร่งมากสามารถต้านทานกองทัพแมนจูไว้ได้หลายครั้ง แต่เมื่อเกิดความขัดแย้งเพื่อแย่งชิงอำนาจทางการเมืองขึ้นภายในเมืองหนานจิง ทำให้หลายฝ่ายต่างแยกตัวออกไปตั้งกลุ่มของตนเอง เมื่อราชวงศ์หนานหมิงอ่อนแอลงจึงไม่อาจต้านกำลังของกองทัพแมนจูได้ ทำให้กองทัพแมนจูสามารถยึดเมืองหนานจิงคืนได้สำเร็จ ราชวงศ์ชิงใช้เวลาเกือบ 4 ปี (ค.ศ. 1644-1647) ในการส่งกองทัพเข้าปราบปรามกลุ่มเชื้อพระวงศ์หมิงจนสำเร็จ ต่อมาก็ต้อง

เผชิญกับกลุ่มต่อต้านที่แข็งแกร่งของกองทัพเจิ้งเฉิงกงที่มีฐานที่มั่นอยู่ในไต้หวัน ทำให้สงครามระหว่างราชวงศ์ชิงและกองทัพเจิ้งเฉิงกงยืดเยื้อยาวนานเกือบ 40 ปี (ค.ศ. 1644-1683) อีกทั้งยังมีกลุ่มของสามเจ้าเมืองอิสระทางตอนใต้ของอาณาจักรจีนที่นำโดยอู๋ซานกุ้ยที่เคยมีความดีความชอบในการเปิดด่านชานไห่กวนให้กองทัพแมนจูบุกเข้ายึดครองกรุงปักกิ่งได้สำเร็จ ก็ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นเจ้าเมืองอิสระร่วมกับเกิงจิงจง และซ่งเซอสีในสมัยจักรพรรดิซุ่นจื้อ แต่เมื่อเกิดความขัดแย้งกับจักรพรรดิคังซีขึ้นก็หันมาก่อกบฏและใช้ข้ออ้างว่าต้องการกอบกู้ราชวงศ์หมิงเพื่อเป็นเหตุผลในการก่อกบฏครั้งนี้ แต่ก็ทำไม่สำเร็จและยังถูกปราบปรามโดยจักรพรรดิคังซีเป็นระยะเวลายาวนานกว่า 8 ปี (ค.ศ. 1673-1681) จึงจะสิ้นสุดลง

จะเห็นได้ว่าการปกครองโดยราชวงศ์ชิงที่เป็นชนชาติป่าเถื่อนตามแนวคิดของชาวจีนฮั่นได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมายในสังคมจีนเพราะความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อความชอบธรรมของจักรพรรดิแมนจู ฉะนั้นภารกิจสำคัญประการแรกคือ ต้องสร้างการยอมรับจากชาวจีนฮั่นเพื่อสร้างรากฐานที่มั่นคงให้แก่ราชวงศ์ชิงในการปกครองจีนด้วยการรับเอาแนวคิดทั้งในด้านการบริหารประเทศ และด้านวัฒนธรรมประเพณีของชนชั้นปกครองตามแนวคิดขงจื้อมาใช้ในการปกครอง ต่อมาก็ต้องสร้างความกลมกลืนระหว่างชาติพันธุ์ซึ่งรัฐบาลชิงได้กำหนดนโยบายการปกครองเพื่อบังคับให้ชาวจีนฮั่นปฏิบัติร่วมกัน แต่่นโยบายที่ราชวงศ์ชิงใช้ในช่วงต้นกลายเป็นสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งในสังคมจีนตลอดการปกครองของราชวงศ์ชิง อีกทั้งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านแนวคิด ความเชื่อ พิธีกรรม ซึ่งก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์จีนที่มีรากฐานอยู่บนแนวคิดของวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมจีน

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษานโยบายการจัดการชาวจีนฮั่นในสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้น (ค.ศ. 1644-1772) ที่มีอิทธิพลต่ออัตลักษณ์ความเป็นจีน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากการปกครองในสมัยราชวงศ์ชิง

1.3 สมมติฐานการวิจัย

นโยบายการจัดการชาวจีนฮั่นในสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้น (ค.ศ. 1644-1672) มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ความเป็นจีน

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาประวัติศาสตร์จีนในสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้น (ค.ศ. 1644-1672) และนโยบายการจัดการชาวฮั่นที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ความเป็นจีน โดยศึกษาจากเอกสารชั้นต้นในสมัยราชวงศ์ชิง และเอกสารชั้นรองประเภทต่าง ๆ ทั้งภาษาจีน ภาษาอังกฤษ และภาษาไทย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 มีความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์จีนสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้น

1.5.2 มีความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายการปกครองในสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้น

1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “นโยบายการจัดการชาวฮั่นสมัยราชวงศ์ชิง” นั้น ไม่พบเอกสารหรืองานวิจัยที่ศึกษาหรือวิจัยในประเด็นนี้โดยตรง มีเพียงเอกสารหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในสมัยราชวงศ์ชิง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการวิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในจักรวรรดิชิง ดังนี้

เอกสารภาษาไทย

1.6.1 วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสร้างความตระหนักรู้ในความเป็นชาติจีนสมัยใหม่: ผ่านวิวัฒนาการประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนยุคสมัยใหม่ ค.ศ. 1895-1945”² ศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ของชาวฮั่นผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์ตั้งแต่ตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมุ่งศึกษาถึงแนวคิดทางปรัชญาจีน โดยกล่าวถึงจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนโบราณว่า มีพัฒนาการแนวคิดทางอำนาจเชื่อมโยงระหว่างเรื่องไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ และแนวคิดขงจื้อ ตั้งแต่ยุคก่อนจักรวรรดิภายใต้ความเชื่อเรื่องเทียน เทียนเซีย เทียนจื่อ และเทียนมิ่ง โดยอธิบายเหตุการณ์และการตีความตามหลักจักรวาลวิทยาที่ทำให้เกิดความเชื่อที่ว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์จีนเป็นแบบวงล้อจนถึงสมัยยุคจักรวรรดิในราชวงศ์ฮั่นพัฒนาต่อมาเป็นแนวคิดทางศีลธรรมและกรอบความคิดทาง

² จุฬาลักษณ์ ปลื้มปัญญา, “การสร้างความตระหนักรู้ในความเป็นชาติจีนสมัยใหม่: ผ่านวิวัฒนาการประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนยุคสมัยใหม่ ค.ศ. 1895-1945,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555).

จักรวาลวิทยา ในสมัยราชวงศ์ถังเป็นช่วงเวลาที่มีการรับเอาพุทธศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งทั้งในด้านความเชื่อและพิธีกรรม ต่อมาในสมัยราชวงศ์ซ่ง หมิง และชิง คำสอนของแนวคิดขงจื้อ สืบเนื่องมาจากการพัฒนาแนวคิดขงจื้อใหม่ ภายหลังจากล่มสลายของราชวงศ์หมิงมีการรื้อฟื้นแนวคิดขงจื้อดั้งเดิมซึ่งส่งผลต่อแนวคิดการปกครองของจีนในยุคต้นราชวงศ์ชิง และการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ในยุคก่อนและหลังสงครามฝิ่น เนื่องจากราชวงศ์ชิงให้ความสำคัญกับเรื่องของพิธีการและประเพณีทำให้ปัญญาชนกลายเป็นผู้สืบทอดและรักษาวัฒนธรรมจีนที่แสดงถึงชาตินิยมอย่างเด่นชัดเมื่อเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ แนวคิดเรื่องรัฐชาติจึงเน้นความเป็นหนึ่งและประสบการณ์ร่วมกันของคนในชาติที่มีความหลากหลาย มากกว่าที่จะตอบสนองต่อหน่วยทางการเมือง แต่นักประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ยังคงให้ความสำคัญกับรากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอง และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมของโลกเพื่อสร้างอัตลักษณ์จีนที่มีความเป็นสมัยใหม่

1.6.2 หนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่”³ เริ่มต้นเนื้อหาด้วยเรื่องการสถาปนาราชวงศ์ชิงตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 จนกระทั่งเกิดสงครามฝิ่น ซึ่งจีนมีพัฒนาการทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่สำคัญ ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวยังมีผลสืบเนื่องจนถึงทุกวันนี้ ส่วนมุมมองทางด้านประวัติศาสตร์ได้อธิบายถึงความสำคัญต่อทั้งมุมมองของจีนและมุมมองของโลกตะวันตก ประกอบด้วยเนื้อหาทั้ง 4 บท คือ บทแรกว่าด้วยการขึ้นสู่อำนาจของราชวงศ์ชิง การสร้างความกลมกลืนระหว่างชาติพันธุ์ต่าง ๆ การขยายอำนาจออกไปจนเป็นจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของเอเชียในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 พัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมของยุคนี้ รวมทั้งปัญหาที่เริ่มบั่นทอนเสถียรภาพของราชวงศ์ บทที่ 2 ว่าด้วยปัญหาของจีนเมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ปัญหาประชากร การกบฏ การเข้ามาของจักรวรรดินิยมตะวันตก และสาเหตุของความล้มเหลวในการปรับตัวของจีน บทที่ 3 ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมจีนเมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 20 การสิ้นสุดของสถาบันจักรพรรดิ และกำเนิดยุคขุนศึก การแสวงหาทางออกให้แก่ประเทศจีนโดยพรรคก๊กมินตั๋ง และพรรคคอมมิวนิสต์จีน จนกระทั่งถึงการสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี 1949 และบทที่ 4 ว่าด้วยการพัฒนาการของดินแดนขอบนอกของจีนในยุคสมัยใหม่ และนัยสำคัญต่อการสร้างเอกภาพของชาติ

³ สิทธิพล เจริญรัฐติกาฬ, *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*, (กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2555).

1.6.3 บทความเรื่อง “เมื่อแมนจูเข้าปกครองฮั่น: การก่อตั้งและปกครองจีนในช่วงแรกของราชวงศ์ซิง”⁴ กล่าวถึง ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ซิงในยุคที่เริ่มก่อตั้งเป็นรัฐเล็ก ๆ จนมาเป็นอาณาจักรต้าซิง ซึ่งปกครองอยู่เป็นเวลาเกือบสามร้อยปี โดยเน้นไปที่ช่วงเวลาหนึ่งร้อยปีแรกตั้งแต่ก่อตั้งราชวงศ์ ระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่สำคัญในการสร้างฐานอำนาจของจักรพรรดิและสถาปนาระบอบการปกครองราชวงศ์ซิง และยังเป็นฐานสำคัญที่ทำให้ราชวงศ์ซิงมีอาณาเขตกว้างขวางจนกลายเป็นจักรวรรดิในสมัยของจักรพรรดิเฉียนหลง การที่ชนกลุ่มน้อยอย่างแมนจูเข้าปกครองชาวฮั่นซึ่งเป็นคนหมู่มากและถือว่าตนมีอารยธรรมสูงกว่านั้นไม่ใช่เรื่องง่าย จะเห็นได้ว่าจักรพรรดิซิงในช่วงแรกต่างสานต่อระบบเดิมของแมนจู ในขณะเดียวกันก็นำระบบการเมืองการปกครองของจีนฮั่นเข้ามาปรับใช้ และเรียนรู้จากความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์หมิง จักรพรรดิเหล่านี้ต้องเผชิญกับการต่อต้านของพรรคพวกราชวงศ์หมิงและปัญหาภายในราชวงศ์ซิงเอง การปกครองจีนในช่วงแรกจึงไม่ใช่เรื่องง่าย ราชวงศ์ซิงจึงต้องสร้างความชอบธรรมให้แก่ตนเองในการเข้าปกครองจีนอย่างเช่นในกรณีของจักรพรรดิดิงเจิ้งที่เขียนโต้แย้งอารยธรรมจีนลงในหนังสือ “ต้าอ๋อเจียหมี่ลู่” ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้สร้างความชอบธรรมในการปกครองจีนให้แก่ราชวงศ์ซิง อย่างไรก็ตามต้องถือว่าผู้ปกครองในยุคแรกได้ปูทางให้แก่จักรพรรดิเฉียนหลงในการสร้างอาณาจักรต้าซิงอันยิ่งใหญ่

1.6.4 บทความเรื่อง “ความรู้ที่ถูกจงจำ: หนังสือต้องห้ามในราชวงศ์ซิง”⁵ กล่าวถึงการตีตราหนังสือต้องห้ามเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของมนุษย์มาตั้งแต่อดีต เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการควบคุมความคิดของพลเมือง ราชวงศ์ซิงมิได้เพียงขยายอาณาเขตประเทศจีนออกไปกว้างใหญ่ไพศาลเท่านั้น ตลอดระยะเวลาการปกครอง 268 ปี ก็นับว่าราชวงศ์ซิงอยู่ในอำนาจยาวนานไม่น้อย การที่ทำเช่นนี้ได้นั้นแสดงว่าราชวงศ์ซิงต้องมีโครงสร้างรัฐที่เข้มแข็ง จึงมีศักยภาพที่จะใช้กลไกของรัฐในด้านอุดมการณ์เพื่อการควบคุมพลเมืองที่เป็นปรีชาได้อย่างแยบยลด้วยการสะกดความไฝ่ฝันของชนชาติจีนฮั่นที่ไม่อยากจะยอมรับการปกครองของราชวงศ์แมนจูไว้ได้ ดังนั้น การตีตราหนังสือต้องห้ามจึงเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ผู้ปกครองจีนทุกยุคทุกสมัยนำมาใช้ในการปกครอง โดยความรู้ที่ถูกจงจำ ได้แก่ ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ การต่อต้านอำนาจการปกครองและการสั่นคลอนศีลธรรมอันดีงามของสังคม พร้อมทั้งแสดงให้เห็นว่า การใช้นโยบายหนังสือต้องห้าม

⁴ ปิยดา ชลวร, “เมื่อแมนจูเข้าปกครองฮั่น: การก่อตั้งและปกครองจีนในช่วงแรกของราชวงศ์ซิง”, ใน *เหตุเกิดในราชวงศ์ซิง*, บรรณาธิการโดย ปกรณ์ ลิมปนูสรณ์ (กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2555), 16-42.

⁵ พชณี ตั้งยีนยง, “ความรู้ที่ถูกจงจำ: หนังสือต้องห้ามในราชวงศ์ซิง”, ใน *เหตุเกิดในราชวงศ์ซิง*, บรรณาธิการโดย ปกรณ์ ลิมปนูสรณ์ (กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2555), 134-155.

เป็นเครื่องมือในการปกครองจีนของชาวแมนจู โดยการจัดระเบียบความคิดชาวจีนอันผ่านกลไกของรัฐบาลทั้งด้านการปราบปราม และทางด้านอุดมการณ์ได้อย่างแยบยล

เอกสารภาษาอังกฤษ

1.6.5 หนังสือเรื่อง “*Rescuing History from Nation: Questioning Narratives of Modern China*”⁶ กล่าวถึง ผลกระทบในการเขียนประวัติศาสตร์สมัยใหม่ในระบบรัฐชาติในการสร้างและการยอมรับรวมถึงความตระหนักรู้ในความเป็นจีนสมัยใหม่ ความสำคัญและผลลัพธ์ของการเขียนประวัติศาสตร์แบบเส้นตรง และอธิบายทฤษฎีประวัติศาสตร์ของ G.W. Hegel ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตก และยังมีอิทธิพลต่อประวัติศาสตร์นิพนธ์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกด้วย นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นว่าการสร้างรัฐชาติจีนในต้นศตวรรษที่ 20 นั้นทำให้เกิดแรงกระตุ้นในการสร้างความเป็นเอกภาพในสังคมจีนสมัยใหม่ ซึ่งนำมาสู่การล้มล้างและทำลายกลุ่มสมาคมลับ ความเชื่อทางศาสนา รวมทั้งความเชื่อในท้องถิ่น อีกทั้งความเชื่อเรื่องการปกครองระดับศักดินาแบบท้องถิ่น หรือเฟิงเจียนซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างรัฐชาติ ในความเป็นจริงแล้วระบบหรือความเชื่อต่าง ๆ ที่ถูกทำลายไปเป็นสิ่งที่มียุติงเดิมในการปกครองระบอบประเพณี การต่อต้านและทำลายความเชื่อหรือระบบต่าง ๆ ที่มีมาแต่เดิมนั้นเกิดขึ้นในหลายรูปแบบทั้งในยุคสาธารณรัฐจีน และสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการสร้างความเป็นสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในกลุ่มชาวจีนนั้น จำเป็นต้องละทิ้งบางอย่างในระบอบประเพณีไป นอกจากนี้ยังได้อธิบายความคิดของปัญญาชนจีน เช่น เหลียงฉีฉา เฉินตูซิว วังจิงเว่ย ผู่ซื่อเหนียง และกู่เจี๋ยกั๋ง เป็นต้น ในส่วนผลกระทบของแนวคิดชาตินิยมและแนวคิดสมัยใหม่ เช่น แนวคิดสังคมนิยมแบบดาร์วินที่มีผลต่อพัฒนาการทางความคิดของปัญญาชนจีน และผลลัพธ์ที่มีต่อชาวจีนโดยรวม การตีความทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดชาตินิยมที่เกิดขึ้นนั้น ทำให้จีนจำเป็นต้องระมัดระวังประเด็นเรื่อง เชื้อชาติ วัฒนธรรม พลเมือง และพรมแดน รวมถึงความชอบธรรมของการปกครองที่เหมาะสมต่อรัฐชาติจีนสมัยใหม่ที่สามารถอธิบายได้จากประวัติศาสตร์จีน งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกิดขึ้นในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 จึงเป็นงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของจีนในช่วงเวลาที่เข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ รวมถึงการใช้ประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนเพื่ออธิบายว่า จีนอยู่ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของโลกที่เท่าเทียมกันอีกด้วย

⁶ Prasenjit Duara, *Rescuing History from Nation: Questioning Narratives of Modern China*, (Chicago: University of Chicago Press, 1995).

1.6.6 หนังสือเรื่อง “*The Discourse of Race in Modern China*”⁷ กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเรื่องเชื้อชาติและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี โดยพื้นฐานทางวัฒนธรรมชาวจีนไม่แบ่งแยกความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติและวัฒนธรรม ชาวจีนใช้วัฒนธรรมสร้างความเป็นหนึ่งทางเชื้อชาติและใช้วัฒนธรรมเป็นระบบจักรวาลทางสังคม ซึ่งมองว่าหากเชื้อชาติที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างจากจีนสามารถยอมรับวัฒนธรรมของจีนได้ ก็หมายความว่าเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมจีนได้ อย่างไรก็ตามชาวจีนมีมุมมองการแบ่งเชื้อชาติตามสีผิวและพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ดังนั้น รูปลักษณ์ภายนอกเป็นสิ่งที่ขัดขวางความเป็นเอกภาพของจีน เช่น ในสมัยโบราณชาวจีนเชื่อว่าเชื้อชาติที่มีสีผิวต่างออกไปไม่ใช่จีน เป็นกลุ่มคนที่มีความสามารถด้อยกว่าและไม่สามารถรับรู้อารยธรรมของชาวจีนได้ ต่อมาในต้นศตวรรษที่ 20 เมื่อลัทธิชาตินิยมซึ่งเน้นการสร้างชาติในแง่ของเชื้อชาตินิยมเริ่มเข้ามามีบทบาท ทำให้นักคิดชาวจีนเริ่มละทิ้งแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมและกลับมาให้ความสำคัญกับการสร้างความเป็นหนึ่งทางด้านเชื้อชาติอย่างจริงจัง ดังนั้น การอธิบายเรื่องเชื้อชาติกลายเป็นประเด็นหลักในการสร้างชาติจีนใหม่ เช่น ความคิดของซุนยัตเซน และจางปิ่นหลินที่ทำให้แนวคิดเดิมของจีนที่เคยเชื่อมมาตั้งแต่สมัยโบราณในเรื่องการแบ่งวัฒนธรรมและเชื้อชาติออกจากกัน อย่างไรก็ตามนักคิดชาวจีนก็ยังไม่ทิ้งความเชื่อดั้งเดิมแต่ใช้วิธีการคัดเลือก และการตีความแนวคิดตะวันตกให้เข้ากับแนวคิดขงจื้อจนเกิดเป็นแนวคิดใหม่ ซึ่งเป็นความพยายามของนักคิดชาวจีนที่จะทำแนวคิดแบบตะวันตกและแนวคิดแบบจีนมาบรรจบกัน

1.6.7 บทความเรื่อง “*Ethnic and Cultural Pluralism: Gu Jiegang’s Vision of a New China in His Studies of Ancient History*”⁸ ได้กล่าวถึงทัศนะของกู่เจี๋ยกั๋วว่า จีนไม่ได้มีเพียงชนชาติจีนอันแต่ยังมีชนชาติที่เป็นชนกลุ่มน้อยด้วย ซึ่งชนกลุ่มน้อยของจีนยังมีส่วนช่วยในการดำรงอยู่ของจีน การคงอยู่ของชนกลุ่มน้อยจะทำให้ชนชาติจีนอันเกิดความกระตือรือร้นและสร้างวัฒนธรรมของตนเองให้มั่นคงยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในรูปแบบที่ต่างกันระหว่างชนชาติจีนอันและชนกลุ่มน้อยอีกด้วย ฉะนั้นวิกฤติของจีนคือการดึงเอาชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ เข้าสู่ศูนย์กลางการปกครองให้มากขึ้น การเปิดกว้างทางเชื้อชาติจะทำให้วัฒนธรรมจีนได้รับการพัฒนาขึ้นอีกครั้ง ทัศนคติที่สนับสนุนความหลากหลายทางเชื้อชาติเช่นนี้ทำให้เกิดความขัดแย้งกับนโยบายเรื่องสหเอเชียนิยมของพรรคก๊กมินตั๋ง ในปลายทศวรรษที่ 1920 กู่ให้เหตุผลว่าในประวัติศาสตร์จีนก่อน

⁷ Frank Dikotter, *The Discourse of Race in Modern China*, (London: Hurst & Company Ltd., 1992).

⁸ Tze-Ki Hon, “Ethnic and Cultural Pluralism: Gu Jiegang’s Vision of a New China in His Studies of Ancient History,” *Modern China* 22, no.3 (1996).

ราชวงศ์ฉินนั้น พื้นที่ของจีนประกอบด้วยชนกลุ่มน้อยมากมายและกลุ่มที่แข็งแกร่งจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันครองอำนาจ ข้ออ้างอิงของพรรคก๊กมินตั๋งที่พยายามยกกรณีของสามจักรพรรดิและทำกษัตริย์ในตำนาน ที่อธิบายว่า ฮั่น แมนจู ทิเบต มองโกล และมุสลิมมีบรรพบุรุษตามตำนานร่วมกัน ซึ่งแสดงว่า ความเชื่อเรื่องจีนมีเพียงชนชาติเดียวเป็นข้อเท็จจริงที่ผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ และกล่าวถึงปัญหาเรื่องเชื้อชาติในนโยบายของพรรคก๊กมินตั๋งและพรรคคอมมิวนิสต์ ความพยายามแก้ปัญหาของนักวิชาการอย่างกู่เจี๋ยกั๋งเป็นการแสวงหาทางออกที่ผสมผสานกันระหว่างความเป็นสมัยใหม่และแนวคิดประเพณีดั้งเดิม ดังนั้น ความเป็นจีนในแง่ของดินแดนที่เต็มไปด้วยความหลากหลายซับซ้อน แต่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงก็เพื่อเผชิญกับโลกยุคสมัยใหม่ในช่วงเวลานั้น

เอกสารภาษาจีน

1.6.8 บทความเรื่อง 《多尔衮的华夷思想及其统治政策》⁹ ได้กล่าวถึงช่วงเวลาในตัวเอ๋อร์กุ่นมีส่วนร่วมในประวัติศาสตร์ราชวงศ์ชิง และได้รับการชื่นชมว่าเป็นทั้งรัฐบุรุษและทหารที่โดดเด่นในสมัยต้นราชวงศ์ชิง ตัวเอ๋อร์กุ่นเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในสมัยจักรพรรดิซุ่นจื้อหรือฝูหลินซึ่งเป็นโอรสของจักรพรรดิหวงไท่จี๋ และขึ้นครองราชย์เป็นจักรพรรดิขณะที่ยังทรงพระเยาว์ ทำให้ตัวเอ๋อร์กุ่นกลายเป็นผู้นำกองทัพของแมนจูในการเข้ายึดครองอาณาจักรจีนในปี 1644 ในช่วงต้นของรัชสมัยซุ่นจื้อนั้นตัวเอ๋อร์กุ่นเป็นผู้ปกครองที่แท้จริงของราชวงศ์ชิง ที่มีอำนาจในการจัดการปกครองบนพื้นที่ราบภาคกลางของจีนให้สงบเรียบร้อย ซึ่งเมื่อตัวเอ๋อร์กุ่นสามารถจัดการกับปัญหาภายในอาณาจักรให้สงบได้แล้ว ก็มีแนวคิดที่จะสร้างอาณาจักรจีนใหม่ที่มีความเป็นเอกภาพ พร้อมทั้งกำหนดนโยบายเพื่อพิชิตชนชาติจีนฮั่นด้วยการบังคับให้ตัดผมและเปลี่ยนเสื้อผ้า การยึดครองที่ดินและปล้นสะดมทางเศรษฐกิจ การกดขี่ทั้งในทางการเมืองและทางสังคม การปิดกั้นพรมแดนระหว่างแมนจูเรียและที่ราบภาคกลางของจีน รวมทั้งการปราบปรามกลุ่มผู้ต่อต้านราชวงศ์ชิง ซึ่งเป็นนโยบายที่กำหนดขึ้นเพื่อผลประโยชน์ของชาวแมนจูหลัก และต้องการกดขี่และลดทอนอำนาจของชาวจีนฮั่นให้ด้อยลง จึงเรียกสิ่งในตัวเอ๋อร์กุ่นที่ว่า “แนวคิดหวาอี้ (华夷 Hua Yi) ของตัวเอ๋อร์กุ่น”

1.6.9 บทความเรื่อง 《“华夷”之别思想的辩驳与消弭: 以清雍正年间思想整合运动为中心》¹⁰ กล่าวถึง ความคิดที่แตกต่างกันของ “หวาอี้” แบบดั้งเดิมของจีน จากการวิเคราะห์ลักษณะพื้นฐานความแตกต่างระหว่าง “หวาอี้” ของจีนดั้งเดิมที่มีความเชื่อตามแนวคิดของ

⁹ Zhou Xifeng 周喜峰, “多尔衮的华夷思想及其统治政策,” 《求是学刊》, 2012 年 9 月, 第 46 卷第 2 期, 140-146.

¹⁰ Lin Kaiqiang 林开强, ““华夷”之别思想的辩驳与消弭: 以清雍正年间思想整合运动为中心,” 《中华文化论坛》, 2009 年, 第 3 期, 20-24.

ขงจื้อซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนาขึ้นตั้งแต่สมัยโบราณของจีนจากเรื่อง “สวรรค์หรือเทียน” ซึ่งเชื่อว่าแผ่นดินจีนเป็นของชนชาติจีนอันเท่านั้น ส่วนชนชาติอื่นเป็นเพียงกลุ่มชนป่าเถื่อนที่ไม่มีประเพณีที่ดั่งามเหมือนกับชนชาติจีนอื่น ในทางกลับกันการวิเคราะห์อุดมการณ์ “หวาอี” แบบดั้งเดิมทำทนายชนกลุ่มน้อยในที่ราบตอนกลางโดยตรง ในเรื่องของความชอบธรรมของอำนาจทางการเมือง ความคิดเรื่องการแบ่งแยกชาติพันธุ์แบบดั้งเดิมขัดแย้งกับแนวคิดของจักรพรรดิขงจื้อ ในสมัยราชวงศ์ชิงจึงได้หักล้างทฤษฎีจากแนวคิดดั้งเดิมที่พัฒนาขึ้นในช่วงหลายพันปีจนกลายเป็นการสร้างความรู้เข้าใจใหม่ ในทางตรงข้ามจักรพรรดิชิงกลับเป็นผู้ปกป้องและสืบทอดแนวคิดขงจื้อ จากการศึกษาจึงอาจจะวิเคราะห์ได้ว่า ผู้ปกครองราชวงศ์ชิงกลายเป็นผู้สนับสนุนการก่อตัวของชนชาติจีนขึ้นจากการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องแนวคิด “หวาอี” ในหนังสือเรื่องต้าอี้เจี๋ยหมี่ลู่

1.6.10 บทความเรื่อง 《魏源与“华夷之辨”的近代嬗变》¹¹ กล่าวถึง แนวคิดเรื่อง “หวาอี” ซึ่งเป็นแนวคิดทางการเมืองที่ได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองของจีนในสมัยโบราณ และส่งผลกระทบต่อจีนมานานกว่าสองพันปี ในประเทศจีนสมัยใหม่เนื่องจากการสูญเสียความเชื่อเรื่อง “หวาอี” แบบดั้งเดิม เว่ยหยวนซึ่งเป็นนักคิดในช่วงปลายราชวงศ์ชิง ได้นำแนวคิดของโลกสมัยใหม่มาเขย่ารากฐานทางวัฒนธรรมของ “หวาอี” โดยนำเสนอแนวคิดที่ “จีนต้องเรียนรู้เทคโนโลยีขั้นสูงในตะวันตกเพื่อจัดการกับการรุกรานของมหาอำนาจตะวันตก” ซึ่งเป็นการท้าทายวัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนในเรื่อง “เทียนและหวาอี” ที่เชื่อว่ามีแต่ชนชาติอื่นที่ต้องเรียนรู้จากจีนจึงกลายเป็นอารยชนได้ แต่ด้วยการพัฒนาทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่สำคัญในช่วงปลายราชวงศ์ชิงทำให้การยอมรับแนวคิดใหม่เป็นสิ่งจำเป็น แต่นักคิดในช่วงนั้นก็ยังคงมีแนวคิดที่จะรักษาระบบการปกครองแบบศักดินาไว้ เพื่อปกป้องวัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนควบคู่กับการส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาประเทศจีนให้มีความทันสมัย

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยพบว่าการปกครองจีนโดยชนเผ่าแมนจูในสมัยราชวงศ์ชิง ซึ่งเป็นชนเผ่าที่ชาวจีนอันเชื่อว่าเป็นเพียงอนารยชนที่อาศัยอยู่นอกกำแพงเมือง แต่มีความเก่งกล้าสามารถในการสร้างควมยิ่งใหญ่และปกครองอาณาจักรจีนได้ยาวนานเกือบ 300 ปี นอกจากนี้จักรพรรดิชิงยังให้ความหมายใหม่ในเรื่อง “หวาอี” ทำให้แนวคิดนี้เปลี่ยนไปจากความเชื่อเดิมเป็นอย่างมากในช่วงปลายของราชวงศ์ชิง อย่างไรก็ตามจักรพรรดิชิงก็ไม่อาจจะปฏิเสธแนวคิดนี้ในการปกครองได้ เพราะต้องการสร้างความชอบธรรมและความมั่นคงให้กับราชวงศ์ชิง ดังนั้น ความเชื่อในแนวคิดเรื่อง “หวาอี” ใหม่ของจีน จึงนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์จีนอีกด้วย

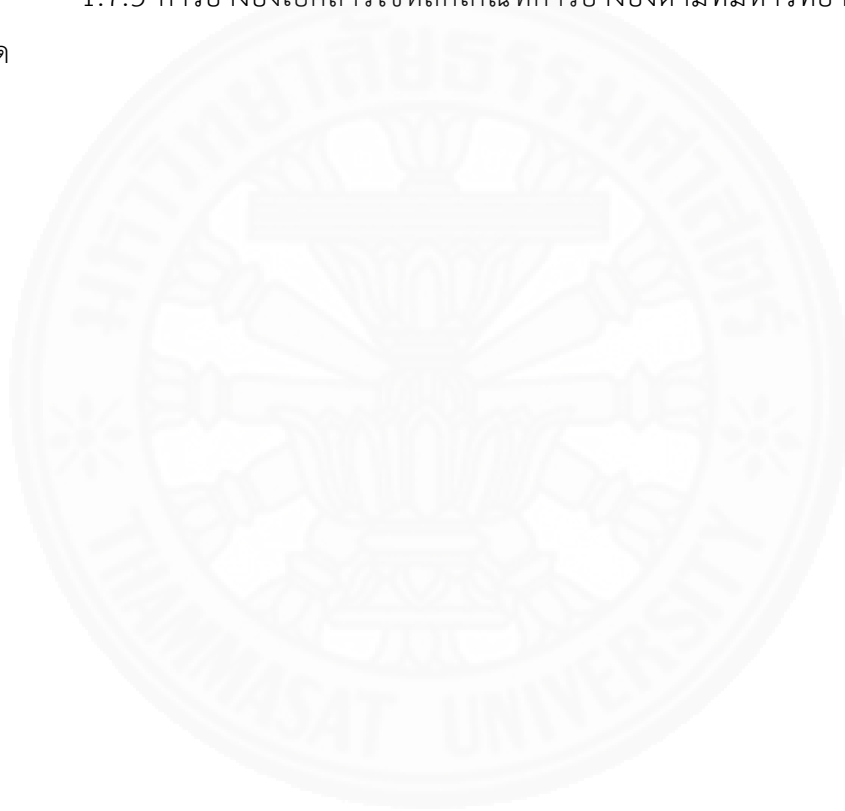
¹¹ Yao Wu 姚武, “魏源与“华夷之辨”的近代嬗变,” 《邵阳学院学报(社会科学版)》, 2015年, 第14卷第6期, 010-013。

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.7.1 ชื่อเฉพาะของบุคคล ชนเผ่า และสถานที่ จะใช้การอ่านออกเสียงที่เป็นที่รู้จักกันในสังคมไทย มากกว่าการอ่านเสียงแบบจีนกลาง (ภาษาจีนแมนดาริน)

1.7.2 งานวิจัยนี้มีการพิมพ์ตัวอักษรจีนกำกับไว้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับนามเฉพาะ หรือคำเรียกชื่อต่าง ๆ ที่ยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในสังคม เพื่อให้ง่ายต่อการสืบค้นในโอกาสต่อไป โดยจะพิมพ์กำกับไว้ในครั้งแรกที่กล่าวถึง แต่ก็อาจจะมีบ้างที่มีการพิมพ์กำกับซ้ำในส่วนที่สำคัญ

1.7.3 การอ้างอิงเอกสารใช้หลักเกณฑ์การอ้างอิงตามที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กำหนด

บทที่ 2

จักรวรรดิจินในสมัยราชวงศ์ซิงตอนต้น

ราชวงศ์ซิงเป็นราชวงศ์สุดท้ายที่เข้าปกครองอาณาจักรจีนก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งก่อตั้งโดยชาวแมนจู (滿洲 Manzu) มีชื่อเดิมว่าหนี่วเจิน (女真 Nuzhen) มีถิ่นกำเนิดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีนบริเวณเทือกเขาฉางไปชาน (長白山 Changbaishan) ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12 ชาวหนี่วเจินสามารถยึดดินแดนทางตอนเหนือ และสถาปนาราชวงศ์จิน (金朝 Jinchao ค.ศ. 1115-1234) ขึ้น โดยตั้งเมืองหลวงอยู่ที่เมืองปักกิ่งในปัจจุบัน

เมื่อราชวงศ์จินล่มสลายลงเพราะภัยพิบัติสงครามจากการรุกรานของชาวมองโกล ชนเผ่าหนี่วเจินก็ตกอยู่ในฐานะรัฐบรรณาการ โดยเฉพาะในสมัยราชวงศ์หมิง (明朝 Mingchao ค.ศ. 1368-1644) จะต้องส่งเครื่องบรรณาการไปถวายแต่จักรพรรดิหมิง เพื่อที่จะได้รับผลผลิตทางการเกษตรที่ราชสำนักหมิงมอบให้เป็นการตอบแทน และนำสินค้าเหล่านั้นมาขายทำให้ชนเผ่ามีฐานะมั่งคั่งขึ้น ผู้ปกครองชาวหนี่วเจินจึงเริ่มเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับชนเผ่าโดยการเชื้อเชิญผู้มีความรู้ความสามารถทั้งชาวมองโกลและชาวจีนฮั่นมาเป็นที่ปรึกษา มีการนำระเบียบการบริหารราชการตามแบบชาวจีนฮั่น และการทหารตามแบบชาวมองโกลมาใช้ นอกจากนี้ยังมีการประดิษฐ์อักษรหนี่วเจินโดยดัดแปลงมาจากอักษรมองโกลแต่ออกเสียงตามภาษาหนี่วเจิน มีการแปลตำราและคัมภีร์จากภาษาจีนฮั่นเป็นภาษาหนี่วเจิน (หรือแมนจู) เพื่อให้ชนเผ่าได้เรียนรู้วัฒนธรรมจีน เป็นต้นจากการกระทำดังกล่าวนี้ว่าเป็นการวางรากฐานที่ดีให้แก่ชาวหนี่วเจินเพื่อเข้าปกครองจีนต่อไป¹

2.1 ประวัติและความเป็นมาของชนเผ่าแมนจู

ในอดีตเชื่อกันว่าชนเผ่าหนี่วเจิน² สืบเชื้อสายมาจากพวกทุงกุกส (Tungusic) ที่มีถิ่นกำเนิดบริเวณเฮยหลงเจียง (黑龙江 Heilongjiang) คาบสมุทรเหลียวตง (辽东 Liaodong) ซึ่งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีนหรือเรียกว่า ตงเป่ย (东北 Dongbei) ในภาษาอังกฤษเรียก

¹ จูลซีฟ ชินวรโรณ, “ปฐมกาลและอวสานของราชวงศ์ซิง,” ใน *จีนอีสานและเสฉวนจากแดนแมนจูสู่อู๋ไบ้*, บรรณาธิการโดย สมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, (กรุงเทพฯ: วงศ์จร, 2540), 259.

² หนี่วเจิน หมายความว่า ทาส หรือ ผู้รับใช้ (ในภาษาจีน)

ดินแดนนี้ว่า “แมนจูเรีย (Manchuria)” มีที่ราบแม่น้ำเหลียวอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ทางตะวันตกเป็นภูเขาซึ่งทอดยาวไปที่เทือกเขาปักกิ่ง ทางตะวันออกมีฉางไปซาน และทางตะวันออกเฉียงใต้มีทะเลหวงไห่และทะเลโปไห่ ซึ่งลักษณะทางภูมิศาสตร์จะสัมพันธ์กับแหล่งอารยธรรมโบราณตั้งแต่สมัยหินเก่าที่อยู่บริเวณแม่น้ำเหลียว ภูเขาจินหนิว และโปไห่³

ชาวหนี่วจินเคยเป็นชนเผ่าที่อยู่ในการปกครองของชนเผ่าซีตัน (契丹 Khitan) แห่งอาณาจักรเหลียว (辽朝 Liaochao) ในปี 1114 หัวหน้าชนเผ่าหนี่วจินนามว่า “หวันเหยียน อุกตา (完颜阿骨打 Wanyan'Aguda)” นำกำลังเข้าต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจจากพวกซีตัน และล้มราชวงศ์เหลียวได้สำเร็จ พร้อมทั้งตั้งตนเองเป็นกษัตริย์นามว่า “จินไท่จู (金太祖 Jin Taizhu ค.ศ. 1115-1123)” และตั้งราชวงศ์จินขึ้น ต่อมาในปี 1127 ราชวงศ์จินก็ยกทัพเข้ารุกรานทั้งราชวงศ์ซ่ง และซีเซีย (西夏 Xixia) จนกระทั่งสามารถยึดครองดินแดนทางตอนเหนือได้สำเร็จ และตั้งเมืองหลวงขึ้นที่เมืองเป่ียนจิง (ชื่อเดิมของเมืองปักกิ่ง) นับแต่นั้นราชวงศ์จินก็เข้าสู่ช่วงเวลาแห่งความรุ่งเรืองมีการพัฒนาทั้งระบอบการปกครอง และการทหารให้มีความแข็งแกร่ง โดยมีศูนย์กลางการปกครองที่ราชสำนักทำหน้าที่ควบคุมดูแลการปกครอง โดยแบ่งงานออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ ได้แก่ ฝ่ายประวัติศาสตร์ ฝ่ายงานประชาชน ฝ่ายพิธีการ ฝ่ายการตุลาการ และฝ่ายแรงงาน เป็นต้น ในด้านการทหารมีการนำระบบเดิมของราชวงศ์มาผสมผสานกับระบบของชนเผ่าซีตันและชาวจีนอื่น ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนากองทหารม้า และการพัฒนาอาวุธ ในด้านสังคมและวัฒนธรรมมีการเรียนรู้และรับวัฒนธรรมของชาวจีนอื่นมาปรับใช้ทำให้ราชวงศ์จินสามารถปกครองได้ยาวนานกว่า 120 ปี⁴

ในช่วงปลายราชวงศ์จิน การเผชิญภัยคุกคามจากทั้งมองโกล ซีเซีย และราชวงศ์ซ่ง (ซ่งใต้) ทำให้ราชวงศ์จินอ่อนแอลงจากการทำสงครามกับชนเผ่ามองโกล และราชวงศ์ซ่งของชาวจีนอื่นทำให้ราชวงศ์จินต้องย้ายเมืองหลวงไปที่เมืองเป่ียนจิง (ปัจจุบันคือเมืองไคเฟิง) ด้วยความพยายามที่จะเอาชนะศึกทางตอนใต้กับราชวงศ์ซ่งเพื่อชดเชยการสูญเสียดินแดนทางตอนเหนือ ทำให้กองทัพของมองโกลมีโอกาสนำเข้าพิชิตชายแดนทางตอนเหนือได้สำเร็จ และส่งกำลังเข้ารุกรานราชวงศ์จินอย่างต่อเนื่อง ทำให้ราชวงศ์จินล่มสลายในปี 1234 หลังจากนั้นก็ถูกชาวมองโกลขับไล่ให้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของอาณาจักรจินซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดเดิมของชนเผ่าหนี่วจิน⁵

³ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, *เกล็ดหิมะในสายหมอก เล่ม 2 เหลียวหนิง*, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2537), 10.

⁴ Jing-shen Ta, “The Influence of Jurchen Rule on Chinese Political Institutions,” *The Journal of Asian Studies* 30, no.1 (November 1970): 121-130.

⁵ Ibid.

2.2 การการก่อตั้งราชวงศ์ชิง (清 Qing ค.ศ. 1636-1912)

เมื่อราชวงศ์จินล่มสลายก็เกิดความแตกแยกขึ้นภายในชนเผ่าหนึ่งวิจินทำให้เกิดการแบ่งแยกออกเป็น 3 ชนเผ่าใหญ่ ๆ ได้แก่ ชนเผ่าเจี้ยนโจว (建州 Jianzhou) ดินแดนจะอยู่ใกล้กับเขตแดนของจีนมากที่สุด ชนเผ่าไห่ซี (海西 Haixi) จะอยู่ทางตอนเหนือมีเขตแดนใกล้กับมองโกลเลีย และชนเผ่าเยี่ยเหริน (野人 Yeren) อยู่ทางตะวันออกติดทะเลญี่ปุ่น ซึ่งแต่ละชนเผ่าก็มีผู้ปกครองเป็นของตนเอง แต่ชนเผ่าทั้งหมดอยู่ในฐานะรัฐบรรณาการของราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิง ในส่วนการปกครองทุกชนเผ่าจะมีอำนาจในเขตการปกครองของตนเองจนถึงสมัยราชวงศ์หมิงตอนปลาย

2.2.1 นูร์ฮาซี (努尔哈齐 Nuer'hachi ค.ศ. 1559-1626)

ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ชนเผ่าแมนจูมีผู้นำที่เข้มแข็งนามว่า “นูร์ฮาซี” เป็นบุตรชายของตระกูลอายซินเจวียหลัว (爱新觉罗 Aixinjiaoluo) ซึ่งสมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่เป็นขุนนางและทหารในสังกัดของราชวงศ์หมิง มีผลงานที่สำคัญคือ การปราบปรามชนเผ่าที่ต่อต้านราชวงศ์หมิง ต่อมาแม่ทัพของราชวงศ์หมิงในแถบเหลียวตงทรยศต่อบิดาและปู่ของนูร์ฮาซี ทำให้ถูกฆ่าตายระหว่างการสู้รบในปี 1583 จากเหตุการณ์นี้จักรพรรดิหมิงแสดงความเสียใจต่อนูร์ฮาซีด้วยการแต่งตั้งให้เป็นแม่ทัพใหญ่และให้ปกครองชนเผ่าเจี้ยนโจวต่อไป แต่ก็ไม่ได้ทำให้ความรู้สึกแค้นเคืองของนูร์ฮาซีที่มีต่อราชวงศ์หมิงสลายไป เมื่อนูร์ฮาซีขึ้นเป็นผู้นำชนเผ่าด้วยความเก่งกล้าสามารถทำให้รวบรวมชนเผ่าเจี้ยนโจวที่แตกเป็นกลุ่มย่อย ๆ เป็นหนึ่งเดียวกันได้⁶

เมื่อนูร์ฮาซีและน้องชายได้รับความไว้วางใจจากจักรพรรดิหมิง และได้รับแต่งตั้งให้เป็นแม่ทัพของชนเผ่าเจี้ยนโจว แต่ในขณะนั้นชนเผ่าไห่ซีเป็นชนเผ่าที่มีอำนาจและแข็งแกร่งมากที่สุด เพราะในสมัยที่ราชวงศ์หมิงปกครองดินแดนแถบนี้ก็ให้ผู้ปกครองชนเผ่าแต่ละชนเผ่าปกครองตนเอง การที่ให้ตำแหน่งผู้ปกครองแก่ชนเผ่าเพื่อให้แต่ละชนเผ่าถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันละกัน และเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการรวมตัวกันแข็งข้อกับราชวงศ์หมิง จึงเป็นเหตุให้เกิดการแก่งแย่งความเป็นใหญ่กันเองระหว่างชนเผ่าเจี้ยนโจว และชนเผ่าไห่ซี นอกจากนี้ราชวงศ์หมิงยังให้สิทธิในการส่งบรรณาการเพื่อประโยชน์ทางการค้าอีกด้วย นูร์ฮาซีจึงอาศัยความได้เปรียบในด้านพรมแดนที่มีอาณาเขตติดต่อกับไซบีเรีย และคาบสมุทรเกาหลี สามารถนำเข้าสินค้าที่สำคัญ ๆ ได้แก่ ม้า และกระโجمจากมองโกล ขนสัตว์จากไซบีเรีย และไหมจากเกาหลี เพื่อนำไปค้าขายกับชาวจีนอันตาม

⁶ ปียดา ชลวร, “เมื่อแมนจูเข้ามาปกครองฮั่น: การก่อตั้งและปกครองจีนในช่วงแรกของราชวงศ์ชิง,” 24.

บริเวณชายแดนของอาณาจักรหมิง เมื่อการค้าแถบชายแดนมีความรุ่งเรืองมากขึ้น คนเผ่าต่าง ๆ ก็เริ่มแก่งแย่งผลประโยชน์กัน ทำให้นุร์ฮาซื่อใช้โอกาสนี้รวบรวมชนเผ่าหนี่วเจินให้เป็นหนึ่งเดียวได้สำเร็จในปี 1616⁷

เมื่อรวบรวมชนเผ่าหนี่วเจินได้สำเร็จ นุร์ฮาซื่อได้นำระบบแปดกองธง (八旗 Baqi หรือ The Eight Banner) มาใช้ในการจัดระเบียบสังคมและการปกครองของชาวแมนจู เดิมมีชื่อเรียกว่า “หนิวลู่” (牛录 Niulu แปลว่า ธนูอันใหญ่) ในปี 1601 นุร์ฮาซื่อได้เปลี่ยนระบบการปกครองที่เรียกว่าหนิวลู่เป็นระบบกองธง (旗 Qi หรือ 固山 Gushan ในภาษาแมนจู) โดยแบ่งเป็น 4 กองธง ได้แก่ กองธงเหลือง กองธงขาว กองธงแดง และกองธงฟ้า ต่อมาเพิ่มเป็น 8 กองธงในปี 1615 ซึ่งได้จัดตั้งกองธงขึ้นอีก 4 กองธง ได้แก่ กองธงเหลืองขอบแดง กองธงขาวขอบแดง กองธงฟ้าขอบแดง และกองธงแดงขอบขาว รวมมีกองธงทั้งหมด 8 กองธง ในแต่ละกองประกอบไปด้วยทหารตั้งแต่ 100-1,000 คน ครอบครัวของทหารแต่ละคนก็สังกัดกองธงนั้น ๆ ด้วย กองธงทั้งแปดจึงประกอบด้วยชายฉกรรจ์ ผู้หญิง เด็ก และผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือด และเป็นคนจากถิ่นเดียวกัน คนที่อยู่ใต้การปกครองของราชวงศ์ชิงทุกคนต้องสังกัดกองธงจะมีสถานะเรียกว่า ฉีเหริน (旗人 Qiren) ซึ่งแปลว่า คนสังกัดธง ในแต่ละกองธงจะมีสมาชิกประมาณ 3,750-7,500 คน โดยมีผู้ปกครองเรียกว่า หวัง (王 Wang) ส่วนใหญ่เป็นโอรสของจักรพรรดิชิง รองลงมาคือขุนนางตำแหน่งลดหลั่นกันไปในแต่ละกองธง มีกองบัญชาการเป็นของตนเอง และเป็นอิสระต่อกัน โดยมีสามกองธงที่ขึ้นกับจักรพรรดิ หรือ ข่านโดยตรง คือ กองธงเหลือง กองธงเหลืองขอบแดง และกองธงขาว (เพิ่มในสมัยจักรพรรดิซุ่นจื่อ) และอีกห้ากองธงที่ขึ้นกับหวัง ถ้าหากหวังคนใดมีความสามารถก็จะมีโอกาสได้รับแต่งตั้งเป็นจักรพรรดิองค์ต่อไป⁸

ระบบกองธงเป็นระบบที่มีพื้นฐานมาจากระบบหนิวลู่ที่มีใช้กันมาตั้งแต่สมัยที่อยู่กันเป็น ชนเผ่า มีการจัดตั้งเป็นหมวดหมู่โดยอาศัยตระกูลหรือหมู่บ้านเป็นเกณฑ์ โดยแบ่งเป็น 300 คน เรียกว่า หนึ่งหนิวลู่ มีผู้ปกครองคือ หนิวลู่เอ้อเจิน (牛录额真 Niulu e zhen) เมื่อรวม 5 หนิวลู่ (1,500 คน) เรียกว่า หนึ่งเจียลา มีผู้ปกครองคือ เจียลาเอ้อเจิน (甲喇额真 Jiala e zhen) และเมื่อรวม 5 เจียลา (7,500 คน) เรียกว่า หนึ่งกู่ชาน มีผู้ปกครองคือ กู่ชานเอ้อเจิน (固山额真 Gushan e zhen) ต่อมาในสมัยจักรพรรดิหวงไท่จีมีการจัดตั้งระบบแปดกองธงของชาวจินฮั่น และระบบแปดกองธงของชาวมองโกลขึ้น ซึ่งมีระบบการควบคุมกำลังคนลดหลั่นกันตามลำดับ และใช้ธงสีต่าง ๆ

⁷ สิทธิพล เครือรัฐติกาล, *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*, 14.

⁸ ปียดา ชลวร, “เมื่อแมนจูเข้ามาปกครองฮั่น: การก่อตั้งและปกครองจีนในช่วงแรกของราชวงศ์ชิง,” 29.

เช่นเดียวกัน แม้ว่าแปดกองธงของทั้งสามชนเผ่ารวมกันแล้วจะเป็น 24 กองธง แต่ก็ยังคงเรียกว่าระบบแปดกองธง ส่วนคำลงท้ายชื่อตำแหน่งของผู้คุมกำลังพลในแต่ละระดับได้มีการเปลี่ยนแปลงในปี 1634 สมัยจักรพรรดิหวงไท่จี โดยเปลี่ยนจากคำว่าหนิวลู่เอ๋อเงินเป็นหนิวลู่จางจิง และเจี่ยลาเอ๋อเงินเป็นเจี่ยลาจางจิง ส่วนตำแหน่งกู่ซ่านเอ๋อเงินยังคงใช้ชื่อตำแหน่งเดิม คำว่า “จางจิง” เป็นภาษาแมนจู แปลว่า หัวหน้า การเปลี่ยนจากคำว่าเอ๋อเงินเป็นจางจิง นั้น เพราะคำว่าเอ๋อเงิน หมายความว่า ผู้นำชั้นสูงชาวแมนจู ซึ่งเทียบได้กับคำในภาษาจีน คือ เทียนจื่อ (天子 Tianzi แปลว่า โอรสสวรรค์) หวัง (王 Wang แปลว่า เจ้านายทรงกรมชั้นใหญ่หรืออ๋อง) และจวิน (君 Jun แปลว่า เจ้าเมืองหรือขุนนางผู้ใหญ่) ส่วนตำแหน่งกู่ซ่านเอ๋อเงินที่ไม่เปลี่ยนเพราะผู้ดำรงตำแหน่งนี้เป็นเชื้อพระวงศ์หรือขุนนางชั้นผู้ใหญ่⁹

การนำระบบกองธงมาใช้ในการปกครอง เพราะเป็นระบบที่ได้รับการออกแบบมาเพื่อสร้างองค์กรที่เป็นศูนย์กลางทางทหาร ทำให้ชนเผ่าแมนจูมีความเข้มแข็งและแข็งแกร่งมากขึ้น และระบบนี้ยังช่วยให้ชื่อเสียงของนุร์ฮาชื่อก็เรื่องลือไปไกล จนกระทั่งในปี 1606 ชนเผ่ามองโกลกลุ่มคาลคา (Khalka) ซึ่งเป็นชนเผ่ามองโกลที่ใหญ่ที่สุด ก็ขอเข้ามาเป็นพันธมิตรพร้อมมอบตำแหน่งข่านหรือราชาให้แก่ นุร์ฮาชื่อ ในช่วงเวลานี้เองที่ทำให้ นุร์ฮาชื่อสามารถรวบรวมชนเผ่า หนิวเงินต่าง ๆ ได้สำเร็จ ยกเว้นเผ่าเยี่ยเหอ (叶赫 Yehe) เพราะมีกำลังทหารมากที่สุด และตั้งอาณาจักรโห้วจิน (后金 Houjin) ขึ้น การที่ใช้ชื่อจิน (金 Jin) ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าพวกเขาเป็นลูกหลานราชวงศ์จิน นับเป็นการประกาศการตั้งตนเป็นใหญ่อย่างเป็นทางการของนุร์ฮาชื่อ¹⁰

การที่นุร์ฮาชื่อมีอำนาจมากขึ้นส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของราชวงศ์หมิง จึงทำให้จักรพรรดิฉิงเจินต้องกลับไปสนับสนุนเผ่าเยี่ยเหอในการสู้รบกับกองทัพของนุร์ฮาชื่อ และการเข้ายึดครองดินแดนในเขตแมนจูเรีย เมื่อฝ่ายนุร์ฮาชื่อเห็นว่าราชวงศ์หมิงให้การสนับสนุนเช่นนี้ จึงนำกองกำลังเข้ายึดเขตฝูซุ่น (抚顺 Fushun ค.ศ. 1618) ในมณฑลเหลียวหนิง ซึ่งเป็นดินแดนทางตะวันออกเฉียงเหนือของอาณาจักรหมิง เหตุการณ์นี้ทำให้จักรพรรดิหมิงรู้สึกโกรธแค้นชาวแมนจูเป็นอย่างมาก จึงส่งกำลังทหารไปปราบปรามแต่ก็พ่ายแพ้ ทำให้กองทัพของนุร์ฮาชื่อซึ่งเป็นฝ่ายชนะกลับยิ่งฮึกเหิมมากขึ้น และเริ่มขยายดินแดนเข้ามาในเขตแดนของอาณาจักรหมิงเพิ่มขึ้น จนกระทั่งปี 1625 ก็สามารถยึดเมืองเสิ่นหยาง (沈阳 Shenyang หรือ Mukden) และตั้งเมืองหลวงของราชวงศ์

⁹ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, *เกล็ดหิมะในสายหมอก เล่ม 5 ภาคผนวก*, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2537), 26.

¹⁰ ปียดา ชลวร, “เมื่อแมนจูเข้ามาปกครองฮั่น: การก่อตั้งและปกครองจีนในช่วงแรกของราชวงศ์ชิง,” 24.

โหว่จินขึ้นที่นี่ พร้อมทั้งเข้ายึดเมืองหนิงหยวน (宁远 Ningyuan) อีกด้วย แต่สงครามครั้งนี้ทำให้ชนเผ่าแมนจูต้องสูญเสียผู้นำอย่างนุร์ฮาซือที่ได้รับบาดเจ็บจากการสู้รบ¹¹

2.2.2 หวงไท่จี (皇太极 Huang Taiji หรือ Abahi ค.ศ. 1626-1644)

เมื่อนุร์ฮาซือเสียชีวิตในปี 1626 บุตรชายคนที่แปดนามว่า “หวงไท่จี” ได้สืบทอดตำแหน่งข่านต่อ และเป็นผู้นำทัพเข้าโจมตีแผ่นดินจีนอีกหลายครั้ง (ค.ศ. 1629, 1632, และ 1634) แต่ก็ไม่สามารถฝ่าแนวป้องกันของอาณาจักรหมิงได้ ต่อมาในปี 1636 หวงไท่จีจึงนำกองทัพแมนจูไปปราบลิกดานข่าน (Ligdan Khan) แห่งมองโกล และสามารถยึดครองตราสัญลักษณ์ซึ่งแสดงความเป็นจักรพรรดิของราชวงศ์หยวนได้สำเร็จ จากนั้นก็สถาปนาตนเองเป็นจักรพรรดิแบบจีน และเปลี่ยนชื่อราชวงศ์จากโหว่จินเป็น “ราชวงศ์ชิง” และเปลี่ยนชื่อชนเผ่าจากหนี่ว่จินเป็น “แมนจู” อีกด้วย¹²

ในสมัยหวงไท่จีดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิงมีอาณาเขตกว้างขวางกว่าเดิม ระบบราชการทหารที่ใช้มาตั้งแต่สมัยนุร์ฮาซือได้รับการปรับเปลี่ยนให้มีความเป็นระบบราชการแบบพลเรือนมากขึ้น โดยผสมผสานระบบแปดกองธงกับระบบการบริหารราชการของชาวจีนอันคือ ระบบลิ่วปู้ (六部 Liubu) เป็นรูปแบบการปกครองที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์สุย (隋朝 Suichao) จนถึงราชวงศ์หมิง (明朝 Mingchao) ซึ่งมีการกำหนดโครงสร้างการบริหารงานด้านต่าง ๆ ของประเทศไว้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีการปรับปรุงให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับสภาพสังคมในแต่ละยุคสมัย จนกระทั่งในสมัยราชวงศ์ชิงก็ยังคงมีการรับเอาระบบลิ่วปู้มาปรับใช้ ซึ่งประกอบด้วย (1) กระทรวงข้าราชการพลเรือน (吏部 Libu) มีหน้าที่ดูแลการแต่งตั้งข้าราชการพลเรือน, (2) กระทรวงพิธีการ (礼部 Libu) มีหน้าที่ดูแลพระราชพิธี การจัดสอบจอหงวน (状元 Zhuangyuan) และความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับโลกภายนอกภายใต้ระบบบรรณาการ, (3) กระทรวงกลาโหม (兵部 Bingbu) มีหน้าที่ดูแลการทหาร และม้าเร็วที่ใช้ในการสื่อสาร ยกเว้นราชองครักษ์ซึ่งขึ้นตรงต่อจักรพรรดิ, (4) กระทรวงยุติธรรม (刑部 Xingbu) มีหน้าที่ดูแลด้านการศาลด้านการตัดสินคดีความ, (5) กระทรวงโยธาธิการ (工部 Gongbu) มีหน้าที่ดูแลการก่อสร้างและ

¹¹ ปิยดา ชลวร, “เมื่อแมนจูเข้ามาปกครองฮั่น: การก่อตั้งและปกครองจีนในช่วงแรกของราชวงศ์ชิง,” 24.

¹² Mark C. Elliot, *The Manchu Way: The Eight Banners and Ethnic Identity in Late Imperial China*, (California: Stanford University Press, 2001), 93.

สาธารณูปโภค, และ (6) กระทรวงการคลัง (戶部 Hubu) มีหน้าที่ดูแลด้านงบประมาณ และการจัดเก็บภาษีให้เป็นไปตามกฎหมาย เป็นต้น¹³

นอกจากนี้ ยังมีการนำระบบการสอบเข้ารับราชการ (科举制度 Keju zhidu) ตามแบบราชวงศ์หมิงมาใช้ในการคัดเลือกบุคคลเข้าสู่ตำแหน่งขุนนาง และมีการรับขุนนางของราชวงศ์หมิงที่แปรพักตร์หรือตกเป็นเชลยให้เข้ามามีบทบาทในทางปกครองเพื่อวางรากฐานความมั่นคงให้แก่ราชวงศ์ชิง ดังนั้น การเปลี่ยนชื่อจากราชวงศ์โหวจินเป็นราชวงศ์ชิง ซึ่งมีความหมายว่าความบริสุทธิ์ นั้น ก็เพื่อต้องการสื่อให้ชาวจีนฮั่นมีทัศนคติที่ดีต่อชาวแมนจู อีกทั้ง ต้องการลบล้างอดีตที่ราชวงศ์จินเคยพ่ายแพ้ต่อกองทัพมองโกลในช่วงศตวรรษที่ 13 อีกด้วย¹⁴

นับว่าจักรพรรดิหวงไท่จีเป็นผู้ที่วางรากฐานความเป็นจักรวรรดิชิง ซึ่งประกอบด้วยผู้คนหลายเชื้อชาติ เช่น ในปี 1636 หวงไท่จีโปรดให้ตั้งสำนักกิจการมองโกล (蒙古衙門 Zhuanggu yamen) เพื่อดูแลความสัมพันธ์กับชาวมองโกลโดยเฉพาะ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นสำนักกิจการอาณานิคม (里藩院 Lifanyuan) ทำหน้าที่ดูแลความสัมพันธ์กับเอเชียตอนใน (Inner Asia) ทั้งหมด ด้านความสัมพันธ์ไมตรีกับทะเลลามะก็ให้มีการอุปถัมภ์ศาสนาพุทธแบบทิเบตเป็นอย่างดี ในปี 1637 หวงไท่จีเชิญทะเลลามะองค์ที่ห้ามายังนครเสิ่นหยัง และโปรดให้สร้างวัดแบบทิเบตขึ้นทะเลลามะและป็นเซนลามะจึงขนานนามหวงไท่จีว่า “พระโพธิสัตว์มัญชุศรี-จักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่” (Manjusri-Great Emperor) หวงไท่จีสามารถขยายเขตอำนาจการปกครองออกไปทั้งทางตอนเหนือถึงบริเวณแม่น้ำเฮยหลงเจียง และทางตอนใต้ถึงด่านซานไห่กวน (山海关 Shanhaiguan) และมีเป้าหมายยึดเมืองปักกิ่งต่อไป¹⁵

ในปี 1642 หวงไท่จีได้นำกองทัพของแมนจูเข้าประจำบริเวณเขตแดนทางตอนเหนือของอาณาจักรหมิงซึ่งมีชายแดนติดกับเขตแมนจูเรีย เพื่อทำสงครามกับราชวงศ์หมิงเป็นเวลากว่าหนึ่งปี ระหว่างที่กำลังทำสงครามบุกเข้าประชิดด่านซานไห่กวนนั้น หวงไท่จีก็สิ้นพระชนม์อย่างกะทันหันในปี 1643 จึงเกิดการแย่งชิงอำนาจระหว่างตัวเออร์กุน (多尔衮 Duoergun หรือ Dorgon) กับฮาวเก้อ (豪格 Haoge) ซึ่งเป็นโอรสของจักรพรรดิหวงไท่จี จนกระทั่งได้सान (代善 Daishan) เชื้อพระวงศ์ชั้นผู้ใหญ่เข้ามาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในครั้งนี้ ด้วยการทูลเชิญองค์ชายฝูหลิน (福临 Fulin) พระโอรสของหวงไท่จีที่ประสูติจากพระสนมเอกจวงเฟย (庄妃 Zhuangfei) ขึ้น

¹³ จันทรฉาย ภัคอธิคม, *ประวัติศาสตร์จักรวรรดิจีน*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2541), 305-307.

¹⁴ สิทธิพล เครือรัฐติกาล, *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*, 16.

¹⁵ Ibid.

ครองราชย์เป็นจักรพรรดิพระนามว่าซุ่นจื้อ (顺治 Shunzhi) และให้ตัวเออร์กุนเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพราะจักรพรรดิซุ่นจื้อยังทรงพระเยาว์¹⁶

ในขณะที่ราชวงศ์ชิงกำลังเผชิญกับปัญหาการแย่งชิงอำนาจกันภายใน ก็เป็นช่วงเวลาที่จักรวรรดิหมิงกำลังเผชิญกับปัญหาภายในอาณาจักรที่ปะทุขึ้นตั้งแต่ปี 1628 เนื่องจากภัยแล้งในมณฑลส่านซีทำให้เกิดภาวะแห้งแล้งและขาดแคลนอาหารอย่างรุนแรง จนเกิดกลุ่มโจรสล่องสุ่มจี้ปล้นกันทั่วไปตลอดแนวคลองต้ายุนเหอ (大运河 Dayunhe หรือ Grand Canal) ทำให้พ่อค้าไม่สามารถขนส่งสินค้าและอาหารได้ กลุ่มชนชั้นล่างจึงรวมตัวกันเป็นกองโจรสล่องจี้ปล้นกลุ่มพ่อค้าและชนชั้นผู้ดี รวมทั้งการต่อต้านรัฐบาลซึ่งราชสำนักหมิงไม่สามารถดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา และบรรเทาความอดอยากของประชาชนในพื้นที่ได้ จึงส่งผลให้เกิดภาวะความตกต่ำทางเศรษฐกิจ และเกิดจลาจลขึ้นในบริเวณทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอาณาจักร ถึงแม้ราชสำนักจะส่งกองกำลังทหารเข้าปราบปรามกลุ่มจลาจลได้สำเร็จ แต่ภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ต้องเผชิญอย่างต่อเนื่อง ทำให้วิกฤติทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงภายในราชอาณาจักรปะทุขึ้นอีกครั้งในปี 1639 แต่เพราะรัฐบาลหมิงขาดแคลนเงินที่จะนำมาใช้จ่ายในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขประชาชน เพราะต้องนำเงินที่มีไปใช้ในการส่งเสริมกองทัพให้มีความเข้มแข็งเพื่อป้องกันการรุกรานของชนเผ่าแมนจูตั้งแต่ปี 1625¹⁷

ปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นภายในอาณาจักรส่งผลให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบรวมตัวกันประท้วง โดยมีหลี่จื้อเฉิง (李自成 Li Zicheng) เป็นผู้นำในการรวบรวมกลุ่มขุนนาง และชาวนาที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในมณฑลส่านซีร่วมกันก่อการกบฏขึ้นในปี 1644 กองทัพชาวนาสามารถยึดนครซีอานและมณฑลเสฉวนได้ หลี่จื้อเฉิงจึงประกาศตั้งราชวงศ์ต้าซุ่น (大顺 Dashun) ขึ้นที่นครซีอานและสามารถยึดครองพื้นที่ส่วนใหญ่ของมณฑลส่านซี¹⁸ ทำให้จักรพรรดิฉงเจิน (崇祯 Chongzhen) เกิดความรู้สึกหวาดระแวงต่อขุนนาง แต่กลับให้ความไว้วางใจในขั้นที่ทำให้ขุนนางที่มีความจงรักภักดีถูกชนชั้นที่ไร้รายจันต้องโทษประหารชีวิต และยังสั่งให้ปลดขุนนางเพื่อต้องการลดค่าใช้จ่ายในการบริหารราชการแผ่นดิน จากเหตุการณ์นี้ทำให้ขุนนางบางส่วนละทิ้งหน้าที่ของตนเองขอลาออกจากราชการ บางส่วนก็ยอมสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์ชิง และบางส่วนก็ยอมร่วมมือกับหลี่จื้อเฉิง ความแตกแยกของขุนนางที่เกิดขึ้นส่งผลให้อาณาจักรหมิงขาดเสถียรภาพในการ

¹⁶ William T. Rowe, *China's Last Empire: The Great Qing*, (Cambridge: Harvard University Press, 2009), 18.

¹⁷ Richard J. Smith, *The Qing Dynasty and Traditional Chinese culture*, (New York: Rowman & Littlefield, 2015), 49-50.

¹⁸ สุรชัย ศิริไกร, “อู๋ซานกุ้ย “ดาวร้าย” แห่งราชวงศ์หมิง,” 21.

ปกครอง ไม่สามารถจัดปัญหาความขัดแย้งได้ทำให้กองทัพของหลี่จื้อเฉิงใช้โอกาสนี้ในการบุกโจมตี ส่วนจักรพรรดิฉินก็ระดมครั้งใหญ่เพื่อปกป้องกรุงปักกิ่ง แต่มีกองกำลังน้อยเกินไปทำให้ฝ่ายกบฏสามารถเข้ายึดครองเมืองปักกิ่งได้สำเร็จในปี 1644 จักรพรรดิและเหล่าพระญาติต่างหลบหนีเข้าไปอยู่ในพระราชวังชั้นใน เมื่อจักรพรรดิฉินคิดว่าไม่มีทางชนะได้จึงเลือกที่จะปลงพระชนม์ชีพิตดาของพระองค์ ก่อนที่จะเสด็จหนีไปยังเนินเขาหลังพระราชวังและตัดสินใจแขวนพระศอกตนเองกับต้นไม้จนสิ้นพระชนม์¹⁹

เมื่อกองทัพกบฏชาวฮั่นเข้ากรุงปักกิ่งได้สำเร็จ หลี่จื้อเฉิงก็ประกาศตั้งตนเองเป็นจักรพรรดิองค์ใหม่ การที่หลี่จื้อเฉิงเข้าปกครองอาณาจักรจีนได้สำเร็จเพราะได้รับการสนับสนุนจากประชาชนที่มีความเชื่อมั่นว่า กองทัพของหลี่จื้อเฉิงจะทำให้อาณาจักรจีนกลับเข้าสู่ความสงบสุขได้ แต่เหตุการณ์กลับไม่เป็นเช่นนั้น เนื่องจากกองทัพของหลี่จื้อเฉิงไม่มีความเป็นเอกภาพจึงไม่สามารถบริหารราชการแผ่นดินเพื่อให้บ้านเมืองเข้าสู่สภาวะปกติได้ และขุนนางที่ยังมีความจงรักภักดีต่อราชวงศ์หมิงก็ร่วมกันต่อต้าน ประกอบกับชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจากการที่กลุ่มโจรเข้าปล้นสะดมทรัพย์สินประชาชนในเมืองปักกิ่งจึงรวมกลุ่มกันขับไล่ ความไม่สงบที่เกิดขึ้นทำให้อู๋ซานกุ้ย (吴三桂 Wu Sangui) แม่ทัพประจำด่านซานไห่กวนยอมสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์ชิงของชาวแมนจู และเปิดประตูด่านให้กองทัพของตัวเออร์กุนเข้าปราบปรามกองทัพกบฏของหลี่จื้อเฉิง และจัดระเบียบการปกครองใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในอาณาจักร²⁰

ขณะที่กองทัพแมนจูกำลังเคลื่อนพลเข้าสู่กรุงปักกิ่ง กองทัพของหลี่จื้อเฉิงและจางเซี่ยนจงก็ถอยกำลังออกจากนครปักกิ่งเพื่อหลบหนีกองทัพแมนจูและกองทัพของอู๋ซานกุ้ย ขณะที่กำลังหลบหนีหลี่จื้อเฉิงก็เสียชีวิตในอีก 1 ปีต่อมา ส่วนจางเซี่ยนจงได้ลี้ภัยไปอยู่ที่เสฉวนและประกาศตนเป็น “เจ้าแห่งอาณาจักรตะวันตก” แต่ในที่สุดกองทัพของแมนจูก็สามารถจับตัวและประหารจางเซี่ยนจงได้ขณะที่กำลังหลบไปทางตอนเหนือของมณฑลเสฉวนในปี 1647 จากการล่มสลายของราชวงศ์หมิงทำให้อาณาจักรแมนจูสามารถขยายอาณาจักรไปทั่วตลอดภาคเหนือของประเทศจีน กบฏชาวฮั่นทำให้ราชวงศ์หมิงแตกกระจาย กอปรกับภาวะฝนแล้ง ตี๊กแตนทำลายพืชผล และเกิดโรคระบาดทำให้ประชาชนเสียชีวิตจำนวนมาก ซึ่งประชาชนหลายกลุ่มมองว่าเป็นอาญาของสวรรค์ที่ลงโทษจักรพรรดิราชวงศ์หมิงที่ไร้ความสามารถ จึงทำให้ฝ่ายกบฏสามารถยึดครองแผ่นดินได้โดยง่ายเพราะราชสำนักหมิงไม่มีกำลังทหารมากเพียงพอ ที่จะป้องกันกองทัพกบฏชาวฮั่นและกองทัพ

¹⁹ สุรชัย ศิริไกร, “อู๋ซานกุ้ย “ดาวร้าย” แห่งราชวงศ์หมิง,” 21.

²⁰ Wang Rongsheng 王戎笙, 《清代全史·第二卷》, 沈阳: 辽宁人民出版社 1991 年, 28-29.

แมนจู และปัจจัยสุดท้ายที่ทำให้ราชวงศ์หมิงล่มสลายก็เพราะท้องพระคลังของราชวงศ์หมิงไม่มีรายได้ และงบประมาณที่จะสนับสนุนกองทัพและช่วยเหลือประชาชน ปัจจัยทั้งหมดนี้เป็นสาเหตุให้ราชวงศ์หมิงล่มสลายลงในที่สุด²¹

2.3 จักรวรรดิจีนในสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้น (ค.ศ. 1644-1722)

ในศตวรรษที่ 17 ราชวงศ์ชิงเข้าปกครองอาณาจักรจีนท่ามกลางปัญหาความขัดแย้งมากมาย ในช่วงปีแรก ๆ ของการปกครอง ผู้ปกครองแมนจูมีความต้องการที่จะยุติข้อพิพาทการล่มสลายของราชวงศ์หมิง และต้องการฟื้นฟูระเบียบการปกครองขึ้นใหม่ แต่ภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งภายในอาณาจักรระหว่างกลุ่มผู้ปกครองใหม่อย่างชาวแมนจู และกลุ่มเชื้อสายราชวงศ์หมิงเดิมที่มีความต้องการฟื้นฟูราชวงศ์หมิงขึ้นใหม่ ทำให้อาณาจักรจีนต้องเผชิญกับสงครามการต่อสู้ระหว่างกลุ่มอำนาจใหม่และกลุ่มอำนาจเก่า ซึ่งการเผชิญหน้าในครั้งนี้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่สำคัญ และกลายเป็นแนวปฏิบัติที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

2.3.1 รัชสมัยจักรพรรดิซุ่นจื่อ (顺治 Shunzhi ค.ศ. 1644-1661)

ในรัชสมัยซุ่นจื่อเป็นช่วงเวลาแห่งความสำเร็จของราชวงศ์ชิง เพราะสามารถพิชิตอาณาจักรจีนได้สำเร็จ ซึ่งนำโดยตัวเออร์กุ่น (ค.ศ. 1612-1650) ที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการทำหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินแทนจักรพรรดิซุ่นจื่อที่ยังทรงพระเยาว์ การปกครองอาณาจักรจีนในขณะนั้นนับเป็นช่วงเวลาที่ยากลำบากของตัวเออร์กุ่นในการที่จะบริหารประเทศให้กลับเข้าสู่สภาวะปกติ และการสร้างความยอมรับจากชาวจีนฮั่นที่นับเป็นประชากรหลักของประเทศ นอกจากนี้ยังมีภารกิจที่สำคัญคือการรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมแมนจู สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นความท้าทายใหม่สำหรับราชวงศ์ชิงในฐานะชนกลุ่มน้อยที่จะเป็นผู้ปกครองชนกลุ่มใหญ่อย่างชาวจีนฮั่น

ตัวเออร์กุ่น (ค.ศ. 1612-1650) เป็นบุตรชายคนที่สิบสี่ของนุร์ฮาซีและเป็นน้องชายของหวงไท่จี เขาเกิดและเติบโตขึ้นในช่วงเวลาที่บิดากำลังสร้างชนเผ่าแมนจูให้เข้มแข็ง และตัวเออร์กุ่นก็มีส่วนในการช่วยบิดาและพี่ชายในการทำสงครามกับชนเผ่าอื่น ๆ เพื่อขยายดินแดนของแมนจูให้มีอาณาเขตกว้างใหญ่ขึ้น จึงนับว่าเป็นนักรบคนสำคัญของราชวงศ์ อีกทั้งตัวเออร์กุ่นยังมีความสามารถในการบริหารราชการทำให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มขุนนางชั้นสูง เมื่อนุร์ฮาซีและจักรพรรดิหวงไท่จีสิ้นพระชนม์ ตัวเออร์กุ่นนับเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลในราชวงศ์ชิงมากที่สุด จึงได้รับ

²¹ สุรชัย ศิริโกกร, “อุซานกู่ย “ดาวร้าย” แห่งราชวงศ์หมิง,” 22.

การแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และเป็นแม่ทัพในการนำกองทหารแมนจูเข้ายึดด่านฮานไห่ กวนและเข้าปกครองจีนในระหว่างปี 1644-1650²²

ในช่วงแรกของการปกครอง ตัวเออร์กุ่นต้องการที่จะขจัดความคิดต่อต้านของ ชาวจีนฮั่นที่มีต่อชาวแมนจู ด้วยการดำเนินนโยบายแบบประนีประนอมเพื่อเป็นการผูกมิตรกับชาวจีน ฮั่นซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ โดยนำแนวคิดและหลักปฏิบัติตามแบบราชวงศ์หมิงมาใช้ในการปกครอง การจัดพระราชพิธีฝังพระศพและสร้างสุสานให้แก่จักรพรรดิฉิงเจิน (ค.ศ. 1627-1644) ซึ่งเป็นจักรพรรดิองค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์หมิง การยกย่องสรรเสริญขุนนางหมิงที่มีความจงรักภักดีและ ยอมสละชีวิตเพื่อปกป้องบ้านเมือง รวมทั้งการอภัยโทษให้แก่ขุนนางและแม่ทัพที่ยอมสวามิภักดิ์ต่อ ราชวงศ์ชิง นอกจากนี้กำหนดให้มีการจัดสอบจอหงวน (状元 Zhuangyuan) เพื่อสรรหาบัณฑิตเข้ารับราชการ อีกทั้งประกาศยกเลิกการเก็บภาษีที่ไม่เป็นธรรมตามท้องที่ เป็นต้น การดำเนินการก็เพื่อ จะสื่อให้ชาวจีนฮั่นเห็นว่า “การเข้ามาของราชวงศ์ชิงเพื่อปราบกบฏ และนำความสงบเรียบร้อยกลับสู่อณาจักรจีนอีกครั้ง”²³

เมื่อเข้าสู่ปีที่สองของการปกครอง (ค.ศ. 1645) นับเป็นช่วงเวลาเริ่มต้นของความขัดแย้งระหว่างชาวแมนจูและชาวจีนฮั่นภายใต้การดำเนินนโยบายของตัวเออร์กุ่น ซึ่งโจนาธาน สเปนซ์ ได้แสดงความเห็นไว้ว่า “ปัญหาพื้นฐานที่สำคัญคือชาวแมนจูจะปกครองชาวจีนฮั่นอย่างไร โดยที่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ชนเผ่าแมนจูไว้ได้”²⁴ เพราะผลสำเร็จในชัยชนะจากสงครามไม่ได้ หมายความว่าชาวแมนจูจะสามารถปกครองอาณาจักรจีนให้เกิดความสงบเรียบร้อยได้ และสิ่งสำคัญ คือ ตัวเออร์กุ่นมีความมุ่งมั่นที่จะทำให้ชาวจีนฮั่นแสดงตนโดยเปิดเผยว่าอยู่ภายใต้การปกครองของ แมนจู จึงได้ออกกฎหมายบังคับให้ผู้ชายชาวจีนฮั่นทุกคนตัดผมไว้เปีย (薙发 Tifa) และเปลี่ยนการ แต่งกาย (易服 Yifu) ด้วยการสวมใส่เสื้อผ้าตามแบบชาวแมนจู นอกจากนี้ยังมีการยึดที่ดินชาวจีนฮั่น (圈地 Quandi) ที่เคยอาศัยอยู่ในเมืองหลวงเพื่อมอบให้แก่ขุนนางและแม่ทัพแมนจูที่เป็นกำลังสำคัญ ในการสร้างความยิ่งใหญ่ให้แก่ราชวงศ์ชิง ทำให้ชาวจีนฮั่นบางส่วนต้องอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ทาง

²² Wang Rongsheng 王戎笙, 《清代全史·第二卷》, 28-29.

²³ Frederic Jr. Wakeman, *The Fall of Imperial China*, (New York: The Free Press, 1975), 82.

²⁴ ทวีป วรดิถก, *ประวัติศาสตร์จีน*, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2538), 512. (อ้างถึง Jonathan D. Spence, *The Search for Modern China*, (London: Hutchinson, 1990), 38.)

ตอนใต้ของเมืองปักกิ่ง บางส่วนต้องยอมเป็นทาสรับใช้ (投充 Touchong) ชาวแมนจู ถ้าหากทาสคนใดหลบหนีก็จะได้รับการลงโทษตามกฎหมาย (逃人法 Taoren fa)²⁵

จากการบังคับใช้ดังกล่าวทำให้ชาวจีนฮั่นรวมกลุ่มกันต่อต้านผู้ปกครองแมนจูขึ้นตามมณฑลต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร โดยเฉพาะทางตอนใต้ของอาณาจักรจีนที่กลุ่มเชื้อพระวงศ์หมิงและขุนนางหมิงรวมกลุ่มกันก่อตั้งราชวงศ์หมิงขึ้นอีกครั้งทางตอนใต้ของอาณาจักรจีน หรือที่เรียกว่าราชวงศ์หนานหมิง (南明 Nanming) หรือราชวงศ์หมิงใต้ โดยมีศูนย์กลางการปกครองที่เมืองหนานจิง (南京 Nanjing หรือเมืองนานกิง Nanking) เพราะที่นี้เคยเป็นเมืองหลวงเก่าของราชวงศ์หมิงก่อนที่จะย้ายไปที่เมืองปักกิ่งในสมัยจักรพรรดิหย่งเล่อ โดยก่อตั้งขึ้นตั้งแต่สมัยที่กองทัพภูกบฏของหลี่จื้อเฉิงยึดครองเมืองปักกิ่ง และมีความพยายามมาตลอดในการที่จะฟื้นฟูราชวงศ์หมิงขึ้นใหม่ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเพราะตั้งแต่รัชศกชุ่นจื้อปีที่สองจนกระทั่งสิ้นรัชสมัย ราชวงศ์ชิงได้ส่งกองทัพเข้าปราบปรามกลุ่มกบฏราชวงศ์หนานหมิงตามหัวเมืองต่าง ๆ จนกระทั่งสามารถจับกุมและสำเร็จโทษเจ้าชายหงกวง (弘光 Hongguang หรือ Prince of Fu) ได้ที่เมืองหยางโจว (扬州 Yangzhou) ในปี 1646²⁶ แต่การเคลื่อนไหวเพื่อฟื้นฟูราชวงศ์หมิงก็ยังไม่สิ้นสุด โดยเฉพาะกลุ่มเคลื่อนไหวที่สำคัญในเวลาต่อมาคือเจิ้งเฉิงกง (郑成功 Zhengchengong หรือ Koxinga) ที่ต่อมาสามารถบุกยึดเกาะไต้หวันได้ในปี 1661 และใช้เป็นฐานที่มั่นในการต่อต้านราชวงศ์ชิงกว่า 20 ปี ราชวงศ์ชิงสามารถปราบปรามกลุ่มของตระกูลเจิ้งเฉิงกงได้สำเร็จในปี 1681

ดังนั้น ตลอดรัชสมัยของจักรพรรดิชุ่นจื้อจึงนับเป็นช่วงเวลาที่ราชวงศ์ชิงต้องทำสงครามเพื่อปราบปรามกบฏที่ต้องการจะฟื้นฟูราชวงศ์หมิงเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับราชวงศ์ชิง แต่ในอีกด้านหนึ่งจักรพรรดิชุ่นจื้อก็มีความพยายามในการสร้างความเป็นเอกภาพระหว่างชาวแมนจูและชาวจีนฮั่นด้วยการนำแนวคิดและระบบการบริหารราชการตามแบบชาวจีนฮั่นมาปรับใช้ตลอดระยะเวลาที่ปกครองด้วยตนเอง เพื่อให้ราชวงศ์ชิงสามารถปกครองอาณาจักรจีนได้ ซึ่งตรงกับแนวคิดของเว็คแมน (Wakeman Jr. Frederic) ที่ได้เสนอความเห็นไว้ว่า “เมื่อชาวแมนจูเข้าปกครองอาณาจักรจีน ผู้ปกครองแมนจูก็มีความจำเป็นที่จะต้องนำระบบการปกครองตามแบบของชาวจีนฮั่นมาใช้ในการปกครอง”²⁷ ไม่เว้นแม้แต่กรณีของตัวเออร์กุนที่ต้องการการยอมรับจากขุนนางชาวจีนฮั่น จึงต้องยอมลิดรอนอำนาจของขุนนางชาวแมนจู จากการลิดรอนอำนาจในครั้งนี้ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายใน

²⁵ Wang Rongsheng 王戎笙, 《清代全史·第二卷》, 59.

²⁶ Jonathan D. Spence, *The Search for Modern China*, (New York: W.W.Norton, 1991), 36.

²⁷ Wakeman Jr. Frederic, *The Fall of Imperial China*, 85.

กลุ่มขุนนางชาวแมนจูด้วยตัวเอง ถึงแม้ราชวงศ์ชิงจะต้องเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งมากมาย แต่ด้วยความเข้มแข็งของกองกำลังที่มีทำให้ชาวแมนจูสามารถจัดการปกครองขึ้นบนอาณาจักรจีนได้สำเร็จ

2.3.2 รัชสมัยจักรพรรดิคังซี (康熙 Kangxi ค.ศ. 1661–1722)

จักรพรรดิคังซีเป็นโอรสองค์ที่สามของจักรพรรดิซุ่นจื้อ มีพระนามเดิมว่า “เสวียนเยว่” (玄烨 Xuanye) ทรงขึ้นครองราชย์ในปี 1661 ซึ่งขณะนั้นพระองค์มีพระชนม์ 7 พรรษา ทำให้มีการแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการซึ่งประกอบด้วย สัวหนี่ (索尼 Suoni) เอาไป (鳌拜 Aobai) ชูเคอซาฮา (苏克萨哈 Suke'saha) และเอ้อปี้หลง (遏必隆 E'bilong) ในการบริหารราชการแผ่นดิน แต่ถ้าเป็นข้อราชการที่สำคัญต้องนำไปปรึกษาพระนางเซี่ยวจวงซึ่งเป็นพระอัยยิกาของจักรพรรดิคังซี ขุนนางชาวแมนจูทั้งสี่คนมีความเป็นอนุรักษนิยมสูงมาก พวกเขาไม่สนับสนุนให้จักรพรรดิเรียนรู้ภาษาจีนฮั่น ทำให้ต้องแอบเรียนอย่างลับ ๆ กับขันทีที่อยู่ในวัง²⁸ โดยเฉพาะเอาไปที่พยายามเสริมสร้างอำนาจของตนและข่มขู่จักรพรรดิ พระนางเซี่ยวจวงจึงทรงมีบทบาทอย่างสูงในการดูแลและปกป้องจักรพรรดิ เช่น กรณีการสิ้นพระชนม์ของพระนางเซี่ยวคัง (孝康 Xiaokang) พระราชชนนีของจักรพรรดิคังซีในปี 1663 พระนางเซี่ยวจวงไม่อนุญาตให้จักรพรรดิคังซีไปส่งพระศพที่สุสานหลวงด้วยเหตุผลด้านความปลอดภัย ขณะเดียวกันพระนางก็ได้สร้างความเป็นมิตรกับผู้สำเร็จราชการคนอื่น ๆ เพื่อคานอำนาจเอาไป โดยในปี 1665 พระนางได้ให้จักรพรรดิคังซีอภิเษกสมรสกับหลานสาวของสัวหนี่ ทำให้สายสัมพันธ์ระหว่างจักรพรรดิกับสัวหนี่แน่นขึ้นจนสามารถล้มล้างกลุ่มของเอาไปได้สำเร็จ และตั้งแต่ปี 1669 จักรพรรดิคังซีก็ทรงบริหารประเทศด้วยตนเอง²⁹

ภารกิจที่สำคัญของจักรพรรดิคังซีคือ การขยายดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองให้กว้างขวางออกไป ถึงแม้อำนาจของจักรพรรดิจะขยายไปถึงมณฑลยูนนาน แต่ในความเป็นจริงอำนาจการปกครองในดินแดนที่อยู่ตอนใต้ของแม่น้ำแยงซีเกียง (长江 Changjiang) ตกอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าสามองค์ (三藩 Sanfan) ซึ่งเคยเป็นอดีตแม่ทัพราชวงศ์หมิงที่ยอมสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์ชิง ผู้ปกครองแมนจูในสมัยนั้นจึงต้องตอบแทนคนเหล่านี้ด้วยการมอบอำนาจในการปกครองดินแดนทางตอนใต้ให้แก่ อู่ชานกู่ยี้ เกิงจิงจง (耿精忠 Geng Jingzhong) และซังเขอซี (尚可喜 Shang Kexi) ซึ่งทั้งสามคนมีอิสระในการจัดการทหาร การจัดสอบจางหววน การจัดเก็บภาษี และยังมีกรเรียกร้องขอเงินจากทางราชสำนักชิงเพื่อแลกกับความจงรักภักดี โดยจำนวนเงินที่เรียกร้องสูงถึง

²⁸ สิทธิพล เครือรัฐติกาล, *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*, 23.

²⁹ Ibid., 24.

20 ล้านตำลึงต่อปี จักรพรรดิคังซีไม่ต้องการที่จ่ายเงินจำนวนนี้อีกต่อไป ทำให้ในปี 1673-1681 ราชวงศ์ชิงต้องทำสงครามกับกลุ่มเจ้าสามองค์ยึดเอื้อเป็นเวลานานกว่า 8 ปี สงครามครั้งนี้เป็นที่รู้จักกันในนามสงครามสามเจ้าศักดินา (The War of the Three Feudatories) โดยกองทัพของราชวงศ์ชิงเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะ ทำให้อำนาจการปกครองของจักรพรรดิคังซีจึงขยายลงไปถึงชายฝั่งทะเลตอนใต้และมณฑลยูนนาน³⁰

ภารกิจที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของจักรพรรดิคังซีคือ การกำจัดกลุ่มต่อต้านราชวงศ์ชิงที่ตั้งมั่นอยู่บนเกาะไต้หวัน ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 17 ไต้หวันเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของกลุ่มมาลาโย-โพลีเซียน (Malayo-Polysian) เกาะไต้หวันหรือฟอร์โมซา (Formosa เป็นภาษาโปรตุเกส แปลว่า เกาะสวย) กลายเป็นแหล่งที่พำนักของนักเดินเรือชาวตะวันตก และเมื่อถึงช่วงทศวรรษที่ 1640 ไต้หวันตกอยู่ภายใต้การยึดครองของชาวฮอลันดา จนกระทั่งในปี 1662 เจิ้งเจิงกงแม่ทัพผู้ก่อกบฏราชวงศ์หมิงได้หนีการปราบปรามของกองทัพชิงไปที่เกาะแห่งนี้ พร้อมกับขับไล่ชาวฮอลันดาออกไปได้สำเร็จ เจิ้งเจิงกงจึงตั้งมั่นอยู่ที่ไต้หวันนานหลายปีโดยอาศัยรายได้จากการเป็นเมืองท่าค้าขาย ดังนั้น ในช่วงต้นของจักรพรรดิคังซีที่ยังคงทุ่มเทให้แก่การรวมอำนาจภายในราชสำนัก และการปราบปรามกบฏสามเจ้าศักดินา ทำให้พระองค์ยังไม่พร้อมในการจะจัดการกับกลุ่มผู้ต่อต้านบนเกาะไต้หวัน จนกระทั่งเมื่อสงครามสามเจ้าศักดินาได้สิ้นสุดลง สงครามบุกยึดไต้หวันจึงเกิดขึ้นในปี 1683 สงครามครั้งนี้ราชวงศ์ชิงก็เป็นฝ่ายได้รับชัยชนะทำให้ไต้หวันถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจีน และนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์จีนที่ไต้หวันอยู่ภายใต้การปกครองของจีน³¹

เมื่อสามารถสร้างความมั่นคงในแถบชายฝั่งทะเลตะวันออกเฉียงใต้ได้แล้ว จักรพรรดิคังซีก็หันไปจัดการกับผู้รุกรานทางตอนเหนือและตะวันตกเฉียงเหนือของอาณาจักรจีน ซึ่งในขณะนั้นชนเผ่ามองโกลจุงการ์ (Zunghar) นำโดยกาเออร์ดัน (噶尔丹 Ga Erdan หรือ Galdan) ที่ต้องการขยายอำนาจของตนเหนือมองโกลเลียและชิงไห่ จักรพรรดิคังซีเกรงว่าถ้าเผ่าจุงการ์ขอความช่วยเหลือจากรัสเซียอาจจะเป็นภัยต่อความมั่นคงของราชวงศ์ชิง จึงมีความจำเป็นที่จะต้องตกลงกับรัสเซียก่อน ซึ่งในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นช่วงที่รัสเซียเริ่มขยายอำนาจจากทวีปยุโรปมายังไซบีเรีย และตะวันออกไกล พ่อค้าชาวรัสเซียเข้ามาตั้งถิ่นฐานการค้าบริเวณเฮยหลงเจียง และทหารรัสเซียได้สร้างป้อมปราการและวางกำลังทหารตามแนวแม่น้ำสายนี้จนเกิดการปะทะกับฝ่ายจีนในปี 1685-

³⁰ Jonathan D. Spence, “The K’ang-she Regim” in *The Cambridge History of China V. 9 Part One: The Chi’ng Empire to 1800*, ed. Willard J. Peterson, (New York: Cambridge University Press, 2002), 137.

³¹ สิทธิพล เครือรัฐติกาล, *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*, 25.

1686 ซึ่งรัสเซียเป็นฝ่ายเสียเปรียบและยอมเจรจาสงบศึกกับราชสำนักชิง และในปี 1689 ทั้งจีนและรัสเซียก็ทำสนธิสัญญาเนอร์ชินสค์ โดยรัสเซียต้องถอนทหารและเรือป้อมออกจากบริเวณเฮยหลงเจียง และยอมรับว่าแม่น้ำสายนี้อยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิง ซึ่งฝ่ายจีนก็ยอมให้พ่อค้ารัสเซียสามารถเข้ามาค้าขายบริเวณนี้ได้ตามปกติ อีกทั้งรัสเซียยังได้รับการยกเว้นไม่ต้องส่งบรรณาการมาถวายจักรพรรดิฉิน เมื่อทำข้อตกลงกับรัสเซียสำเร็จ ต่อมาในปี 1696 จักรพรรดิคังซีจึงทุ่มเทให้กับการปราบปรามเผ่ามองโกลจุงการด้วยการนำทัพด้วยพระองค์เองและปราบเผ่ามองโกลจุงการสำเร็จ ต่อมาในปี 1717 ก็เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นในทิเบตเพราะชนเผ่ามองโกลจุงการได้เข้าแทรกแซงการเมืองในทิเบตด้วยการบุกยึดนครลาซาล และนำเอาเด็กชายคนหนึ่งมาสถาปนาเป็นทะไลลามะองค์ที่ 7 เมื่อจักรพรรดิคังซีรับทราบเรื่องนี้ก็เกรงว่าถ้าปล่อยให้พวกจุงการครองครองทิเบตต่อไปอาจจะเป็นภัยต่อราชสำนักชิงได้ จึงได้ส่งกองทัพเข้าไปขับไล่เผ่ามองโกลจุงการออกไปได้ พร้อมทั้งสถาปนาทะไลลามะที่ภักดีต่อราชวงศ์ชิงขึ้นในปี 1720 หลังจากนั้นจีนก็เข้าควบคุมทิเบตอย่างเป็นระบบมากขึ้น และราชสำนักชิงยังได้ส่งขุนนางเข้ามาประจำการที่ทิเบตตลอดการปกครองของราชวงศ์ชิง ดังนั้นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมาทิเบตจึงตกอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิง³²

ด้วยรัชสมัยที่ยาวนานถึง 61 ปีของจักรพรรดิคังซี นับว่าเป็นยุคสมัยแห่งความสำเร็จของราชวงศ์ชิง ซึ่งในช่วงต้นอำนาจการปกครองของราชวงศ์ชิงจำกัดอยู่เพียงตอนบนของแม่น้ำแยงซีเกียง แต่เมื่อถึงปลายรัชสมัยของคังซี ราชวงศ์ชิงก็ขยายอำนาจไปถึงไต้หวันและชายฝั่งทะเลทางตอนใต้ ยูนนาน และที่ราบสูงทิเบต นับว่าการขยายอาณาเขตจีนให้กว้างไกลออกไปในสมัยราชวงศ์ชิงได้กลายเป็นพื้นที่ที่ผู้นำจีนในยุคปัจจุบันถือว่าจีนเป็นผู้ครอบครอง

2.4 สรุป

ราชวงศ์ชิงหรือชนเผ่าแมนจูเดิมเป็นเพียงชนเผ่าเล็ก ๆ ที่อาศัยอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีน แต่สามารถเข้าครอบครองแผ่นดินของชาวจีนฮั่นได้สำเร็จในปี 1644 แต่ในความคิดของชาวจีนฮั่น ชาวแมนจูเป็นเพียงชนเผ่าอนารยชนที่อยู่บริเวณชายแดนของอาณาจักรจีน ตามคตินิยมจีนที่เชื่อเรื่องสวรรค์หรือเทียน (天 Tian) ซึ่งภายใต้ความเชื่อนี้ประกอบด้วยเรื่องอาณัติสวรรค์หรือเทียนมิ่ง (天命 Tianming) โอรสสวรรค์หรือเทียนจื่อ (天子 Tianzi) และได้หล่าหรือเทียนเซี่ย (天下 Tianxia) ซึ่งได้หล่านี้ประกอบด้วยชนชาติจีนฮั่น ชนชาติป่าเถื่อน และสรรพสัตว์ ซึ่งจีนมีความเชื่อเกี่ยวกับชาติว่า “จีนมีเขตแดนครอบคลุมมนุษยชาติทั้งหมดโดยจีน” มีที่ตั้งอยู่ตรงจุด

³² สิทธิพล เครือรัฐติกาล, *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*, 26-27.

ศูนย์กลางของโลกจึงเรียกว่า “อาณาจักรกลางหรือจงกั๋ว (中国 Zhongguo)” และล้อมรอบด้วยชนป่าเถื่อนทั้ง 4 ด้าน คือ เผ่าอี้ (夷 Yi) ทางตะวันออก ชนเผ่าหมาน (蛮 Man) ทางใต้ ชนเผ่าเชียง (羌 Qiang) ทางตะวันตก และชนเผ่าตี้ (狄 Di) ทางเหนือ ซึ่งมีคำเรียกรวมกันว่า หู (胡 Hu) นอกจากนี้ยังมีการจัดลำดับชั้นความสัมพันธ์ทางอำนาจ โดยจีนเรียกตนเองว่า “อารยชน” หมายถึง ผู้มีอารยธรรมสูงกว่า และลดทอนชาติพันธุ์อื่นให้ด้อยลงเป็นเพียง “อนารยชน (barbarian)” เท่านั้น³³

จากการศึกษาภูมิหลังของราชวงศ์ชิงจะเห็นได้ว่า ผู้ปกครองแมนจูให้ความสำคัญและเรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อและวัฒนธรรมของชนชาติจีนอันตั้งแต่ก่อนและหลังเข้าปกครองจีน ซึ่งสิ่งแรกที่ผู้ปกครองแมนจูให้ความสำคัญคือ การส่งเสริมให้เชื้อพระวงศ์และขุนนางเรียนรู้ภาษาจีน และเรียนรู้แนวคิดในการปกครองประเทศตามหลักขงจื้อ ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏอย่างชัดเจนว่า ราชวงศ์ชิงเริ่มรับเอาวัฒนธรรมจีนมาใช้ตั้งแต่สมัยหวางไท่จี๋ เพราะมีการเปลี่ยนชื่อเรียกตำแหน่งผู้ปกครองว่าจักรพรรดิตามแบบชาวจีนอัน จากนั้นก็รับเอาระบบการบริหารราชการแบบกระทรวงของจีนเข้ามาใช้ควบคู่กับระบบแปดกองธงซึ่งเป็นระบบเดิม ต่อมาในสมัยซุ่นจื้อและคังซีซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เขาปกครองจีนแล้ว นอกจากจะยึดรูปแบบที่ใช้มาตั้งแต่สมัยหวางไท่จี๋แล้ว ในสมัยนี้ยังมีการรับเอาความเชื่อเรื่อง “สวรรค์หรือเทียน” เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดในการปกครองด้วย เพราะจักรพรรดิแมนจูเชื่อว่าถ้าจะสร้างความมั่นคงให้แก่ราชวงศ์ชิงก็ต้องยอมรับวัฒนธรรมจีนและแนวคิดของขงจื้อ ซึ่งจะทำให้จักรพรรดิชิงมีฐานะเป็นโอรสแห่งสวรรค์ และมีความชอบธรรมในการที่จะปกครองจีนต่อไป อีกทั้งความเชื่อนี้ยังส่งเสริมให้อำนาจของจักรพรรดิชิงมีความแข็งแกร่งอีกด้วย

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า ชนชั้นปกครองของชาวแมนจูยอมรับวัฒนธรรมจีนเพื่อใช้ในการเสริมสร้างอำนาจให้แก่ตนเอง แต่ในส่วนผู้ใต้ปกครองจักรพรรดิชิงกลับใช้มาตรการบีบบังคับเพื่อลดทอนคุณค่าทางวัฒนธรรมจีนในสังคม ด้วยการสร้างอัตลักษณ์รูปแบบใหม่ขึ้นเพื่อต้องการให้ชาวจีนอันมีมโนทัศน์ว่า ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิงความเป็นจีนจะไม่ได้หมายถึงแค่ความเป็นชนชาติจีนอันเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงชนชาติอื่นอย่างแมนจู มองโกล ทิเบต และซินเจียง ดังนั้น ผู้ปกครองแมนจูจึงต้องกำหนดและบังคับใช้นโยบายในการปกครองเพื่อจัดการกับแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์และแนวคิดทางวัฒนธรรม หรือที่เรียกว่า “หวาอี้ (华夷 Hua Yi)” ในสังคมจีน

³³ พัทณี ตั้งยีนยง, “ความรู้ที่ถูกจองจำ: หนังสือต้องห้ามในราชวงศ์ชิง,” 136.

บทที่ 3

นโยบายการจัดการชาวจีนฮั่นในสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้น

เมื่อราชวงศ์ชิงสามารถเข้าปกครองอาณาจักรจีนได้สำเร็จในปี 1644 ซึ่งในขณะนั้นสังคมจีนกำลังเผชิญกับปัญหาทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างรุนแรง ทำให้ผู้ปกครองแมนจูต้องจัดการกับปัญหาในด้านต่าง ๆ เพื่อนำความสงบเรียบร้อยกลับสู่สังคมจีนอีกครั้ง และสิ่งแรกที่ผู้ปกครองคิดว่าจะทำได้อย่างรวดเร็วที่สุดคือ การนำรูปแบบการปกครองเดิมของราชวงศ์หมิงมาปรับใช้ในช่วงแรกไปก่อนเพื่อแก้ปัญหา และยังสามารถสร้างการยอมรับจากชาวจีนฮั่นได้อีกด้วย ดังนั้นตัวเออร์กุนในฐานะผู้ปกครองซึ่งขณะนั้น จึงนำการบริหารราชการของราชวงศ์หมิงมาปรับใช้ร่วมกับระบอบการปกครองเดิมของชาวแมนจูที่จัดตั้งขึ้นโดยนุร์ฮาซีและหวงไท่จี เพราะหากพิจารณาจากสถานการณ์ในเวลาขณะนั้น ระบอบการปกครองของราชวงศ์หมิงนับเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพที่สุดที่ราชวงศ์ชิงสามารถนำมาใช้ได้ และถ้าหากพิจารณาต่อไปถึงความสำเร็จอย่างต่อเนื่องของกองทัพชิงในสนามรบ และการสร้างระเบียบทางสังคมในพื้นที่ที่ยึดครองได้ รวมทั้งแหล่งที่มาของความมั่งคั่งล้วนตกทอดมาจากราชวงศ์หมิงทั้งสิ้น

การปกครองเงินของตัวเออร์กุนเริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการซึ่งตรงกับรัชศกชื้อจูปีที่ 1 เดือน 5 วันที่ 6 (สมัยจักรพรรดิซุ่นจื้อ ค.ศ. 1644)¹ เมื่อตัวเออร์กุนเลือกนำรูปแบบการปกครองของหมิงมาใช้ก็มีคำสั่งให้ ขุนนางระดับสูงของทั้งหกกระทรวง และขุนนางประจำท้องถื่นได้กลับมาปฏิบัติหน้าเดิมของตน ร่วมกับขุนนางแมนจูเพื่อฟื้นฟูสังคมจีนในช่วงเวลานั้น ต่อมาในปีเดียวกัน เดือน 6 วันที่ 2² หงเฉิงฉิว (洪承畴 Hong Chengchou) และเฟิงฉวน (冯銓 Feng Quan) ขุนนางหมิงที่ยอมสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์ชิงได้ร่วมกันเสนอให้ตัวเออร์กุนทราบ ว่า “ภารกิจที่สำคัญของผู้ปกครองนอกจากจะแต่งตั้ง ขุนนางฝ่ายบริหารและเจ้าหน้าที่ส่วนงานต่าง ๆ แล้ว ควรจะมีการบังคับใช้มาตรการให้มีความเท่าเทียมกันทั้งขุนนาง ทหาร และประชาชน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความล้มเหลวอย่างที่เคยเกิดขึ้นในปลายราชวงศ์หมิง” ดังนั้น ตัวเออร์กุนจึงได้ออกคำสั่งอีกครั้งในเดือน 6 วันที่ 29 ให้ทุกหน่วยงานทั่วทั้งอาณาจักรต้องปฏิบัติตามกฎหมายโดยผู้กระทำผิดจะได้รับการลงโทษอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่มีการละเว้นให้แก่ผู้ใดทั้งสิ้น อีกทั้งในปีเดียวกัน เดือน 11 ตัวเออร์กุนยังรับเอาความคิดเห็นของขุนนางหมิงในเรื่องการจัดตั้งสำนักราชบัณฑิตฮั่นหลิน (翰林院 Hanlin Academy) ขึ้น เพื่อทำหน้าที่ดูแลการศึกษาของจักรพรรดิและเชื้อพระวงศ์ และมีหน้าที่ในการจัดเก็บตำราและเอกสารทาง

¹ 《清世祖实录》卷 5, 顺治元年五月癸巳, 北京: 中华书局, 1985。

² 《清世祖实录》卷 5, 顺治元年六月戊午。

ราชการ รวมทั้งทำหน้าที่ในการเขียนพระราชพงศาวดารเมื่อจักรพรรดิในแต่ละสมัยสิ้นพระชนม์ อีกด้วย³

จากการศึกษาข้างต้น จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาหนึ่งปีแรกของการปกครองภายใต้ราชวงศ์ชิงประสบความสำเร็จ เพราะการยอมรับและเรียนรู้วัฒนธรรมการปกครองของชาวจีนฮั่น จึงสามารถทำให้ราชวงศ์ชิงเข้มแข็งและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น เมื่อเข้าสู่การปกครองในปีที่ 2 ตัวเออร์กุนซึ่งมีความต้องการที่จะการสร้างความกลมกลืนระหว่างชาวจีนฮั่นและชาวแมนจู และการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวแมนจู จึงบังคับให้ชาวจีนฮั่นต้องโกนผมข้างหน้าและไว้ผมเปีย รวมทั้งการบังคับให้สวมใส่เสื้อผ้าตามวัฒนธรรมของชาวแมนจู นอกจากนี้ยังมีการยึดที่ดินที่อยู่บริเวณโดยรอบเมืองปักกิ่งเพื่อมอบเป็นรางวัลแก่แม่ทัพนายกองของแมนจูที่ร่วมกันทำสงครามเพื่อยึดเมืองปักกิ่งได้สำเร็จ ทำให้ให้ชาวจีนฮั่นบางส่วนต้องตกเป็นทาสรับใช้ขุนนางแมนจูเพราะไม่มีทรัพย์สินและที่ดินทำกิน จึงส่งผลให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างชาวจีนฮั่นและชาวแมนจู และกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดแนวคิดและอุดมการณ์ที่ส่งต่อกันในเรื่อง “ล้มราชวงศ์ชิง ฟันราชวงศ์หมิง (反清复明 Fanqing Fuming)”⁴ ของชาวจีนฮั่นตลอดการปกครองของราชวงศ์ชิง นอกจากนั้นนโยบายที่มีการบังคับใช้เพื่อจัดการกับชาวจีนฮั่นยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมจีนตั้งแต่สมัยโบราณจนกลายเป็นอัตลักษณ์จีนในปัจจุบันอีกด้วย

ดังนั้น ในบทนี้จึงขอนำเสนอนโยบายที่ราชวงศ์ชิงใช้ในการจัดการชาวจีนฮั่นที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมจีนที่เคยปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา รวมทั้งนโยบายที่นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวจีนฮั่นและชาวแมนจู และการปราบปรามกลุ่มผู้ต่อต้านราชวงศ์ชิงในสมัยจักรพรรดิซุ่นจื้อและจักรพรรดิคังซี

3.1 นโยบายการเปลี่ยนทรงผมและเสื้อผ้า (雍发易服)

การบังคับใช้นโยบายการโกนผม ไว้เปีย และเปลี่ยนเสื้อผ้า ซึ่งในช่วงปีแรกที่เข้ามาปกครองอาณาจักรจีนมีการบังคับใช้เฉพาะกับขุนนางและทหารชาวจีนฮั่นที่ยอมสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์ชิงก่อน ต่อมาตัวเออร์กุนก็มีการออกประกาศบังคับใช้กับประชาชนชาวจีนฮั่นทุกคนทั่วราชอาณาจักร ต้องไว้ผมเปียตามแบบประเพณีชาวแมนจูทำให้กระแสการต่อต้านราชวงศ์ชิงที่เริ่มลดน้อยลงก็ปะทุขึ้น

³ 《清世祖实录》卷 5, 顺治元年六年乙丑。

⁴ Zhen Yu 甄宇, “清摄政王多尔衮警政思想初探,” 《北京人民警察学院学报》, 2011 年 1 月, 第 1 期, 100。

อีกครั้ง ตัวเออร์กุ่นจำเป็นต้องยอมยกเลิกประกาศการบังคับไว้ผมเปีย เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งที่ชาวฮั่นมีต่อชาวแมนจู และจะได้มีโอกาสในการจัดการปกครองให้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพ

เมื่อตัวเออร์กุ่นสามารถจัดการกับปัญหาภายในอาณาจักรให้กลับเข้าสู่ความสงบเรียบร้อยได้อีกครั้ง ในรัชศกชื่อจู่ปีที่ 2 เดือน 6 (ค.ศ. 1645)⁵ ได้มีการกำหนดนโยบายและออกประกาศให้ผู้ชายชาวฮั่นทุกคนตัดผมไว้เปีย ซึ่งเป็นการไว้ทรงผมตามแบบชาวแมนจู โดยคำสั่งนี้มีผลบังคับใช้ครอบคลุมทั้งเจ้าหน้าที่พลเรือน ทหาร และประชาชนทุกคนในอาณาจักรจีน ถ้าหากใครขัดขืนหรือไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกสำเร็จโทษด้วยการตัดศีรษะ ดังคำกล่าวที่ว่า “ไว้หัวไม่ไว้ผม ไว้ผมไม่ไว้หัว หรือที่เรียกว่า หลิวโถวปู้หลิวฝ่า หลิวฝ่าปู้หลิวโถว (留头不留发, 留发不留头 Liutoubuliufa Liufabuliutou)” นับเป็นนโยบายแรกของตัวเออร์กุ่นที่มีการออกเป็นกฎระเบียบและบังคับใช้อย่างเข้มงวด

การโกนผมไว้เปีย และการแต่งกายตามวัฒนธรรมของชาวแมนจูนั้น ชาวฮั่นที่ไม่ยอมปฏิบัติตามจะต้องถูกลงโทษในความผิดทางอาญาขั้นรุนแรง ตัวเออร์กุ่นได้มอบหมายให้กระทรวงพิธีการเป็นผู้ดูแลบังคับใช้อย่างเคร่งครัดทั้งภายในเมืองหลวง มณฑล และท้องที่ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมอบหมายให้เจ้าหน้าที่และทหารในท้องที่คอยตรวจสอบอย่างเคร่งครัด หากมีผู้ใดฝ่าฝืนในเรื่องนี้ให้ลงโทษได้ตามกฎหมายที่บังคับใช้ จึงเป็นเหตุให้ประชาชนในพื้นที่และผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามถูกฆ่าตายจำนวนมาก โดยเฉพาะที่เมืองหยางโจว (扬州| Yangzhou) ซึ่งเป็นฐานที่ตั้งที่สำคัญของจักรพรรดิหงกวง (弘光 Hongguang) เป็นผู้สืบเชื้อสายราชวงศ์หมิง ที่ได้หลบหนีการจับกุมของหลี่จื้อเฉิงเมื่อครั้งบุกยึดครองเมืองปักกิ่ง และหนีมาตั้งกองกำลังฟื้นฟูราชวงศ์ที่เมืองหนานจิงหรือนานกิง (南京 Nanjing) โดยมีขุนนางหมิงคนสำคัญอย่างสื่อเชอฝ่า (史可法 Shi Kefa ค.ศ. 1601-1645) ให้การสนับสนุนในการต่อต้านราชวงศ์ชิง เมื่อกลุ่มนี้แสดงเจตจำนงอย่างแจ่มชัดว่าต้องการล้มราชวงศ์ชิงและฟื้นฟูราชวงศ์หมิง ทำให้ราชวงศ์ชิงก็ต้องส่งกองทหารเข้าปราบปรามและจับกุมเจ้าชายหงกวงและสื่อเชอฝ่าได้ ราชวงศ์ชิงมีความพยายามในการเกลี้ยกล่อมให้สื่อเชอฝ่ายอมสวามิภักดิ์ แต่เขาปฏิเสธทำให้ถูกสำเร็จโทษด้วยการประหารชีวิต และกองทัพชิงก็เข้ากวาดล้างกลุ่มต่อต้านในเมืองหยางโจวและบังคับให้ชาวฮั่นที่อยู่อาศัยในเมืองนั้นต้องโกนผมไว้เปียเช่นเดียวกับประชาชนในเมืองอื่น ๆ ของจีน⁶

⁵ 《清世祖实录》卷 17, 顺治二年六月丙辰。

⁶ Harry Miller, *State versus Gentry in Early Qing Dynasty China, 1644–1699*, (New York: St. Martin’s Press LLC, 2013), 24.

ตั้งแต่ที่ตัวเออร์กุ่นประกาศให้ชาวจีนฮั่นต้องปฏิบัติตามระบบของราชวงศ์ชิง ทำให้ในระยะเวลาเพียงหนึ่งเดือนที่บังคับใช้ ประชาชนจำนวนมากต้องยอมจำนนด้วยการโกนผมไว้เปีย และสวมเสื้อผ้าตามแบบชาวแมนจู ซึ่งเป็นเสื้อคอกระดุมไหล่ขวา คอเสื้อสูง⁷ ซึ่งจะแตกต่างจากสมัยราชวงศ์หมิงที่นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าหลวม ๆ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นไปตามความปรารถนาของผู้ปกครองแมนจูที่ต้องการแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกภาพระหว่างชาวชาวจีนฮั่นและแมนจู เสมือนว่าได้กลายเป็นครอบครัวเดียวกันแล้ว ดังนั้น การบังคับใช้มาตรการที่รุนแรงของตัวเออร์กุ่นจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บรรลุปเป้าหมายอย่างสมบูรณ์ แต่ก็นำมาซึ่งความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ที่ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น เพราะชาวจีนฮั่นรู้สึกว่าการบังคับให้ยอมจำนนต่ออารยธรรมเดือน และต้องละทิ้งอารยธรรมที่รุ่งเรืองของตนเอง ชาวจีนฮั่นจำนวนมากนับแสนคนจึงยอมถูกตัดศีรษะเพื่อเป็นการแสดงอารยะขัดขืนต่อคำสั่งของผู้ปกครองแมนจู ที่พวกเขาเชื่อว่าเป็นเพียงชนเผ่าป่าเถื่อน และไร้อารยธรรม เพราะในอดีตการไว้ผมของผู้ชายชาวจีนฮั่นแสดงถึงความเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมสูงกว่าชนเผ่าเร่ร่อนอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนรอบอาณาจักรหรือนอกกำแพง การต้องยอมจำนนต่อวัฒนธรรมป่าเถื่อนเปรียบเสมือนการถูกดูหมิ่น ผู้ชายชาวจีนฮั่นจำนวนมากเชื่อว่าการไว้ผมเปียก็ไม่ได้ต่างจากการตกเป็นทาสของชาวแมนจู⁸

จากความเชื่อของชาวจีนฮั่นที่เชื่อว่าเป็นผู้มีอารยธรรมสูงกว่า ทำให้ผู้ปกครองแมนจูจำเป็นต้องทำลายอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชาวจีนฮั่น เนื่องจากประชากรชาวจีนฮั่นมีจำนวนมากกว่าและยังเชื่อว่าวัฒนธรรมของตนเองสูงกว่าชาวแมนจู การใช้นโยบายบังคับให้มีการเปลี่ยนทรงผมก็เพื่อต้องการเปลี่ยนชาวจีนฮั่นให้กลายเป็นชาวแมนจู แม้ว่าปัญหาเรื่องนี้จะส่งผลกระทบต่ออาณาจักรจีนตลอดระยะเวลาการปกครองในสมัยราชวงศ์ชิง แต่จักรพรรดิชิงก็ไม่เคยมีการประกาศยกเลิกนโยบายการไว้ผมเปียให้แก่ชาวจีนฮั่น ในทางตรงข้ามถ้าใครไม่ไว้ผมเปียหรือตัดผมเปียทิ้งก็แสดงว่าต้องการเป็นปรปักษ์ต่อราชวงศ์ชิง ต่อมาเมื่อราชวงศ์ชิงล่มสลายในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 และประเทศจีนเข้าสู่ระบอบการปกครองแบบสาธารณรัฐ รัฐบาลในขณะนั้นต้องมีคำสั่งให้ชาวจีนทุกคนตัดผมเปียและยกเลิกการไว้ผมเปีย ซึ่งในระยะแรกยังคงมีชาวจีนจำนวนมากที่ยังเลือกไว้ผมเปียเนื่องจากการไว้ผมเปียกลายเป็นวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบทอดต่อเนื่องกันมาเกือบสามร้อยปีของชาวจีน ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีการยกเลิกการไว้ผมเปียไปแล้ว แต่การไว้ผมเปียของผู้ชายชาวจีนก็เป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งในวัฒนธรรมจีน รวมทั้งการสวมใส่ชุดกี่เพ้า (旗袍 Qipao) ก็เป็นที่นิยมสวมใส่กันในบรรดาสตรีจีน ทำให้การแต่งกายด้วยชุดกี่เพ้ากลายเป็นอัตลักษณ์จีนอีกด้วย

⁷ ทวีป วรดิกล, *ประวัติศาสตร์จีน*, 513.

⁸ Jonathan D. Spence, *The Search for Modern China*, 38-39.

3.2 นโยบายการปิดล้อมที่ดินและบังคับให้ชาวจีนฮั่นเป็นทาส (圈地和投充)

เมื่อตัวเออร์กุนต์ตัดสินใจย้ายเมืองหลวงจากเมืองเสี้ยนหยางไปที่เมืองปักกิ่งทำให้ขุนนางทหาร ผู้ใต้บังคับบัญชา และประชาชนชาวแมนจูจำนวนมากได้อพยพย้ายมาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่เมืองปักกิ่งด้วย การอพยพเข้ามาของชาวแมนจูจำนวนมากทำให้ตัวเออร์กุนต์จำเป็นต้องออกคำสั่งปิดล้อมที่ดิน (圈地 Quannandi) อย่างเป็นทางการ ซึ่งตรงกับรัชศกชื้อจูปีที่ 1 เดือน 12 วันที่ 23 (ค.ศ. 1644) ช่วงแรกเริ่มจากการปิดล้อมที่ดินที่ไม่มีผู้ครอบครอง ต่อมาจึงขยายอาณาเขตไปยังพื้นที่ที่อยู่รอบ ๆ เมืองหลวงซึ่งเป็นที่ดินในการครอบครองของชาวจีนฮั่น เพื่อจะนำที่ดินมาจัดสรรให้แก่ขุนนางและทหารที่มีความดีความชอบที่ร่วมกันทำสงครามเพื่อเข้ายึดครองอาณาจักรจีน ซึ่งตัวเออร์กุนต์ให้ความสำคัญกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวแมนจูเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังเป็นการปูนบำเหน็จความดีความชอบให้กองทัพได้มีสิทธิพิเศษ และเอื้อผลประโยชน์ให้แก่ประชาชนชาวแมนจูสูงกว่ากลุ่มชนชาติอื่นในจีน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าตัวเออร์กุนต์บริหารประเทศด้วยการคำนึงถึงผลประโยชน์ของชาวแมนจูเป็นหลัก⁹

นโยบายการปิดล้อมที่ดินนอกจากจะเป็นการตอบแทนและบำเหน็จรางวัลแก่กองทัพแปดกองธงที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความยิ่งใหญ่ให้แก่ชนชั้นปกครองชาวแมนจู ยังมีการจัดให้กองทัพแมนจูที่สังกัดแต่ละกองธงได้มีถิ่นที่อยู่ในเมืองปักกิ่ง เพื่อเป็นการสร้างความปลอดภัยให้แก่จักรพรรดิ เชื้อพระวงศ์ และขุนนางระดับสูงของชาวแมนจูที่อาศัยอยู่ในเขตวังหลวง เพราะทหารเหล่านี้เป็นผู้ที่จงรักภักดีและไว้วางใจได้มากกว่ากองกำลังทหารอื่น ๆ นอกจากนี้ยังสั่งให้ทหารรักษาการณ์ของเมืองหลวงขับไล่ชาวจีนฮั่นออกจากเมือง ทำให้ชาวจีนฮั่นเดิมที่เคยอาศัยอยู่ในเมืองหลวงต้องอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่บริเวณตอนใต้ของเมืองปักกิ่ง ซึ่งการอพยพโยกย้ายถิ่นในครั้งนี้ยิ่งสร้างความโกรธแค้นให้กับชาวจีนฮั่นที่มีต่อราชวงศ์ชิง นอกจากการแย่งชิงที่ดินและบ้านเรือนของประชาชนแล้ว การปิดล้อมที่ดินในครั้งนี้ยังเป็นการช่วงชิงเอาความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจไปจากชาวจีนฮั่นอีกด้วย นับเป็นการกดขี่ชาวจีนฮั่นที่อาศัยอยู่รอบบริเวณเมืองหลวงอย่างมาก¹⁰

เมื่อพิจารณาจากคำสั่งปิดล้อมที่ดินของตัวเออร์กุนต์ จากเดิมปิดล้อมที่ดินที่เคยกร้างจนขยายไปถึงที่ดินที่ชาวจีนฮั่นเป็นเจ้าของ ซึ่งล้วนเป็นที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกจำนวนมากหลายแสนเอเคอร์¹¹ และยังเป็นที่ดินเพื่อใช้ในการทำการเกษตรและผลิตพืชผล

⁹ 《清世祖实录》卷 12, 顺治元年十二月丁丑。

¹⁰ Wang Rongsheng 王戎笙, 《清代全史·第二卷》, 61-64。

¹¹ 1 เอเคอร์ เท่ากับ (ประมาณ) 2.53 ไร่

สำหรับเป็นอาหาร ที่ดินส่วนนี้ได้มีการมอบหมายให้แก่ทหารนายกองที่สังกัดแปดกองธง ส่วนที่ดินที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ และมีคฤหาสน์หลังใหญ่ได้ถูกมอบให้กับแม่ทัพนายกองระดับสูงของชาวแมนจู จากการปิดล้อมที่ดินทำให้เจ้าที่ดินและเจ้าของบ้านต้องถูกขับไล่ให้ออกจากพื้นที่นั้นทันที และไม่มีสิทธิ์นำทรัพย์สินที่อยู่ภายในพื้นที่หรือในบ้านออกไปได้ เห็นได้ชัดว่าการเข้าปิดล้อมที่ดินนั้นไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในพื้นที่ที่ไม่มีเจ้าของเท่านั้น แต่มีที่นาจำนวนมากที่โดนปิดล้อมไปด้วยทำให้กลุ่มชาวนาและครอบครัวไม่มีที่ดินทำกิน บางส่วนก็อพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่แต่บางส่วนไม่มีกำลังทรัพย์ในการอพยพย้ายถิ่นก็จำต้องยอมเป็นแรงงานทาสรับใช้ขุนนางของชาวแมนจู¹²

หลังจากที่ชาวแมนจูยึดครองที่ดินและที่นาจำนวนมากแล้ว แต่กองทัพที่ได้รับพื้นที่ที่ทำกินมา ส่วนใหญ่ไม่มีความสามารถในการทำเกษตรจึงต้องการแรงงานจำนวนมากเพื่อเป็นแรงงานในการทำนา รวมถึงการเป็นทาสรับใช้ในบ้านขุนนาง ดังนั้น ชาวจีนฮั่นที่ไม่มีทรัพย์สินจึงต้องยอมจำนน และถูกบังคับให้กลายเป็นทาส (投充 Touchong) เมื่อกินและบ้านถูกยึดไปชีวิตของพวกเขาที่ถูกกลืนไปด้วย ทำให้ชาวจีนฮั่นรู้สึกสิ้นหวังเป็นอย่างมาก นอกจากนี้มีชาวนาฮั่นบางคนในท้องถิ่นที่เคยเป็นเจ้าของที่ดิน แต่กลับถูกชาวแมนจูบังคับให้เป็นทาสเพื่อใช้แรงงานในการทำเกษตรบนที่ดินของตัวเอง เมื่อชาวแมนจูเริ่มใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อบังคับให้ชาวนาฮั่นกลายเป็นทาส ทำให้ชาวนาฮั่นที่ยากจนจำนวนมากสูญเสียอิสรภาพและตกเป็นทาส พวกเขาไม่มีทั้งเสรีภาพส่วนบุคคลสถานะทางเศรษฐกิจที่เป็นอิสระ และยังคงถูกทารุณกรรมซึ่งเป็นผลจากการปิดล้อมที่ดินทำให้เกิดปัญหาการหลบหนีของทาส (逃人 Taoren) เนื่องจากทาสบางคนไม่สามารถทนต่อการกดขี่ข่มเหงของขุนนางแมนจูได้ บางคนจึงเลือกที่จะฆ่าตัวตายแต่ชาวจีนฮั่นส่วนใหญ่เลือกที่จะหนีไปทำให้มีผู้หลบหนีจำนวนหลายหมื่นคน จัดว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวแมนจูปล้นสะดมชาวจีนฮั่นได้อย่างเปิดเผยและถูกกฎหมาย¹³

ดังนั้น การกระทำดังกล่าวนับเป็นการแสดงความโหดร้ายป่าเถื่อนของชาวแมนจูซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อของชาวจีนฮั่นเดิมที่เชื่อว่า “ชาวแมนจูเป็นชนชาติป่าเถื่อน หรือที่เรียกว่า “อี” (夷 Yi หรือ Barbarian)” เหมือนกับอาณาจักรจินในสมัยโบราณ เมื่อชาวจีนฮั่นยังยึดคงติดกับความเชื่อเรื่องความเป็น “หว่า” และ “อี” เดิม ก็นับว่าเป็นอุปสรรคสำคัญของผู้ปกครองแมนจูที่จะต้องแก้ไข เพื่อเปลี่ยนความคิดและการรับรู้ของชาวจีนฮั่นใหม่ว่า อาณาจักรจินไม่ได้มีเพียงแค่ชนชาติจีนฮั่นเท่านั้น แต่ยังมีชนชาติอื่นที่อาศัยอยู่ร่วมกันในอาณาจักรจินเพื่อความเป็นเอกภาพและความยิ่งใหญ่ของจีนต่อไป

¹² Wang Rongsheng 王戎笙, 《清代全史·第二卷》, 61-64。

¹³ Ibid.

3.3 นโยบายการจัดการชาวจีนฮั่นที่หลบหนี (逃人)

จากคำสั่งการปิดล้อมที่ดินของตัวเออร์กุนทำให้ชาวจีนฮั่นได้รับความเดือดร้อนจากการไม่มีที่ดินทำกินจำนวนมาก และการถูกกดขี่ข่มเหงจากการเป็นทาสของชาวแมนจู จึงทำให้ทาสชาวจีนฮั่นจึงต้องกลายเป็นผู้หลบหนี เมื่อมีผู้หลบหนีเป็นจำนวนมากส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของชาวแมนจูจำนวนมาก โดยเฉพาะด้านแรงงานเพื่อการทำเกษตร รวมทั้งส่งผลกระทบต่อรายได้ของชาวแมนจูอีกด้วย

ในรัชศกชื่อจูปีที่ 3 เดือน 5 วันที่ 5 (ค.ศ. 1646) เมื่อตัวเออร์กุนทราบข่าวการหลบหนีของชาวจีนฮั่นจำนวนมาก จึงออกเป็นกฎหมายเพื่อจับกุมและลงโทษทาสชาวจีนฮั่นที่หลบหนีเรียกว่า “กฎหมายผู้หลบหนี (逃人法 Taoren fa)”¹⁴ การบังคับใช้กฎหมายนี้ก็เพื่อต้องการปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชาวแมนจู ซึ่งตัวเออร์กุนเน้นย้ำเรื่องการบังคับใช้ว่าต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด แม้ผู้หลบหนีจะถูกเปรียบเทียบกับโจรและคนทรยศแต่พวกเขาก็ยังคงหลบหนีต่อไป ตัวเออร์กุนได้สั่งให้กระทรวงกลาโหมออกคำสั่งลงโทษผู้หลบหนีอย่างรุนแรงโดยระบุว่า ผู้หลบหนีชาวจีนฮั่นที่หลบซ่อนอยู่ บุคคลหรือกลุ่มคนที่ให้ที่หลบซ่อนตัวแก่ผู้หลบหนี ถ้าหากถูกจับหรือพบเห็นโดยเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงและชาวเมืองจะถูกส่งไปยังกรมอาญาเพื่อรับการสอบสวนและลงโทษ โดยผู้หลบหนีจะต้องถูกโบย 100 ครั้ง และจะถูกส่งตัวคืนให้กับขุนนางที่เป็นเจ้านายเดิม ส่วนนักโทษที่ช่วยปกปิดให้แก่ผู้หลบหนีจะถูกลงโทษทางอาญาอย่างรุนแรง และยังมีบทลงโทษสำหรับผู้ส่งข่าวการจับกุมให้แก่ผู้หลบหนีอีกด้วย นอกจากนี้จะมีการมอบรางวัลให้แก่ผู้ที่แจ้งเบาะแสแก่ทางราชการเมื่อพบเจอผู้หลบหนีหรือผู้กระทำความผิด และหากเจ้าหน้าที่ไม่ปฏิบัติตามกฎจะถูกลงโทษตั้งแต่ขั้นสถานเบาคือ การลดตำแหน่งไปจนถึงขั้นการถูกปลดออกจากการเป็นขุนนาง¹⁵

กฎหมายว่าด้วยการหลบหนีของทาสชาวจีนฮั่น มีบทลงโทษสำหรับเจ้าของคร้วเรือนหรือเจ้าของบ้านอย่างรุนแรงเพื่อให้เกิดความกลัว และไม่กล้าให้ที่หลบซ่อนแก่ผู้หลบหนี ส่วนกรณีผู้ที่ช่วยกันปกปิดข้อมูลไม่แจ้งแก่ทางการ ทั้งหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นทั้งหมดจะต้องถูกลงโทษด้วย ซึ่งจากบทลงโทษนี้ มีขุนนางชาวแมนจูบางส่วนฉวยโอกาสในการปล่อยให้ผู้กระทำความผิดชาวจีนฮั่นได้มีโอกาสหลบหนีไปเพื่อยึดทรัพย์สินและที่นาของผู้ที่กระทำความผิด ซึ่งการกระทำดังกล่าวของขุนนางชาวแมนจูเกิดขึ้นได้ เพราะได้รับสิทธิพิเศษในทางกฎหมายที่ราชวงศ์ชิงกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นมีอำนาจไม่จำกัดภายในอาณาเขตพื้นที่ความรับผิดชอบของตนเอง ในด้านการ

¹⁴ 《清世祖实录》卷 26, 顺治三年五月庚戌。

¹⁵ Wang Rongsheng 王戎笙, 《清代全史·第二卷》, 65-68。

พิจารณาคดีของชาวแมนจูและชาวจีนฮั่นที่มีระดับความรุนแรงในการรับโทษที่แตกต่างกัน สำหรับชาวจีนฮั่นที่ทำความผิดกฎหมายจะถูกลงโทษด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การตีด้วยไม้ การคุมขัง และโทษสูงสุดคือประหารชีวิต

ดังนั้น จากกฎหมายผู้หลบหนีซึ่งมีผลสืบเนื่องมาจากนโยบายการปิดล้อมที่ดินเป็นนโยบายที่กำหนดขึ้นเพื่อลดรอนอำนาจของชาวจีนฮั่นในสังคมจีน ทำให้กระแสการต่อต้านราชวงศ์ชิงลุกลามกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างชนชาติจีนฮั่นและแมนจูอย่างรุนแรงในอาณาจักรจีน

3.4 นโยบายการจัดการพรมแดนในแมนจูเรีย

การที่ราชวงศ์ชิงและชาวแมนจูต้องเผชิญกับวัฒนธรรมจีน และชาวจีนฮั่นจำนวนมาก ทำให้ตัวเออร์กุ่นมีความกังวลว่าจะสูญเสียวัฒนธรรมแมนจูและอาจจะถูกคุกคามโดยชาวจีนฮั่น ดังนั้นในรัชศกช็องจู่ปีที่ 7 (ค.ศ. 1650) ตัวเออร์กุ่นได้มีการกำหนดให้ขุนนาง เจ้าหน้าที่ และประชาชนชาวแมนจูต้องรักษาประเพณีการขี่ม้า และการยิงธนูของชาวแมนจูเอาไว้ และไม่ให้หลงระเห็จในการละเล่นหรือความบันเทิงต่าง ๆ ของชาวจีนฮั่น ถ้าหากชาวแมนจูคนใดก็ตามที่ฝ่าฝืนกฎหมายจะต้องถูกลงโทษ¹⁶

เมื่อชาวแมนจูเคลื่อนย้ายเข้าไปตั้งถิ่นฐานภายในเมืองปักกิ่งแล้ว ผู้ปกครองแมนจูก็ยังคงตระหนักถึงความสำคัญในการรักษาดินแดนในเขตตงเป่ย์ หรือภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีนซึ่งประกอบด้วยมณฑลเหอหนาน มณฑลจี๋หลิน และมณฑลเฮยหลงเจียง ซึ่งถือเป็นมาตุภูมิของชาวแมนจูก่อนที่จะย้ายเข้าไปตั้งอาณาจักรในดินแดนที่ราบภาคกลาง ดินแดนนี้เป็นที่ตั้งเมืองหลวงเก่าคือเมืองเสียนหยางที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมากมาย โดยเฉพาะโสมนับเป็นสินค้าที่สร้างความมั่งคั่งให้กับชาวแมนจูตลอดมา ดินแดนแถบนี้จึงได้รับการปกป้องเป็นอย่างดีจากจักรพรรดิชิงทุกพระองค์ และยังมีกองสงวนปืนในแถบนี้ให้เป็นที่อยู่อาศัยเฉพาะชาวแมนจูเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีการสงวนอาชีพการเก็บโสม การล่าสัตว์ และการทำกิจกรรมไว้ให้แก่ชาวแมนจูเท่านั้น¹⁷

ดังนั้น ในรัชศกช็องจู่ปีที่ 3 (ค.ศ. 1648) ตัวเออร์กุ่นจึงมีคำสั่งให้สร้างรั้วต้นหลิวหรือที่เรียกว่า หลิวเถียวเปียน (柳条边 Liutiao bian หรือ Willow Palisade) ขึ้น เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ลักลอบเข้าไปในเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (龙兴重地 Longxing zhongdi) ของราชวงศ์ชิง ในการสร้างรั้ว

¹⁶ 《清世祖实录》卷 48, 顺治七年三月戊寅。

¹⁷ Fairbank K. John, Reischauer O. Edwin & Craig, *East Asia: Tradition and Transition*, (Boston: Houghton Mifflin Co., 1971), 223.

ต้นหลิวจะต้องใช้กองดินก่อเป็นคันดินที่มีความสูงและความกว้างด้านบน 3 ฟุต บนคันดินจะมีการปักต้นหลิว 3 ต้น ทุก ๆ 5 ฟุต และใช้เชือกผูกเป็นปมเพื่อเชื่อมกิ่งหลิวระหว่างต้นในแนวนอน บริเวณร่องด้านข้างจะมีความลึก 8 ฟุต ความกว้างด้านล่าง 5 ฟุต และความกว้างด้านบน 8 ฟุต เพื่อป้องกันไม่ให้คนเดินเท้าผ่านเข้าไปได้ มีความยาวทั้งสิ้น 2,640 ลี¹⁸ โดยเริ่มต้นจากด้านขวาให้ทวนจนกระทั่งถึงทางตอนเหนือของเมืองเสียนหยาง เพื่อใช้เป็นกำแพงกันพรมแดนไม่ให้ชาวจีนฮั่นและชาวมองโกลลุกล้ำเข้าไปในดินแดนเดิมของชาวแมนจู ดินแดนแถบนี้นับเป็นกรรมสิทธิ์ของชาวแมนจูเท่านั้น การกันพรมแดนนี้นับเป็นนโยบายทางการเมืองอย่างหนึ่งที่รัฐบาลชิงทำขึ้น เพื่อเป็นการแบ่งแยกแต่ละชนชาติในจีนออกจากกัน และป้องกันไม่ให้เกิดการรวมตัวกันเพื่อแข็งข้อต่อราชวงศ์ชิง อีกทั้งการสร้างรั้วต้นหลิวยังเป็นเสมือนป้อมปราการในการป้องกันประเทศทางอ้อม¹⁹

ต่อมาในช่วงรัชศกเฉิงจูปีที่ 9-20 (สมัยจักรพรรดิคังซี ค.ศ. 1670-1681) มีการสร้างรั้วต้นหลิวทางตอนเหนือของจีนซึ่งมีความยาวประมาณ 690 ลี และมีการซ่อมแซมส่วนที่เคยสร้างไว้ตั้งแต่สมัยจักรพรรดิซุ่นจื้อซึ่งอยู่ทางด้านตะวันออก ทำให้ด้านตะวันออกเดิมกลายเป็นที่ด้านในของรั้วต้นหลิวใหม่ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ดินแดนแห่งการล่าสัตว์ของเมืองจีหลินไว้ ทำให้พื้นที่ตงเปียด้านในที่อยู่ห่างจากพรมแดน นับเป็นดินแดนที่ปิดกั้นความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนฮั่น แมนจู และมองโกล และในบริเวณนี้ราชวงศ์ชิงยังได้มีการจัดกำลังทหารไปประจำการเพื่อคอยจับกุมผู้ที่หลบหนีเข้าไป เพราะพื้นที่ระหว่างพรมแดนมีทางเชื่อมที่สามารถทะลุผ่านเข้าไปข้างในได้ ดังนั้น จักรพรรดิคังซีจึงได้จัดตั้งเจ้าหน้าที่รักษาชายแดนเพื่อไปประจำการ และจับกุมผู้ลักลอบเข้าออกในบริเวณนี้ ดังนี้²⁰

ชายแดนด้านตะวันออก ได้แก่

1. ประตูอิงเอ้อ (英额边门 Ying'e bianmen) อยู่ห่างจากประตูเว่ยหยวนเป่า (威远堡边门 Weiyuanbao bianmen) ไปทางทิศเหนือ 210 ลี ปัจจุบันคือ เขตชิงหยวน (清原县 Qingyuan xian) มณฑลเหลียวหนิง
2. ประตูชิงจิง (兴京边门 Xingjing bianmen) อยู่ห่างจากประตูอิงเอ้อไปทางทิศเหนือ 210 ลี ปัจจุบันคือ เขตซินปิน (新宾县 Xinbin xian) มณฑลเหลียวหนิง
3. ประตูเจียนฉ่าง (碱厂边门 Jianchang bianmen) อยู่ห่างจากประตูชิงจิงไปทางทิศเหนือ 295 ลี ปัจจุบันคือ เขตเปิ่นซี (本溪县 Benxi xian) มณฑลเหลียวหนิง

¹⁸ 1 ลี มีระยะทางเท่ากับ 500 เมตร

¹⁹ Liu Changjiang 刘长江, “从沈阳地区的保存现状看清代柳条边,” 《满族研究 2008 年, 第 2 期》, 71。

²⁰ Ibid., 72-73.

4. ประตูอ้ายหยาง (瑗阳边门 Aiyang bianmen) อยู่ห่างจากประตูเจียนฉางไปทางทิศเหนือ 170 ลี้ ปัจจุบันคือ เขตควนเตียน (宽甸县 Kuandian xian) มณฑลเหลียวหนิง

5. ประตูเมืองเฟิงหวง (凤凰城边门 Fenghuang cheng bianmen) อยู่ห่างจากประตูอ้ายหยางไปทางทิศเหนือ 230 ลี้ และห่างจากทะเลทางทิศใต้ 100 ลี้

ชายแดนด้านตะวันตก

1. ประตูหมิงสุยถาง (鸣水堂边门 Mingshuitang bianmen) อยู่ห่างจากกำแพงเมือง (长城 Changcheng) ไปทางทิศใต้ 40 ลี้ ปัจจุบันคือ เขตซุยจง (绥中县 Suizhong xian) มณฑลเหลียวหนิง

2. ประตูไป่สื่อจู่ย (白石嘴边门 Baishizui bianmen) อยู่ห่างจากประตูหมิงสุยถางไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ 90 ลี้ ปัจจุบันคือ เมืองชิงเฉิง (兴城市 Xingcheng shi) ในมณฑลเหลียวหนิง

3. ประตูหลี่ชู่โกว (梨树沟边门 Lishugou bianmen) อยู่ห่างจากประตูไป่สื่อจู่ยไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ 7 ลี้ ปัจจุบันคือ เมืองชิงเฉิง มณฑลเหลียวหนิง

4. ประตูซินถาย (新台边门 Xintai bianmen) อยู่ห่างจากประตูหลี่ชู่โกวไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ 76 ลี้ ปัจจุบันคือ เขตจินซี (锦西县 Jinxi xian) หรือเมืองหูลุเต่า (葫芦岛市 Huludao shi) มณฑลเหลียวหนิง

5. ประตูซงหลิ่งจื่อ (松岭子边门 Songlingzi bianmen) อยู่ห่างจากประตูซินถายไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ 120 ลี้ ปัจจุบันคือ เมืองจินโจว (锦州市 Jinzhou shi) มณฑลเหลียวหนิง

6. ประตูจิวกวนถาย (九关台边门 Juguantai bianmen) อยู่ห่างจากประตูซงหลิ่งจื่อไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ 110 ลี้ ปัจจุบันคือ เขตอี้ (义县 Yi xian) มณฑลเหลียวหนิง

7. ประตูชิงเหอ (清河边门 Qinghe bianmen) อยู่ห่างจากประตูจิวกวนถายไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ 65 ลี้ ซึ่งเป็นเส้นทางสายหลักระหว่างมองโกเลียและเมืองเสิ่นหยางในมณฑลเหลียวหนิง

8. ประตูไป่ถู่ฉาง (白土厂边门 Baituchang bianmen) อยู่ห่างจากประตูชิงเหอไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ 83 ลี้ ปัจจุบันคือ เขตเฮยซาน (黑山县 Heishan xian) มณฑลเหลียวหนิง

9. ประตูจางอู่ถาย (彰武台边门 Zhangwtai bianmen) อยู่ห่างจากประตูไป่ถู่ฉางไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ 162 ลี้ ปัจจุบันคือ เมืองซินหมิน (新民市 Xinmin shi) ในมณฑลเหลียวหนิง

10. ประตูฝ่าคุ (法库边门 Faku bianmen) อยู่ห่างจากประตูจางอู่ถายไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ 120 ลี้ ปัจจุบันคือ เขตฝ่าคุ (法库县 Faku xian) มณฑลเหลียวหนิง

ชายแดนด้านเหนือ

1. ประตูบูเออร์ตุ๋น (布尔图库边门 Buertuku bianmen) อยู่ห่างจากประตูเว่ยหยวนเป่าไปทางทิศใต้ 170 ลี้ ปัจจุบันคือ เมืองซื่อผิง (四平市 Siping shi) มณฑลจี๋หลิน
2. ประตูเค่อเออร์ซู่ (克尔素边门 Keersu bianmen) อยู่ห่างจากประตูบูเออร์ตุ๋นไปทางทิศใต้ 150 ลี้ ปัจจุบันคือ เขตหวายเต๋อ (怀德县 Huaide xian) มณฑลจี๋หลิน
3. ประตูอีทง (伊通边门 Yitong bianmen) อยู่ห่างจากประตูเค่อเออร์ซู่ไปทางทิศใต้ 180 ลี้ ปัจจุบันคือ เมืองฉางชุน (长春市 Changchun shi) มณฑลจี๋หลิน
4. ประตูฟาเท้อฮา (法特哈边门 Fateha bianmen) อยู่ห่างจากประตูอีทงไปทางไปทางทิศใต้กว่า 300 ลี้ ปัจจุบันคือ เมืองชูลาน (舒兰市 Shulan shi) มณฑลจี๋หลิน

การที่ราชวงศ์ชิงสร้างรั้วต้นหลิวขึ้น นอกจากจะเป็นการปกป้องรักษาดินแดนแมนจูเรียและทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีนแล้ว ยังต้องการผูกขาดให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษของชาวแมนจูอีกด้วย การปิดกั้นพรมแดนจึงเป็นการป้องกันไม่ให้ประชาชนทั้งเขตแดนด้านในและด้านนอกของรั้วต้นหลิวเดินทางเข้าออกหรือติดต่อสื่อสารกัน²¹ เพราะในช่วงต้นราชวงศ์ชิงมีผู้หลบหนีที่เป็นชาวจีนฮั่นจำนวนมากที่ต้องการจะอพยพย้ายถิ่นเข้าไปในดินแดนนี้ เพื่อยึดครองที่ดินและครอบครองทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญก็คือ โสม แต่รัฐบาลชิงต้องการสงวนไว้ให้เป็นอาชีพอของชาวแมนจูเท่านั้น ดังนั้น ชาวจีนฮั่นและชาวมองโกลที่อยู่ในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงจึงเกิดความไม่พอใจเป็นอย่างมาก และพากันลักลอบเข้าไปขโมยโสมออกมาขายบ้าง บ้างก็เข้าไปตัดไม้หรือลักลอบล่าสัตว์ เมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้นบ่อยครั้งรัฐบาลชิงก็เริ่มมีการกำหนดบทลงโทษผู้ที่ลักลอบเข้าไปอย่างรุนแรง นอกจากอาชีพสัมปทานขายโสมแล้ว การทำเหมืองแร่ก็ยังเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่สร้างรายได้ให้แก่ชาวแมนจูอีกด้วย

ดังนั้น การสร้างรั้วต้นหลิวขึ้นจึงมิใช่เพื่อปกป้องดินแดนอันเป็นที่ดินกำเนิดของชาวแมนจูเท่านั้น แต่ยังเป็นการปกป้องรักษาที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ รวมทั้งยังเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมการขี่ม้าและการยิงธนูของชนชั้นสูงและขุนนางชาวแมนจูเอาไว้ นอกจากนี้นักวิชาการจีนส่วนใหญ่ยังเปรียบว่า รั้วต้นหลิวหรือหลิวเถียวเปียนเสมือนกับกำแพงเมืองจีนที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยโบราณ และมีจุดประสงค์เพื่อป้องกันการบุกรุกของชนกลุ่มน้อยทางตอนเหนือ รวมทั้งปิดกั้นการสื่อสารระหว่างผู้คนภายในและภายนอกกำแพง อย่างไรก็ตามการสร้างรั้วต้นหลิวตามเจตนารมณ์ของจักรพรรดิชิงได้เปลี่ยนแปลงไปในช่วงปลายราชวงศ์ชิงเพราะการถูกแทรกแซงของมหาอำนาจทาง

²¹ Richard L. Edmonds, "The Willow Palisade," *Annals of the Association of American Geographers* 69, (December 1979), 599-621.

ตะวันตก ทำให้แมนจูเรียกลายเป็นดินแดนที่ญี่ปุ่นใช้อ้างความชอบธรรมในการสถาปนาแมนจูว์ขึ้น เพื่อต้องการให้แมนจูว์มีสถานะเป็นรัฐบรรณาการและเป็นรัฐบาลหุ่นเชิดของญี่ปุ่น นอกจากนี้ แมนจูเรียยังเป็นดินแดนที่มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ต่าง ๆ มากเป็นอันดับต้นของจีน อีกทั้งยังเป็นเมืองท่าสำคัญที่มีพ่อค้าทั้งชาวจีนและชาวตะวันตกมารวมตัวกันทำให้มีการพัฒนาแมนจูเรียให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษในช่วงปลายราชวงศ์ชิงจนถึงปัจจุบัน²²

3.5 นโยบายการปราบปรามกลุ่มผู้ต่อต้านราชวงศ์ชิง (反清复明)

ในปี 1644 เมื่อจักรพรรดิฉินเจินสิ้นพระชนม์ และเมืองปักกิ่งก็ถูกกองทัพชาวนาของ หลี่จื้อเฉิงยึดครอง ทำให้องค์ชายจูโหยวซง (朱由嵩 Zhu Youson) ซึ่งเป็นหลานชายของจักรพรรดิ วานลี่ (万历 Wanli) ผู้สืบเชื้อสายราชวงศ์หมิง และขุนนางที่มีความจงรักภักดีต่อราชวงศ์หมิงได้ หลบหนีออกจากเมืองปักกิ่งไปที่เมืองหนานจิงซึ่งเคยเป็นเมืองหลวงเก่าของราชวงศ์หมิงก่อนที่จะย้ายเมืองหลวงไปที่เมืองปักกิ่ง ถึงแม้ในสมัยนั้นจะมีการย้ายเมืองหลวงไป แต่หน่วยงานของรัฐบาลกลางดั้งเดิมของหนานจิงยังคงอยู่ครบถ้วนตั้งแต่หกกระทรวง รวมถึงพิธีกรรมระดับชาติที่ยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมา ทำให้เมืองหนานจิงกลายเป็นศูนย์กลางทางการเมืองแห่งที่สองของราชวงศ์หมิง หลังจากการสิ้นพระชนม์ของจักรพรรดิฉินเจิน สื่อเขอฝ่าผู้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกลาโหมมีบทบาทอย่างเต็มที่ในการควบคุมข้าราชการในเมืองหนานจิง และด้วยระบบเดิมที่ยังมีอยู่ทำให้ระบอบการปกครองของจักรพรรดิหงกวางก่อตั้งขึ้นได้อย่างรวดเร็ว และสามารถควบคุมพื้นที่ครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้งหมดทางตอนใต้ของอาณาจักรจีนไว้ได้²³

เมื่อกลุ่มเชื้อพระวงศ์หมิงและขุนนางหมิงที่หนีรอดไปจนถึงเมืองหนานจิง และสามารถเข้าควบคุมอำนาจการปกครองทางตอนใต้ของจีนได้แล้ว ก็ร่วมกันก่อตั้งราชวงศ์หนานหมิงขึ้นซึ่งนำโดยเสนาบดีหม่าซืออิง (马士英 Ma Shiying) และขุนนางระดับสูงของราชวงศ์หมิงที่ประจำเมืองหนานจิง ที่ในขณะนั้นได้รับทราบข่าวการสิ้นพระชนม์ของจักรพรรดิฉินเจินก็มีการประชุมร่วมกันเพื่อฟื้นฟูราชวงศ์หมิงขึ้นอีกครั้ง พร้อมกับแต่งตั้งจักรพรรดิหงกวาง (弘光 Hongguang) และมีเสนาบดีคนสำคัญอย่างสื่อเขอฝ่าเป็นผู้วางแผนเพื่อทำสงครามกับกองทัพชาวนาของหลี่จื้อเฉิง และกองทัพ

²² Liu Changjiang 刘长江, “从沈阳地区的保存现状看清代柳条边,” 《满族研究 2008 年, 第 2 期》, 74。

²³ Xue Dongping 薛冬平, “南明弘光政权的生死时速,” 《哲学史学研究 2016 年, 第 25 期》, 73-74。

ของชาวแมนจู ซึ่งจักรพรรดิหิงกวางคิดจะสร้างสัมพันธไมตรีกับตัวเออร์กุนแม่ทัพราชวงศ์ชิงเพื่อใช้กองกำลังที่เข้มแข็งของชาวแมนจูขับไล่กองทัพของหลี่จื้อเฉิง แต่ตัวเออร์กุนเลือกที่จะเจรจาท่องกับอู๋ซานกุ้ยเพราะมีโอกาสทำให้กองทัพแมนจูชนะในศึกครั้งนี้ และราชวงศ์ชิงก็จะเข้าปกครองอาณาจักรจีนได้สำเร็จ²⁴

3.5.1 ราชวงศ์หนานหมิงกับการต่อต้านราชวงศ์ชิง

ราชวงศ์หนานหมิงก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อขุนนางระดับสูงของราชวงศ์หมิงเห็นพ้องต้องกันในการสถาปนาจักรพรรดิหิงกวางขึ้น ซึ่งการแต่งตั้งครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากหม่าซืออิง และสื่อเชอฝ่าซึ่งเป็นขุนนางคนสำคัญในราชวงศ์หมิง แต่เนื่องจากจักรพรรดิหิงกวางมีพฤติกรรมที่ไม่ค่อยเหมาะสมขณะที่ยังดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าชาย เพราะมีพฤติกรรมที่ไม่อยู่ในศีลธรรมอันดีงามตามแนวคิดของขงจื้อ ทำให้หฺว่นต้าเฉิง (阮大铖 Ruan Dacheng) กลุ่มตงหลิน (东林 Donglin) จึงเสนอให้แต่งตั้งเจ้าชายองค์อื่น แต่สื่อเชอฝ่าได้อ้างถึงหลักความชอบธรรมว่าจักรพรรดิหิงกวางเป็นตัวเลือกที่เหมาะสมที่สุด ทำให้หฺว่นต้าเฉิงและกลุ่มตงหลินจำใจต้องยอมรับและต้องการหลีกเลี่ยงที่จะมีข้อพิพาทกับหม่าซืออิงด้วย²⁵

การต่อต้านที่หนานจิง (ค.ศ. 1644-1645)

หลังจากก่อตั้งราชวงศ์หนานหมิงเรียบร้อยแล้ว สิ่งที่ต้องดำเนินการต่อมาคือ การจัดระเบียบโครงสร้างทางการเมืองให้มีความมั่นคง ซึ่งรากฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความแข็งแกร่งมากขึ้น ได้แก่ (1) การแต่งตั้งจักรพรรดิอย่างเป็นทางการ (2) หน่วยงานราชการของระบอบการปกครองในหนานจิงมีความมั่นคง และก็มีเสนาบดีที่สามารถปฏิบัติงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างเสนาบดีสื่อเชอฝ่า, เกาหงู (高弘图 Gao Hongtu) และลู่เจิ้นเฟย (路振飞 Lu Zhenfei) และ (3) กลุ่มชาวจีนฮั่นชนชั้นผู้ดี พ่อค้า และประชาชนจำนวนมากที่ถูกชาวแมนจูยึดที่ดินไปได้หนีไปทางตอนใต้ โดยมีความหวังว่าจะได้ดินแดนที่ถูกยึดไปทางตอนเหนือกลับคืนมา ส่วนทางด้านเศรษฐกิจซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ทางตอนใต้ของจีน เช่น เจียงซู เจ้อเจียง ผู้เจี้ยน กวางตุ้ง และกวางสี นับเป็นดินแดนที่มีความมั่งคั่ง และยังเป็นศูนย์กลางของสินค้าเกษตรที่ใหญ่ที่สุดของอาณาจักรจีน รวมทั้งยังเป็นแหล่งของอุตสาหกรรม และการค้าที่เจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ในช่วงกลางราชวงศ์หมิงอีกด้วย ทำให้ราชวงศ์หนานหมิงมีสถานะทางการเงินที่แข็งแกร่งมากกว่าถ้าเปรียบเทียบกับราชวงศ์ชิงในขณะนั้น ในส่วน

²⁴ Struve A. Lynn, “The Southern Ming, 1644-1662,” *The Cambridge History of China* 7, (2008), 641.

²⁵ Ibid., 644.

ทางด้านการทหาร ราชวงศ์หนานหมิงมีกำลังทหารมากกว่า 400,000 นาย และหงกวงยังได้รับการสนับสนุนจากกองกำลังของขุนนางที่ยังจงรักภักดีต่อราชวงศ์หมิงอีกหลายแสนคน จึงคาดการณ์ได้ว่าน่าจะมีกองกำลังมากถึงหนึ่งล้านคนซึ่งมีมากกว่ากองกำลังทหารแปดกองธงของราชวงศ์ชิงอีกด้วย²⁶

การที่จักรพรรดิหงกวงสามารถรวบรวมกลุ่มชาวจีนฮั่นที่ยังจงรักภักดีต่อราชวงศ์หมิงเพื่อร่วมกันต่อสู้กับราชวงศ์ชิง แต่สุดท้ายก็ไม่อาจต้านทานกองทัพของราชวงศ์ชิงได้ ทำให้อีกหนึ่งปีต่อมาระบอบการปกครองของจักรพรรดิหงกวงก็ล่มสลายลง เพราะความพ่ายแพ้ต่อกองทัพชิงที่ยกมาปราบปรามกลุ่มผู้ต่อต้านที่เมืองหยางโจว ซึ่งผลของสงครามทำให้ชาวจีนฮั่นล้มตายนับพันคน เมื่อสงครามสิ้นสุดลงกองทัพชิงก็สามารถยึดเมืองหยางโจวคืนได้สำเร็จ สื่อเชอฝ่าถูกส่งประหารชีวิต และจักรพรรดิหงกวงตัดสินใจฆ่าตัวตายระหว่างที่เดินทางไปรับโทษที่เมืองปักกิ่ง

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า ราชวงศ์หนานหมิงมีความได้เปรียบราชวงศ์ชิงเกือบทุกด้าน แต่สาเหตุที่ทำให้ราชวงศ์หนานหมิงล่มสลายลงอย่างรวดเร็วนั้น ก็มีนักวิชาการจีนแสดงทัศนะไว้ว่า เป็นเพราะจักรพรรดิหงกวงไม่มีความสามารถในการปกครองประเทศในฐานะจักรพรรดิ ทำให้ต้องพึ่งพาอำนาจของขุนนางประกอบกับก่อนที่จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นจักรพรรดินั้น เหล่าขุนนางก็มีทั้งสนับสนุนและไม่สนับสนุน โดยเฉพาะกลุ่มของหม่าซืออิงและหรงวันต้าเฉิงซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นภายในเมืองหนานจิง ทำให้สื่อเชอฝ่าถูกย้ายไปประจำที่เมืองหยางโจว เกาหงูและลู่เจิ้นเพยลาออกจากราชการ ทำให้เมืองหนานจิงอยู่ภายใต้การปกครองของหม่าซืออิง และเมื่อกองทัพชิงบุกมายึดเมืองหนานจิงได้สำเร็จก็นับเป็นการสิ้นสุดของราชวงศ์หนานหมิง ถึงแม้จะมีเชื้อพระวงศ์บางคนที่ยังหลบหนีไปได้แต่ก็ถูกกองทัพชิงสังหารจนสิ้น²⁷

การต่อต้านที่ฝูโจว (ค.ศ. 1645-1646)

การล่มสลายของหงกวงในปี 1645 เดือน 6 ทำให้องค์ชายจูเจี๋ยเจี้ยน (朱聿键 Zhu Yujian) ซึ่งเป็นทายาทรุ่นที่เก้าของจักรพรรดิหงอู่ (洪武 Hongwu) ที่อยู่ในเมืองฝูโจวได้ประกาศตั้งตนเองเป็นจักรพรรดินามว่า “หลงอู่ (隆武 Longwu)” ในปีเดียวกันเดือน 8 วันที่ 18²⁸ และตั้งเมืองหลวงที่ฝูโจวซึ่งเป็นเขตอิทธิพลของเจิ้งจื่อหลง ทำให้เจิ้งจื่อหลงกลายเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในราชสำนักหลงอู่ในเวลานั้น เพื่อเป็นการเอาใจตระกูลเจิ้งจื่อหลงจึงมีอำนาจมากในราชสำนัก หลงอู่จึงได้พระราชทานนามให้แก่เจิ้งเซินซึ่งเป็นบุตรชายของเจิ้งจื่อหลงใหม่ว่า “เฉิงกง หมายถึง ความสำเร็จ

²⁶ Xue Dongping 薛冬平, “南明弘光政权的生死时速,” 《哲学史学研究》, 2016 年, 第 25 期, 73-74。

²⁷ Li Jiefei 李洁非, 《野哭: 弘光列传》, 北京: 人民文学出版社, 2013, 11。

²⁸ Struve A. Lynn, “The Southern Ming, 1644-1662”, 665.

และสมปรารถนา” ทั้งยังพระราชทานราชทินนามให้ว่า “กั๋วซิงเหยีย (国姓爷 Guoxingye) หมายถึง ท่านผู้มาจากสกุลผู้จงรักภักดีต่อชาติ”²⁹

ในปี 1645 เดือน 10 จักรพรรดิหลงอู่ได้รับข่าวว่าองค์ชายจูอี้ไห่ (朱以海 Zhu Yihai) ได้ตั้งตัวเองเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในเจ้อเจียง และเป็นตัวแทนของศูนย์กลางการต่อต้านราชวงศ์ชิงอีกแห่งหนึ่ง หลงอู่มีความพยายามในการเจรจาเพื่อจะร่วมมือกัน แต่ก็ล้มเหลว ต่อมาในปี 1646 เดือน 2 กองทัพซิงก็ยกทัพมาและสามารถยึดดินแดนทางตะวันตกของแม่น้ำเฉียนถิงจากจูอี้ไห่ได้ รวมทั้งชนะกองกำลังของหลงอู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลเจียงซี เมื่อถูกโจมตีบ่อยครั้งทำให้เจิ้งจื่อหลงตัดสินใจหันไปสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์ชิง เมื่อหลงอู่ทราบข่าวนี้จึงตั้งฐานที่มั่นในฝูเจี้ยนและหลบหนีไป แต่ก็ถูกกองทัพซิงจับได้และถูกประหารชีวิตในปีเดียวกัน เดือน 10³⁰

การล่มสลายราชวงศ์หนานหมิงที่กวางโจว (ค.ศ. 1646-1647)

เมื่อจักรพรรดิหลงอู่สิ้นพระชนม์ องค์ชายจูยวีเยว่ (朱聿鏼 Zhu Yuyue) ซึ่งเป็นน้องชายของจักรพรรดิหลงอู่ที่สามาถหลบหนีออกมาจากฝูโจวได้สำเร็จ ก็ได้จัดตั้งราชวงศ์หนานหมิงขึ้นอีกครั้งที่เมืองกวางโจวซึ่งเป็นเมืองหลวงของมณฑลกวางตุ้ง และสถาปนาตนเองเป็นจักรพรรดิในปี 1646 เดือน 12 วันที่ 11 ส่วนองค์ชายจูโยวหลาง (朱由榔 Zhu Youlang) ก็ได้สถาปนาตนเองเป็นจักรพรรดิหนิงเช่นกัน และทั้งคู่ยังอาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันอีกด้วย เมื่อทั้งสองฝ่ายต่างก็อ้างสิทธิ์ความชอบธรรมในการตั้งราชวงศ์หมิงขึ้นอีกครั้ง เมื่อไม่สามารถตกลงกันได้ก็กลายเป็นปัญหาความขัดแย้งและทำสงครามต่อสู้กันเอง ยิ่งทำให้สถานการณ์ภายในของราชวงศ์หนานหมิงเลวร้ายยิ่งขึ้น จนกระทั่งในปี 1647 เมื่อราชวงศ์ชิงส่งกองกำลังเข้ายึดกวางโจว และได้สังหารองค์ชายจูยวีเยว่และองค์ชายจูโยวหลางสำเร็จ ถือเป็นการสิ้นสุดการต่อต้านราชวงศ์ชิงของเชื้อพระวงศ์หมิงตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา³¹

นับตั้งแต่ปี 1645-1647 สงครามระหว่างราชวงศ์ชิงและกลุ่มผู้จงรักภักดีต่อราชวงศ์หมิงก็ปะทุขึ้นตามหัวเมืองทางตอนใต้อยู่เสมอ เพราะเชื้อพระวงศ์และกลุ่มขุนนางหมิงที่ยังคงจงรักภักดีได้มีความพยายามที่จะกอบกู้ราชวงศ์หมิงให้มีอำนาจในการปกครองอาณาจักรจีนอีกครั้ง ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้มีการนำไปเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ในสมัยราชวงศ์จินที่สามารถยึดครอง

²⁹ Struve A. Lynn, “The Southern Ming, 1644-1662”, 667.

³⁰ Ibid., 676.

³¹ Frederic Jr. Wakeman, *The Great Enterprise*, Vol.1 of *The Manchu Reconstruction of Imperial Order in Seventeenth-Century China*, (London: University of California Press, 1985), 738.

ทางตอนเหนือของอาณาจักรจีนได้สำเร็จ และปกครองอาณาจักรนานกว่า 100 ปี (ค.ศ. 1115-1234) ทำให้ราชวงศ์ซ่งต้องอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานไปอยู่ทางตอนใต้ และตั้งราชวงศ์ซ่งขึ้นอีกครั้งเป็นที่รู้จักกันในนามว่า “ราชวงศ์ซ่งใต้” และจากการอพยพเคลื่อนย้ายของชาวจีนฮั่นลงไปทางตอนใต้ทุกครั้งก็จะร่วมมือกันพัฒนาดินแดนทางตอนใต้ให้กลายเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย และเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญของอาณาจักรจีนในทุกยุคทุกสมัยซึ่งในสมัยราชวงศ์ซ่งก็เช่นเดียวกัน เมื่อชาวจีนฮั่นอพยพไปตั้งถิ่นฐานทางตอนใต้ก็ยังคงดำเนินการพัฒนาให้บริเวณนั้นกลายเป็นเมืองเศรษฐกิจที่สำคัญ และยังเป็นเมืองท่าที่สำคัญในการติดต่อค้าขายกับพ่อค้าชาติต่าง ๆ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน³²

3.5.2 เจิ้งเจิงกงกับการต่อต้านราชวงศ์ซิง

นับจากที่ราชวงศ์หมิงของชาวจีนฮั่นล่มสลายลง และกองทัพราชวงศ์ซิงของชาวแมนจูบุกเมืองหลวงที่ปักกิ่งได้สำเร็จ บรรดาองคกำลัที่ยังคงจงรักภักดีต่อราชวงศ์หมิงได้หนีลงไปทางตอนใต้ และพยายามออกปฏิบัติการต่อต้านอำนาจของราชวงศ์ซิงอยู่เสมอ หนึ่งในองคกำลัดังกล่าว นำโดยแม่ทัพเจิ้งเจิงกง หรือที่ชาวตะวันตกเรียกว่าโคซิงกา (Koxinga) ซึ่งมีฐานที่มั่นอยู่ในมณฑลฝูเจี้ยน มีเป้าหมายในการโจมตีราชวงศ์ซิงร่วมกับกลุ่มเชื้อสายราชวงศ์หมิง ซึ่งองคกำลัของเจิ้งเจิงกงสามารถควบคุมมณฑลกวางตุ้ง เจ้อเจียง และ ฝูเจี้ยนซึ่งเป็นพื้นที่บริเวณชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ เจิ้งเจิงกงนับเป็นนักต่อสู้ที่มีอุดมการณ์อย่างแรงกล้าที่จะล้มล้างราชวงศ์ซิงเพื่อฟื้นฟูราชวงศ์หมิงให้สำเร็จ เจิ้งเจิงกงนับเป็นแม่ทัพคนสำคัญในการต่อต้านราชวงศ์ซิง และองคกำลัของเจิ้งเจิงกงนับว่าเป็นขบวนการที่ท้าทายอำนาจการปกครองราชวงศ์ซิงได้อย่างยาวนานเกือบ 40 ปี จนกระทั่งจักรพรรดิคังซีสามารถรวบรวมอาณาจักรจีนให้เป็นปึกแผ่นได้สำเร็จ

เจิ้งเจิงกง (ค.ศ. 1624-1662) เป็นลูกครึ่งจีนและญี่ปุ่น มีบิดาชื่อเจิ้งจื่อหลงซึ่งเป็นพ่อค้าและโจรสลัดในแถบมณฑลฝูเจี้ยน ส่วนมารดาเป็นชาวญี่ปุ่น เจิ้งเจิงกงเกิดและเติบโตอยู่ที่ญี่ปุ่น แต่เมื่ออายุได้ 7 ปี จึงย้ายตามบิดามาอยู่ที่มณฑลฝูเจี้ยน ต่อมาในปี 1638 เจิ้งเจิงกงสามารถสอบได้ตำแหน่งชิวไฉ (秀才 Xiucai) ซึ่งเป็นการสอบขั้นต้นของการสอบเข้ารับราชการได้ ปี 1641 เจิ้งเจิงกงแต่งงานกับหลานสาวของคหบดีแห่งฮูอัน ปี 1644 เจิ้งเจิงกงเข้าศึกษาในราชวิทยาลัยหลวงแห่งหนานจิง และในปีนี้เป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์หมิงล่มสลาย เพราะผู้นำกบฏชาวนาเข้ายึดครองเมืองหลวงที่ปักกิ่ง เมื่อจักรพรรดิฉินเจินฟายแพ้อำนาจที่ภูเขาจิงซานในพระราชวังที่ปักกิ่ง อุชานกั๋วผู้รักษาด่านซานไห่กวนก็ยอมจำนนและเปิดประตูด่านให้ราชวงศ์ซิง สถานการณ์บีบบังคับให้เชื้อพระวงศ์หมิงและขุนนางจำนวนหนึ่งต้องหนีไปตั้งมั่นที่เมืองหนานจิง เพื่อกอบกู้ราชวงศ์หมิงขึ้นมา

³² Spence D. Jonathan, *The Search for Modern China*, 40.

ใหม่และเตรียมการเพื่อต่อสู้กับกองทัพแมนจู ซึ่งในปี 1645 ตัวเออร์กุนมีคำสั่งให้แม่ทัพชิงยกทัพไปปราบกลุ่มกบฏทางตอนใต้ของจีน เพื่อกำจัดกลุ่มผู้ต่อต้านและยึดเมืองหยางโจวคืนได้สำเร็จ เมื่อจักรพรรดิหิงกวงสิ้นพระชนม์หลังจากพ่ายแพ้ ทำให้ห้องที่ได้รับการสนับสนุนจากเจิ้งจื่อหลง สถาปนาตนเองเป็นจักรพรรดิและตั้งเมืองหลวงที่ฝูโจวซึ่งเป็นเขตอิทธิพลของเจิ้งจื่อหลง ในปี 1646 เจิ้งเฉิงกงมีโอกาสได้ออกศึกครั้งแรกก็ได้รับชัยชนะ จักรพรรดิหิงอู่จึงสั่งให้เจิ้งเฉิงกงเข้าเฝ้าและเร่งรัดให้เขา กับเจิ้งจื่อหลงผู้เป็นบิดาเร่งวางแผนเพื่อล้มราชวงศ์ชิงโดยเร็ว แต่ในปี 1646 เดือน 9 กองทัพแมนจูยกทัพบุกฝูโจวอีกครั้งก็ได้รับชัยชนะและสามารถจับจักรพรรดิหิงอู่เป็นเชลยและประหารชีวิตในเวลาต่อมา จากการพ่ายแพ้ในครั้งนี้ทำให้เจิ้งจื่อหลงยอมสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์ชิง³³

ฝ่ายเจิ้งเฉิงกงกับอาของเขาก็แยกตัวออกมาระดมพลเพื่อจัดตั้งกองทัพใหม่ขึ้นที่เซี่ยเหมินเพื่อต่อสู้กับกองทัพแมนจู และเน้นใช้ยุทธวิธีการรบแบบกองโจรจนกระทั่งสามารถยึดเมืองถงอัน และเมืองฉวนโจวได้ ราชวงศ์ชิงก็ตอบโต้ด้วยการส่งทหารไปจับมารดาของเจิ้งเฉิงกงเป็นเชลย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือข่มขู่ให้เจิ้งเฉิงกงยอมแพ้แต่นางไม่ยินยอมจึงฆ่าตัวตาย ต่อมาในปี 1650 เจิ้งเฉิงกงจึงประกาศตั้งตนเองเป็นผู้นำตระกูลเจิ้ง และนำกำลังเข้าต่อสู้กับกองทัพชิงจนได้รับชัยชนะอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น จักรพรรดิซุ่นจื่อจึงมีพระบัญชาให้เจิ้งจื่อหลงเขียนจดหมายเกลี้ยกล่อมให้เจิ้งเฉิงกงยอมจำนนต่อราชวงศ์ชิง แต่เจิ้งเฉิงกงปฏิเสธการยอมสวามิภักดิ์ในครั้งนี้ จนกระทั่งในปี 1654-1656 กองทัพชิงบุกโจมตีเกาะจินเหมินซึ่งเจิ้งเฉิงกงใช้เป็นฐานที่มั่นในการฝึกทหาร แต่ก็ต้องพ่ายแพ้ต่อเจิ้งเฉิงกง ทำให้เจิ้งเฉิงกงฉวยโอกาสรุกตอบโต้โดยการส่งทหารเข้าโจมตีเกาะโจวซาน เพราะตั้งใจจะใช้เป็นฐานทัพในการเข้าตีเมืองหนานจิงในอนาคต แต่ในปี 1661 เจิ้งเฉิงกงตัดสินใจยกกองทัพเข้าโจมตีเกาะไต้หวันและขับไล่ชาวฮอลันดาให้ออกไป โดยเริ่มจากการโจมตีอ่าวลู่เอ๋อเหมิน จนกระทั่งปี 1662 ข้าหลวงฮอลันดาประจำเกาะไต้หวันยอมแพ้ต่อเจิ้งเฉิงกง ทำให้ทั้งสองฝ่ายทำสัญญาสงบศึกกัน ชาวฮอลันดาจึงยอมถอนทหารออกไปจากเกาะไต้หวัน ต่อมาเจิ้งเฉิงกงได้ส่งทหารไปคุกคามเขตอิทธิพลของสเปนในฟิลิปปินส์ เพื่อตอบโต้การที่สเปนเคยช่วยเหลือชาวฮอลันดาต่อสู้กับกองทัพของเจิ้งเฉิงกง ในระหว่างที่เจิ้งเฉิงกงปกครองเกาะไต้หวันก็ได้ปฏิบัติต่อชาวจีนฮั่นและคนพื้นเมืองบนเกาะด้วยดี ต่อมาเจิ้งเฉิงกงล้มป่วยและถึงแก่อสัญกรรมในวัย 37 ปี³⁴

ในปี 1662 เมื่อเจิ้งเฉิงกงตาย เจิ้งจิง (郑经 Zheng Jing) บุตรชายของเขาก็สืบทอดอำนาจในเกาะไต้หวันต่อมา และยังคงยึดมั่นกับการล้มล้างราชวงศ์ชิงเช่นเดียวกับเจิ้งเฉิงกงผู้เป็นบิดาของเขา ซึ่งในยุคนี้ความเจริญทางการค้าและประชาชนที่เพิ่มขึ้นบนเกาะไต้หวันทำให้ตระกูลเจิ้งมี

³³ Struve A. Lynn, "The Southern Ming, 1644-1662", 676-678.

³⁴ Ibid.

ความเข้มแข็งมากขึ้น และสามารถบั่นทอนความมั่นคงของราชวงศ์ชิง เช่น ในปี 1674 เจิ้งจิงได้ให้การสนับสนุนทางทหารแก่เก็งจิงจงซึ่งเป็นหนึ่งในสามเจ้าศักดิ์ดินาที่ก่อการกบฏต่อราชวงศ์ชิง แต่เมื่อจักรพรรดิคังซีทรงปราบปรามกบฏสามเจ้าศักดิ์ดินาได้สำเร็จ ก็ยกทัพเข้าปราบปรามกองทัพตระกูลเจิ้งต่อในปี 1683 โดยมอบหมายให้แม่ทัพชื่อหลาง (施琅 Shi Lang) นำเรือรบ 300 ลำ และทหารกว่า 20,000 คน เข้าบุกยึดเกาะไต้หวันได้สำเร็จ³⁵ นับแต่นั้นมาเกาะไต้หวันก็ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองภายใต้ราชวงศ์ชิง

3.5.3 สามเจ้าศักดิ์ดินากับการต่อต้านราชวงศ์ชิง

การที่กองทัพแมนจูสามารถฝ่าด่านชนไห่กวนเพื่อเข้ายึดเมืองหลวงที่ปักกิ่งได้โดยไม่ยากลำบากนัก ก็เพราะได้รับความร่วมมือจากอู๋ซานกุ้ยที่เป็นแม่ทัพรักษาด่านในขณะนั้นที่ยอมสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์ชิง เนื่องจากในสมัยจักรพรรดิซุ่นจื่ออำนาจการปกครองส่วนกลางยังไม่เข้มแข็ง และผู้ปกครองซิงก็ยังไม่สามารถควบคุมมณฑลทางตอนใต้ของจีนได้โดยตรง รัฐบาลซิงจึงได้ริเริ่มใช้นโยบายที่ให้ชาวจีนฮั่นปกครองชาวจีนฮั่น (以汉制汉 Yihanzhihan) ซึ่งเป็นการอนุญาตให้นายพลบางคนของราชวงศ์หมิงในอดีตที่ยอมจำนนต่อราชวงศ์ชิงไปปกครองมณฑลทางตอนใต้ของอาณาจักรจีน โดยแต่งตั้งให้อู๋ซานกุ้ยเป็นเจ้าเมืองที่มณฑลยูนนานซึ่งมีฐานะเป็นเจ้าเมืองอิสระ มีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าเมืองผู้พิชิตภาคตะวันออกหรือผิงซีหวัง (平西王 Pingxi Wang) ร่วมกับเจ้าเมืองอิสระอีก 2 คน คือ เจ้าเมืองเก็งจิงจงที่มณฑลฝูเจี้ยน และเจ้าเมืองซ่งเซ่อสี่ที่มณฑลกวางตุ้งซึ่งมีอิสระทั้งในด้านการจัดการทางทหาร การสอบจางหงวน การจัดเก็บภาษี และยังมีกรเรียกร้องเงินจากรัฐบาลซิงเพื่อแลกเปลี่ยนกับความจงรักภักดีต่อจักรพรรดิราชวงศ์ชิงอีกด้วย³⁶

อู๋ซานกุ้ยรับใช้ราชวงศ์ชิงอย่างซื่อสัตย์เป็นเวลา 29 ปี จนกระทั่งในรัชสมัยจักรพรรดิคังซีที่ทรงมีพระราชดำริให้ยกเลิกตำแหน่งเจ้านครอิสระทั้ง 3 แห่ง จึงเป็นสาเหตุให้อู๋ซานกุ้ยประกาศต่อต้านราชวงศ์ชิงร่วมกับเจ้าเมืองอิสระอีก 2 แห่งในปี 1673 นอกจากนี้ยังมีซุนเหยียนหลิง (孙延龄 Sun Yanling) ผู้ปกครองเมืองกว่างซี และหวังฝูเฉิน (王辅臣 Wang Fuchen) ผู้ปกครองเมืองसानซีเข้าร่วมการต่อต้านราชวงศ์ชิงด้วย โดยทั้งหมดมีแผนจะยกกำลังทหารไปบรรจบกันที่ริมฝั่งแม่น้ำแยงซีเกียง ซึ่งอู๋ซานกุ้ยมีแผนว่าจักรพรรดิคังซีซึ่งขณะนั้นมีพระชนมายุเพียง 19 พรรษา คงจะ

³⁵ สิทธิพล เครือรัฐติกาล, “จากฟอร์โมซาสู่อาณานิคมของญี่ปุ่น: สถานะของไต้หวันในมุมมองของจีนก่อน ค.ศ. 1945,” ใน *เหตุเกิดในราชวงศ์ชิง*, บรรณาธิการโดย ปกรณ์ ลิ้มปญฺสรณ์, (กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2555), 86-87.

³⁶ Harold M. Tanner, *China: A History*, (Cambridge: Hackett, 2010), 347.

ยอมเจรจาสงบศึกมากกว่าเสี่ยงทำสงครามต่อสู้แตกหักกับฝ่ายของซา และยังเสนอให้ใช้แม่น้ำแยงซีเกียงเป็นเส้นแบ่งดินแดนปกครองกันคนละครึ่งประเทศ แต่อูซันกั๋วคัดค้านเพราะฝ่ายราชวงศ์ชิงไม่ยินยอมเจรจา เพราะจักรพรรดิคังซีมีเป้าหมายที่จะปกครองอาณาจักรจีนทั้งหมด ฉะนั้นในปี 1673 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของสงครามครั้งนี้ ซึ่งมีระยะเวลายาวนานกว่า 5 ปี สงครามครั้งนี้เกิดขึ้นทั้งในมณฑลยูนนานและกานซู ซึ่งฝ่ายของหวังฝูเฉินและเกิงจิงจงเปลี่ยงพล้ำในการรบต่อกองทัพของราชวงศ์ชิงที่มีโจวเหยงกง (周培公 Zhou Peigong) ซึ่งเป็นขุนศึกใหญ่ช่วยวางแผนจนกองทัพของฝ่ายหัวเมืองอิสระยินยอมเจรจาสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์ชิงในที่สุด³⁷

ต่อมาในปี 1678 อูซันกั๋วตัดสินใจสถาปนาตนเองเป็นจักรพรรดิที่เมืองเหิงหยัง มณฑลหูหนาน และใช้ชื่อราชวงศ์ว่าต้าโจว (大周 Dazhou) เปลี่ยนศักราชเป็นเจาอู๋ (昭武 Zhaowu) เปลี่ยนชื่อเมืองเหิงหยังหรือเหิงโจวเป็นอั้งเทียนฝู พร้อมทั้งแต่งตั้งลูกน้องเป็นขุนนางและแม่ทัพนายกอง รวมทั้งเขียนปฏิทินขึ้นใหม่อีกด้วย การเคลื่อนไหวของอูซันกั๋วนำคำกล่าวที่ว่า “ล้มราชวงศ์ชิง พื้นราชวงศ์หมิง” มาใช้กล่าวอ้างเพื่อก่อการกบฏในครั้งนี้โดยตลอด แต่ก็ไม่ยอมแต่งตั้งจูซานไท่จื่อ (朱三太子 Zhusan taizi) ซึ่งเป็นรัชทายาทของราชวงศ์หมิงให้เป็นจักรพรรดิ แต่กลับสถาปนาตนเองแทน อูซันกั๋วดำรงตำแหน่งจักรพรรดิได้เพียงห้าเดือนเศษก็เสียชีวิตด้วยโรคภัย และความเศร้าโศกเสียใจที่กองทัพของเขาไม่เคยได้รับชัยชนะตลอดระยะเวลา 5 เดือนที่ทำสงครามกับราชวงศ์ชิง เมื่ออูซันกั๋วตายหลานชายของเขาคือชื่อฝาน (吴世璠 Wu Shifan) จึงสืบราชสมบัติต่อมา และได้ตัดสินใจจะทิ้งเมืองเหิงหยังแล้วหนีกลับไปอยู่ที่มณฑลยูนนาน ซึ่งที่นั่นเคยเป็นฐานที่มั่นเก่าของอูซันกั๋ว เมื่อเข้าสู่ช่วงเวลาในรัชศกเซิ่งจูปีที่ 20 เดือน 9 ในที่สุดกองทัพราชวงศ์ชิงก็สามารถล้อมเมืองคุนหมิง เมื่ออูซันกั๋วหมดหนทางต่อสู้จึงตัดสินใจดื่มยาพิษฆ่าตัวตาย ทำให้เหตุการณ์การจลาจลเพื่อต่อต้านราชวงศ์ชิงที่มีระยะเวลานานกว่า 8 ปีก็ยุติลง³⁸ ทำให้พื้นที่ทางตอนใต้ของจีนกลับคืนสู่การปกครองภายใต้ราชวงศ์ชิง หลังจากที่ตั้งอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าเมืองทั้งสามกว่า 40 ปี

เมื่อสิ้นสุดสงครามการปราบปรามกลุ่มผู้ต่อต้านราชวงศ์ชิงที่มีระยะเวลานานกว่า 40 ปี ทำให้อาณาจักรจีนในสมัยราชวงศ์ชิงมีอาณาเขตกว้างใหญ่ขึ้น และสังคมจีนก็กลับคืนสู่ความสงบอีกครั้ง แต่ความต้องการล้มล้างการปกครองของราชวงศ์ชิงยังคงหยั่งรากลึกต่อไปในกลุ่มชาวจีนฮั่น ทำให้ในสมัยจักรพรรดิคังซีจึงต้องมีการนำนโยบายหนังสือต้องห้ามและอาชญาทางภาษามาใช้เป็นกลไกในการจัดระเบียบความคิดของชาวจีนอีกด้วย ซึ่งนโยบายหนังสือต้องห้ามและอาชญาทางภาษาเป็นนโยบายที่ใช้สืบเนื่องกันมานานนับศตวรรษ จนกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองและเป็น

³⁷ สุรชัย ศิริไกร, “อูซันกั๋ว “ดาวร้าย” แห่งราชวงศ์หมิง,” 19-20.

³⁸ Ibid.

กลไกของรัฐที่ใช้ควบคุมความคิดของพลเมืองจีน เพราะชาวจีนเชื่อว่า “หนังสือทำให้ชนชาติจีนอันเป็น ‘อารยชน’ แตกต่างจากบรรดา ‘อนารยชน’ ต่างพงศ์เผ่ารอบชายแดน”³⁹ เพราะจักรพรรดิชิงตระหนักดีว่าการใช้กำลังอำนาจไม่อาจผูกมัดคนไว้ได้หรืออาจผูกมัดไว้ได้เพียงชั่วคราว แต่ความคิดนั้นผูกมัดคนไว้ได้ยาวนาน ดังนั้น การควบคุมความคิดโดยใช้อำนาจทางภาษาจึงเป็นกลไกด้านการปราบปรามของรัฐเพื่อข่มขู่ยับยั้งมิให้เกิดการกระทำใดที่จะเป็นการสั่นคลอนอำนาจชาติพันธุ์และอำนาจการปกครองของชนชาติแมนจู อีกทั้งยังกำหนดให้มีการลงโทษอย่างรุนแรงอีกด้วย⁴⁰

ในส่วนของบทลงโทษสำหรับผู้กระทำความผิดในคดีที่เกี่ยวข้องกับอาชญาทางภาษามีการกำหนดไว้หลายระดับ เช่น ประหารชีวิต จำคุก ปลดจากตำแหน่ง โขย เนรเทศ ขึ้นอยู่กับว่าเป็นผู้ประพันธ์ ผู้จำหน่าย หรือผู้มีไว้ครอบครอง สำหรับคดีที่มีโทษร้ายแรงมีการกำหนดเป็นกฎหมายว่า (1) ถ้าเป็นผู้มีชีวิตจะต้องโทษหลังฉือ (凌迟 Lingchi) คือ การประหารชีวิตด้วยการตัดศีรษะ (2) ถ้าเป็นผู้เสียชีวิตไปแล้วจะต้องโทษลู่อือ (戮尸 Lushi) คือ การทำลายศพ (3) ญาติผู้ชายผู้ชายที่อายุ 15 ปีขึ้นไปจะต้องโทษจ่านเจวีย (斩绝 Zhanjue) คือ การประหารชีวิต และ (4) ญาติผู้ชายที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี และญาติผู้หญิงจะต้องตกเป็นทาสรับใช้ของบ้านขุนนางที่ทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองโดยทั่วไปแล้วการลงโทษทำเพื่อแก้แค้นทดแทน เพื่อข่มขู่ยับยั้ง และเพื่อแก้ไขฟื้นฟู ซึ่งการลงโทษมีวัตถุประสงค์เพื่อยับยั้งมิให้ผู้กระทำความผิดซ้ำอีก และเพื่อปราบไม่ให้บุคคลอื่นกระทำความผิดในทำนองเดียวกัน เนื่องจากได้เห็นผลร้ายของการกระทำผิดและการได้รับโทษ จนไม่อยากจะกระทำความผิดเพราะเกรงกลัวในโทษ ซึ่งอาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าเป็นการป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดนั่นเอง การลงโทษที่สามารถข่มขู่ยับยั้งผู้กระทำความผิดได้นั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญคือ การลงโทษต้องทำด้วยความรวดเร็ว ความแน่นอนในการลงโทษ และความเคร่งครัดหรือความรุนแรงในการลงโทษ จะเห็นได้ว่าอาชญาทางภาษาในราชวงศ์ชิงมีขึ้นเพื่อต้องการข่มขู่ยับยั้งมิให้เกิดการกระทำใดที่จะสั่นคลอนอำนาจชาติพันธุ์ และอำนาจการปกครองของชนชาติแมนจูได้ อีกทั้งกำหนดให้ลงโทษทัณฑ์อย่างรวดเร็ว แน่แน่นอน และรุนแรง⁴¹ ดังนั้น ในสมัยราชวงศ์ชิงมีคดีอาชญาทางภาษาและมีผู้ต้องโทษ ดังนี้

1. คดีภิกษุหานเซ่อ (释函可案 Shihankean ค.ศ. 1647) เป็นคดีอาชญาทางภาษาคดีแรกของราชวงศ์ชิงที่เกิดขึ้นในปี 1647 ซึ่งตรงกับสมัยจักรพรรดิซุ่นจื้อ ภิกษุหานเซ่อมีชื่อเดิมว่า หานจงไหล (韩宗騋 Han Zonglai) เป็นบุตรชายของหานรื่อจ้วน (韩日缵 Han Rizuan) เจ้ากรมพิธีการมณฑลกวางตุ้งในสมัยราชวงศ์หมิง ต่อมาบิดาเสียชีวิต ครอบครัวตกยาก หานเซ่อจึงบวชเป็น

³⁹ พังนีย์ ตั้งยีนยง, “ความรู้ที่ถูกจองจำ: หนังสือต้องห้ามในราชวงศ์ชิง,” 135.

⁴⁰ Ibid., 139.

⁴¹ Ibid., 147.

ภิกษุที่หลูซาน ต่อมาในปี 1662 ซึ่งตรงกับสมัยจักรพรรดิคังซี ภิกษุหานเชื่อเดินทางไปจำพรรษาที่เมืองหนานจิงเป็นเวลา 4 ปี ขณะเดินทางกลับมายังบ้านเกิดที่มณฑลกวางตุ้งก็ถูกทางการจับกุมในโทษฐานครอบครองจดหมายของฝูหวัง (福王 Fu Wang) ผู้นำรัฐบาลพลัดถิ่นของราชวงศ์หนานหมิง หรือยุคหมิงใต้ที่เขียนถึงหฺวันต้าเฉิง (阮大铖 Ruan Dacheng) ขุนนางกังฉินปลายสมัยราชวงศ์หมิง และยังตรวจพบต้นฉบับของหนังสือบันทึกการเปลี่ยนแปลง (变记 Bianji) ในที่สุดภิกษุหานเชื่อถูกเนรเทศไปยังเมืองเสียนหยางทางทิศตะวันออกของจีน⁴²

2. คดีประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง (明史案 Mingshi'an ค.ศ. 1661) ผู้แต่งคือ จวงถึงหลง (庄廷鑑 Zhuang Tinglong) ซึ่งเดิมเป็นชาวอู๋เจียง นับตั้งแต่ที่ปู่ของเขาย้ายมาอยู่ที่หูโจว ครอบครัวมีฐานะมั่งคั่งร่ำรวย แต่ในวัยเด็กป่วยหนักจนเป็นเหตุให้ตาบอด เมื่อได้ยินคำบอกเล่าว่านักประวัติศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่จีนที่ชื่อจ้าวชิว (左丘 Zuo Qiu) ก็เป็นคนตาบอดเหมือนกัน อีกทั้งปัญญาชนชาวจินถือเอาเรื่องกิจการบ้านเมืองเป็นหน้าที่ที่จะต้องเอาใจใส่ จวงถึงหลงจึงคิดอยากเป็นนักประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงของจีนบ้าง ขณะนั้นจูกั๋วเจิน (朱国珍 Zhou Guozhen) ผู้เคยดำรงตำแหน่งเสนาบดีมาก่อนมีความสนใจประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิงได้เขียนหนังสือ 2 เล่มคือ ประวัติศาสตร์สังเขป (史概 Shigai) เป็นหนังสือที่บันทึกเหตุการณ์สมัยราชวงศ์หมิง จูกั๋วเจินเขียนได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น และอีกเล่มหนึ่งคือ พงศาวดารหมิง (明书 Mingshu) ซึ่งเขียนไว้เสร็จแล้วแต่ไม่มีการเผยแพร่ ดังนั้น จวงถึงหลงจึงขอซื้อต้นฉบับและเชิญบรรดาบัณฑิตมาทำการชำระ เพิ่มเติมแก้ไข พร้อมทั้งให้ชื่อว่าพงศาวดารหมิงฉบับสังเขป (明书辑略 Mingshujilue) เมื่อรวบรวมเสร็จจวงถึงหลงก็เสียชีวิต จวงอวิ้นเฉิง (庄云城 Zhuang Yuncheng) ผู้เป็นบิดามีความเศร้าโศกเสียใจมากและต้องการเผยแพร่ความสามารถของบุตรชาย กอปรกับมีฐานะมั่งคั่งร่ำรวย จึงมีการเชิญปัญญาชนจำนวนมากมาช่วยกันชำระจนแล้วเสร็จเป็นหนังสือพร้อมเผยแพร่ ต่อมาในปี 1660 หนังสือเล่มนี้แพร่หลายไปทั่ว มีผู้พบข้อความบางตอนของเนื้อหาที่กล่าวถึงปู่และบิดาของนุร์ฮาซีที่ถูกแม่ทัพหลี่เฉิงเหลียง (李成梁 Li Chengliang) แห่งราชวงศ์หมิงสังหาร แต่หลี่เฉิงเหลียงได้นำนุร์ฮาซีไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ซึ่งต่อมานุร์ฮาซีได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นจักรพรรดิชิงไท่จูจักรพรรดิพระองค์แรกแห่งราชวงศ์ชิง จึงรีบไปแจ้งแก่ทางการในสมัยนั้นให้ทราบ ซึ่งผู้ให้นำไปแจ้งแก่ทางการว่าใครมีหนังสือต้องห้ามมักเกิดจากการตออยู่ภายใต้ความกดดันของสถานการณ์ หรือความละโมภยะเยอะเยยานในหน้าที่การงาน หรือเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนเอง ต่อมาในปี 1662 ราชสำนักชิงส่งคนมาตรวจสอบและลงโทษจวงอวิ้นเฉิง ส่วนลูกหลานที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปล้วนถูกลงอาญา ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

⁴² พัทณี ตั้งยีนยง, “ความรู้ที่ถูกจองจำ: หนังสือต้องห้ามในราชวงศ์ชิง,” 148.

ในการชำระจัดทำพงศาวดารหมิงฉบับสังเขปนี้ ล้วนถูกกวาดล้างและถูกลงโทษฐานพัวพัน ทำให้คดีนี้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก⁴³

3. คดีชุมนุมนิพนธ์หนานซาน (南山集案 Nanshanjian ค.ศ. 1711) ผู้แต่งเรื่องนี้เป็นไต้หมิงชื่อ (戴名世 Dai Mingshi ค.ศ. 1653-1713) และบันทึกข่าวสารมณฑลยูนนานกับมณฑลกุ้ยโจว (滇黔纪闻 Dianqianjiwen) ของฟางเซี่ยวเปียว (方孝标 Fang Xiaobiao) บุคคลทั้งสองเป็นขุนนางของราชสำนักซึ่งที่ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ ไต้หมิงชื่อเขียนประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง (明史 Mingshi) โดยกล่าวถึงเหตุการณ์ช่วงรอยต่อของอำนาจที่มีการสังหารกวาดล้างบรรดาไอรสของจักรพรรดิราชวงศ์หมิง ก่อนหน้าหนังสือชุมนุมนิพนธ์หนานซานออกเผยแพร่ 3 ปี รัฐบาลชิงเพิ่งประหารชีวิตตงค์ชายฉือฮ่วน (慈煥 Cihuan) ไอรสของจักรพรรดิหมิงฉงเจิน ในปลายราชวงศ์หมิงนั้นเมื่อหลี่จื้อเฉิงบุกเข้าเมืองหลวงก็จับตงค์ชายไว้แต่ไม่ได้สังหาร ครั้นแมนจูบุกเข้ามาตงค์ชายฉือฮ่วนหนีไปอยู่ที่เมืองเฟิงหยัง และประกอบอาชีพสอนหนังสือด้วยความระแวงระวัง แต่ในที่สุดก็ถูกจับได้พร้อมบุตรชาย 3 คน และหลานชาย 1 คน ส่วนภรรยา ลูกสาว และลูกสะใภ้ต่างปลิดชีพตนเอง และในหนังสือชุมนุมนิพนธ์หนานซานมีตอนหนึ่งที่กล่าวยกย่องว่า บันทึกข่าวสารมณฑลยูนนานกับมณฑลกุ้ยโจวของฟางเซี่ยวเปียวเขียนประวัติศาสตร์ในยุคหนานหมิงหรือหมิงใต้ได้ดี จึงทำให้ผลงานของฟางเซี่ยวเปียวกลายเป็นหนังสือต้องห้ามไปด้วย แต่ฟางเซี่ยวเปียวเสียชีวิตไปก่อนจึงต้องโทษลู่ซือ (ทำลายศพ) ลูกชายถูกเนรเทศไปอยู่เฮยหลงเจียง สำหรับไต้หมิงชื่อและครอบครัวต่างต้องโทษประหารชีวิตทั้งสิ้น⁴⁴

4. คดีข้อสอบ (试题案 Shitian ค.ศ. 1728) ของฉาซือเถิง (查嗣庭 Cha Siting) เป็นบัณฑิตชีวไฉดำรงตำแหน่งเจ้ากรมพิธีการสมัยจักรพรรดิยงเจิ้ง ต่อมาในปี 1726 ฉาซือเถิงเดินทางไปเป็นกรรมการสอบข้าราชการที่เจียงซี ต่อมารัฐบาลชิงพบว่าข้อสอบมีเนื้อหาเสียดสีการเมืองการปกครอง จึงส่งเจ้าหน้าที่ไปตรวจค้นที่บ้านฉาซือเถิง พบบันทึกประจำวัน 2 เล่ม ที่มีการใช้ภาษาที่จ้าวจ้วงราชวงศ์ชิง จึงมีโทษฐานคิดทำนองคลองธรรม กำเริบเสิบสานไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง ทำให้ฉาซือเถิงถูกจับคุมขังและเสียชีวิตในเรือนจำ หนังสือที่เขียนขึ้นทุกเล่มถูกขึ้นบัญชีเป็นหนังสือต้องห้าม⁴⁵

5. คดีหลิวหลิวเหลียง (吕留良案 Lu Liuliang an ค.ศ. 1728) เมื่อราชวงศ์หมิงล่มสลาย หลิวหลิวเหลียงซึ่งเป็นบัณฑิตชีวไฉไม่ต้องการรับใช้จักรพรรดิแมนจู จึงออกบวชและเขียนหนังสือต่อต้านแมนจูแต่ไม่ได้เผยแพร่ เหตุเกิดที่เมืองเจิงจิ้ง (曾静 Zeng Jing) ชาวหูหนานมีความ

⁴³ พังนิต ตั้งยีนยง, “ความรู้ที่ถูกจองจำ: หนังสือต้องห้ามในราชวงศ์ชิง,” 148-149.

⁴⁴ Ibid., 149.

⁴⁵ Ibid., 150.

สนใจในหนังสือของหลิวเหวียนจึงนำไปสอนลูกศิษย์และมีผู้ไปฟ้องทางการ ทำให้เจิ้งจิงถูกจับและประหารชีวิต หลิวเหวียนซึ่งเสียชีวิตไปแล้วถูกทำลายศพ ครอบครัวที่เหลืออยู่ถูกริบทรัพย์เนรเทศ และตกเป็นทาสตามลำดับ คดีนี้เป็นคดีที่รุนแรงเนื่องจากการต่อต้านอำนาจการปกครองแล้วยังต่อต้านอำนาจชาติพันธุ์ด้วย⁴⁶

ในสมัยราชวงศ์ซิงยังมีการกำหนดหนังสือต้องห้ามขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองจีนยุคทุกสมัยนำมาใช้เพื่อจัดการเกี่ยวกับความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ การต่อต้านอำนาจการปกครอง และการสั่นคลอนศีลธรรมอันดีงามของสังคม หนังสือต้องห้ามในสมัยราชวงศ์ซิง ได้แก่

1. ชุมมนุณิพนธ์หนานซาน (南山集案 Nanshanji) ของไต้หมิงชื่อซึ่งเป็นขุนนางที่ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ของราชสำนักซิง เมื่อจักรพรรดิคังซีมีนโยบายผ่อนปรนเพื่อลดความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ประกอบกับปัญญาชนในวัฒนธรรมจีนนิยมเขียนหนังสือประวัติศาสตร์เพราะนักประวัติศาสตร์มีสถานภาพสูงส่ง และได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้บันทึกความจริงของสังคม ไต้หมิงชื่อจึงเขียนหนังสือประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิงซึ่งได้บันทึกเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ของรัฐบาลพลัดถิ่นของราชวงศ์หมิงในยุคหมิงใต้ไว้ด้วย นอกจากนี้ยังกล่าวถึง เหตุการณ์ราชวงศ์ซิงสังหารบรรดาโอรสของจักรพรรดิหมิงฉงเจิน⁴⁷

2. ความฝันในหอแดง (红楼梦 Hongloumeng) ซึ่งเป็นบทประพันธ์ที่เกี่ยวกับโศกนาฏกรรมความรักของครอบครัวศักดินาในสมัยราชวงศ์ซิง ซึ่งเป็นตระกูลชนชั้นสูงที่ฝากความหวังไว้กับบุตรชายโดยปรารถนาจะให้สอบเข้ารับราชการ แต่ต้องประสบกับความผิดหวังเพราะต้องการต่อต้านความประสงค์ของครอบครัว อีกทั้งยังหนีเรียนและต่อต้านแนวคิดของขงจื้อซึ่งวรรณกรรมเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นความตกต่ำของตระกูลขุนนางจีน และความเสื่อมของสังคมศักดินา เป็นเหตุให้ทางการเกรงว่าผู้อ่านจะมีพฤติกรรมการเลียนแบบ เกิดการต่อต้านต่อขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม⁴⁸

3. ซ้องกั๋ง หรือ วีรบุรุษแห่งเขาเหลียงซาน (水浒传 Shuihuzhuan) เป็นเรื่องราวการต่อสู้ของเหล่าวีรบุรุษผู้กล้าที่ถูกกดขี่ ไม่ได้ได้รับความเป็นธรรมจากชนชั้นปกครองสมัยราชวงศ์ซิง จนต้องซ่อนสมุทกำลังอยู่บนภูเขาเหลียงซาน เพื่อแข็งข้อต่อรัฐบาลราชวงศ์ซิง วีรบุรุษเหล่านี้มาจากชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม เช่น บรรดาข้าราชการที่ถูกกลั่นแกล้ง นักบวช คนเสเพล นำโดยซ่งเจียง (宋江 Song Jiang) เหล่าผู้กล้านี้ยึดอุดมการณ์ช่วยเหลือประชาชนผู้ยากไร้ ปล้นสะดมคนมั่งมีไปแจกจ่ายให้แก่

⁴⁶ พจน์ ตั้งยืนยง, “ความรู้ที่ถูกจองจำ: หนังสือต้องห้ามในราชวงศ์ซิง,” 150.

⁴⁷ Ibid., 140.

⁴⁸ Ibid., 142.

ผู้ด้อยโอกาส ซึ่งเป็นต้นแบบของความซื่อสัตย์ มีคุณธรรม มีความกลมเกลียวกันเสมือนพี่น้องร่วมอุทร ซึ่งราชวงศ์ชิงกังวลว่าประชาชนจะนำมาเป็นแบบอย่างเข้าไปช่องสุ่มกำลังกันในป่าเพื่อต่อต้านอำนาจรัฐ⁴⁹

4. บันทึกหอดตะวันตก (西厢记 Xixiangji) เป็นวรรณกรรมที่ประพันธ์ในสมัยราชวงศ์หยวน ได้เค้าโครงมาจากนิยายสมัยราชวงศ์ถังเรื่องอิงอิงจ้วน (莺莺传 Yingyingzhuàn) โดยตัวละครเอกเป็นบัณฑิตหนุ่มคนหนึ่งที่อยู่อาศัยห้องพักในวัดเป็นที่รำเรียนหนังสือ ช่าง ๆ วัดเป็นที่อยู่ของหญิงหม้ายและบุตรสาวที่มีรูปโฉมงดงาม บัณฑิตได้ช่วยหญิงหม้ายไว้จากการโจรกรรมและตกหลุมรักลูกสาวของนาง เริ่มแรกหญิงหม้ายไม่เห็นด้วยกับความรักนี้ เนื่องจากในสังคมจีนความรักเสรีในลักษณะนี้ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย ในสังคมจารีตของจีนเรื่องสำคัญ 2 เรื่องในชีวิตของชายหนุ่มคือ การสอบเข้ารับราชการซึ่งเป็นความฝันอันสูงสุดของทุกคน และเรื่องการแต่งงานที่มีพื้นฐานอยู่ที่ความเหมาะสมของบุคคล เศรษฐกิจ ไม่ใช่ความรัก ต่อมารูปแบบการแต่งงานเปลี่ยนไป หนุ่มสาวแสวงหาเสรีภาพในความรักมากขึ้น และต่อต้านการแต่งงานตามขนบเดิม จากบทละครเรื่องนี้ทำให้รัฐบาลชิงกลัวว่าหนุ่มสาวจะนำมาเป็นแบบอย่าง ถือความรักเป็นสรณะ และส่งผลต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม⁵⁰

5. อาสนะแห่งเลือด (肉蒲团 Rou Putuan) แต่งโดยหลี่อู๋ (李渔 Li Yu ค.ศ. 1610-1680) เป็นโลกิยนิยายที่โด่งดังมากในสมัยราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง เป็นเรื่องราวของบัณฑิตหนุ่มชื่อเว่ยยังเซิง (未央生 Wei Yangsheng) และหญิงสาวอีก 6 คน อาจารย์ในด้านเพศรสของเขาคือ ไช่คุนหลุน (赛昆仑 Sai Kunlun) มีอาชีพเป็นหมอ อาชีพของเขาทำให้ต้องแอบค้างคืนในห้องนอนของผู้อื่นบ่อย ๆ ดังนั้น เขาจึงมีความรู้ดีในเรื่องเพศรส บัณฑิตหนุ่มทำตามคำแนะนำของอาจารย์โดยการทดลองสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง จึงทำให้เขาเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านนี้ แม้ว่าหลวงจีนผู้มีชื่อเสียงในสมัยนั้นจะพยายามโน้มน้าวให้เขาหันเหจากการหมกมุ่นในตัณหาราคะ มาสู่แนวทางแห่งการสืบพุทธศาสนา เนื่องจากทราบดีว่าหากปล่อยให้บุรุษรูปร่างที่พรั่งพร้อมด้วยทรัพย์และสติปัญญาผู้นี้ ดำเนินชีวิตไปในทางโลกบรรดาสตรีจำนวนมากก็จะได้รับความขมขื่นปวดร้าวอย่างแสนสาหัส อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอด้วยความหวังดีของหลวงจีนนี้กลับถูกปฏิเสธจากบัณฑิตหนุ่มผู้มีจุดมุ่งหมายในชีวิตอยู่ 2 ประการคือ ผลงานเขียนสำคัญเพื่อจะได้จารึกชื่อลงในวงวรรณกรรม และการได้พิชิตหญิงงามในแผ่นดิน บัณฑิตหนุ่มแสดงความเด็ดฉันท่อดิ้นเสื่ออันหยาบกระด้างที่ใช้สำหรับรองนั่งเพื่อสวดมนต์ภาวนา แต่กลับพึงพอใจผืนพรมนุ่มเนียนซึ่งสร้างด้วยเนื้อหนังมังสาของสตรี เนื้อหาของวรรณกรรม

⁴⁹ พักนี ตั้งยีนยง, “ความรู้ที่ถูกจองจำ: หนังสือต้องห้ามในราชวงศ์ชิง,” 142-143.

⁵⁰ Ibid., 143-144.

เรื่องนี้ได้พูดถึงเคล็ดวิธีต่าง ๆ ในเพชรส และให้คติสอนใจว่าการหมกมุ่นในเพลิงโลกีย์รังแต่จะทำให้มนุษย์ตกอยู่ในวังวนของตัณหาไม่รู้จบ ซึ่งรัฐบาลจึงเห็นว่าวรรณกรรมเรื่องนี้มีผลคุกคามศีลธรรมอันดีของสังคม อีกทั้งเป็นอันตรายของสถาบันครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันหลักของสังคมด้วย⁵¹

6. บุปผาในกุนทิทอง (金瓶梅 Jinpingmei) เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นในสมัยราชวงศ์หมิง ซึ่งเป็นเรื่องราวชีวิตของชายหนุ่มชื่อซีเหมินชิง (西门庆 Xi Menqing) เป็นพ่อค้าที่มีฐานะมั่งคั่งและมีอำนาจ ทว่าเป็นคนที่ไม่มีความดี หากต้องการสตรีใดก็จะพยายามทุกวิถีทางให้ได้มาโดยไม่คำนึงถึงศีลธรรม ซึ่งนิยายเรื่องนี้สะท้อนภาพสังคมที่หย่อนยานทางศีลธรรมในสมัยราชวงศ์หมิง อีกทั้งมีการบรรยายบทสังวาสอย่างพิศดาร เป็นเหตุให้ถูกขึ้นบัญชีเป็นหนังสือต้องห้าม เพราะเกรงว่าจะทำลายศีลธรรมอันดีของประชาชน⁵²

นอกจากนี้ ราชวงศ์ชิงยังนำกลไกในการสร้างอุดมการณ์แห่งรัฐก็คือ การจัดทำประมวลสาส์นสี่พระคลัง (四库全书 Sikuquanshu) ซึ่งจัดทำขึ้นในปี 1773 แล้วเสร็จในปี 1787 รวมระยะเวลาทั้งหมด 15 ปี เป็นหนังสือชุดที่ประมวลจากหนังสือจีนทุกชนิดตั้งแต่สมัยโบราณถึงสมัยราชวงศ์ชิง โดยแบ่งหนังสือเป็น 4 หมวด ตามจารีตการจัดประเภทหนังสือของจีน ได้แก่ หมวดที่ 1 จิง (经 Jing) คัมภีร์สำนักขงจื้อ หมวดที่ 2 สื่อ (史 Shi) ประวัติศาสตร์ หมวดที่ 3 จื่อ (子 Zi) ปรัชญาสำนักอื่น ๆ เช่น หานเฟยจื่อ เหลาจื่อ จวงจื่อ และหมวดที่ 4 จี (集 Ji) เบ็ดเตล็ด ชุมนุมนิพนธ์ทุกชนิด เช่น วรรณคดีร้อยแก้ว ร้อยกรอง ตำราการแพทย์ ตำราการเกษตร ตำราพยากรณ์ เป็นต้น ซึ่งจารีตการจัดหนังสือเป็นหมวดหมู่ดังกล่าวข้างต้น มีรากฐานมาจากแนวคิดขงจื้อซึ่งเป็นอุดมการณ์แห่งชาติในสมัยราชวงศ์ฮั่น จีนมิได้จัดประเภทหนังสือตามลักษณะความเป็นศาสตร์อย่างโลกตะวันตก แต่จัดหมวดหมู่และเรียงลำดับความสำคัญโดยคำนึงถึงหน้าที่ทางสังคมวัฒนธรรมเป็นหลัก ซึ่งการเรียบเรียงประมวลสาส์นสี่พระคลังในครั้งนี้มีการตรวจสอบอย่างละเอียด หากพบว่าหนังสือเล่มใดมีเนื้อหาไม่เป็นผลดีต่อการปกครองของราชวงศ์ชิงก็ให้มีการทำลายทิ้ง เช่น การกล่าวถึงบรรพชนของราชวงศ์ชิงในเชิงดูถูกเหยียดหยาม นอกจากนี้ยังมีการลบ ตัดทอนประโยคที่มีข้อความในลักษณะอ่อนไหวเป็นบางส่วน โดยหนังสือชุดนี้อ่อนุญาตให้เฉพาะเชื้อพระวงศ์และขุนนางชั้นผู้ใหญ่เท่านั้นที่สามารถใช้ศึกษาหาความรู้ได้ ต่อมาจักรพรรดิเฉียนหลงให้มีการคัดลอกเพิ่มเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษา แต่ต้องได้รับอนุญาตจากทางการก่อนซึ่งจัดเก็บไว้ที่หอสมุดทางตอนใต้ของจีน⁵³

⁵¹ พัทณี ตั้งยีนยง, “ความรู้ที่ถูกจองจำ: หนังสือต้องห้ามในราชวงศ์ชิง,” 144-145.

⁵² Ibid., 145-146.

⁵³ Ibid., 153-154.

3.6 บทสรุป

เมื่อราชวงศ์ชิงสามารถเข้าปกครองอาณาจักรจีนสำเร็จในปี 1644 ภารกิจสำคัญของผู้ปกครองคือการสร้างความมั่นคงและความมีเสถียรภาพให้ราชวงศ์ชิง ซึ่งในช่วงแรกผู้ปกครองก็รับเอาระบบการปกครองเดิมที่ใช้ในสมัยราชวงศ์หมิงมาปรับใช้เพื่อยุติปัญหาความขัดแย้งในสังคมจีน ต่อมาก็เริ่มมีการกำหนดนโยบายการปกครองขึ้น นโยบายส่วนใหญ่ที่นำมาบังคับก็เพื่อควบคุมและจัดการกับชาวจีนฮั่นเพราะชาวจีนฮั่นมีจำนวนมากกว่าชาวแมนจู ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วการที่ผู้ปกครองซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยต้องเข้าปกครองชนกลุ่มใหญ่จึงจำเป็นต้องใช้อำนาจเพื่อเข้าควบคุมด้วยการบังคับ การสั่งห้าม การจับกุม การดำเนินคดี และการปราบปราม ซึ่งการสร้างให้เกิดความหวาดกลัวต่อความต้องการโทษอาญาอย่างรุนแรงจะทำให้ประชาชนเกิดความเกรงกลัวต่ออำนาจรัฐ ฉะนั้นการที่ราชวงศ์ชิงบังคับใช้นโยบายต่าง ๆ จึงเป็นไปในรูปแบบของการบังคับใช้ และลงโทษด้วยความรุนแรงทำให้ประชาชนชาวจีนฮั่นบางส่วนยอมจำนนด้วยความกลัว ส่วนกลุ่มที่ต้องการต่อต้านก็ถูกปราบปรามอย่างหนักสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินในสมัยจักรพรรดิคังซี ทำให้รูปแบบการต่อต้านเปลี่ยนแปลงไปในเวลาต่อมา

เมื่อจักรพรรดิคังซีสามารถปราบกลุ่มกบฏสามเจ้าศักดิ์ดินนา และกลุ่มของเจิ้งเฉิงกงได้ จักรพรรดิคังซีก็เริ่มตระหนักว่าการดำเนินนโยบายด้วยการใช้ความรุนแรงไม่ได้ส่งผลดีต่อราชวงศ์ชิง จึงมีการเปลี่ยนจากการควบคุมด้วยกำลังเพียงอย่างเดียวเป็นการควบคุมทางด้านความคิดด้วยเพื่อแสดงให้ชาวจีนฮั่นเห็นว่า ผู้ปกครองชาวแมนจูก็ไม่ได้แตกต่างจากผู้ปกครองชาวจีนฮั่นด้วยการศึกษาและให้ความสนใจกับวิวัฒนาการสมัยใหม่ที่จะนำพาสังคมจีนไปสู่ความยิ่งใหญ่ เช่น การเรียนรู้แนวคิดการปกครองของขงจื้อได้อย่างแตกฉาน และยังเป็นจักรพรรดิที่สามารถพูดอ่านเขียนได้ทั้งภาษาจีนฮั่น ภาษาแมนจู และภาษามองโกล ซึ่งมีปรากฏอยู่ในหลักฐานทางโบราณคดีที่พระราชวังโบราณในเมืองเสียนหยาง ที่นับว่าเป็นพระราชวังเดิมของราชวงศ์ชิงก่อนเข้าปกครองจีน นอกจากนี้จักรพรรดิคังซียังสนใจวิทยาการจากโลกตะวันตกทั้งความรู้ด้านดาราศาสตร์ การคำนวณปฏิทิน และการทำปืนใหญ่ อีกทั้งยังมีบทบาทเป็นล่ามและช่วยร่างสนธิสัญญาเนอร์ชินสค์ระหว่างจีนกับรัสเซียเป็นภาษาละติน⁵⁴ อีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มชาวจีนฮั่นที่ยังคงมีแนวคิดต่อต้านราชวงศ์ชิงก็ยังดำเนินการต่อไป และมีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะใหม่โดยเฉพาะกลุ่มที่เข้าร่วมก็เปลี่ยนจากชนชั้นนำเป็นกลุ่มชนชั้นล่างของสังคม ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจีนครั้งยิ่งใหญ่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20

⁵⁴ สิทธิพล เครือรัฐติกาล, *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*, 28.

บทที่ 4

อิทธิพลของนโยบายจัดการปกครองในราชวงศ์ชิงตอนต้นต่ออัตลักษณ์ความเป็นจีน

การดำเนินนโยบายในช่วงต้นราชวงศ์ชิงเป็นการดำเนินนโยบายที่ผู้ปกครองแมนจูใช้อำนาจในการปกครองบังคับให้ผู้ใต้ปกครองอย่างชาวจีนฮั่นต้องปฏิบัติตามอย่างไม่มีข้อยกเว้น ทำให้กระแสการต่อต้านรุนแรงของชาวจีนฮั่นก็ทวีความรุนแรงตามไปด้วย เพราะเดิมทีชาวจีนฮั่นเชื่อว่าอารยธรรมจีนก่อนการปกครองราชวงศ์ชิงเป็นสิ่งที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาสองพันปี เช่น การประดิษฐ์อักษรจีน ปรัชญาขงจื้อ ระบบการบริหารราชการแผ่นดินภายใต้ระบบราชาธิปไตยที่รวมอำนาจการปกครองไว้ที่จักรพรรดิ เพราะเชื่อว่าจักรพรรดิเป็นโอรสสวรรค์ ด้วยเหตุนี้เองชาวจีนฮั่นในอดีตจึงมองว่าตนเองเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมที่สูงกว่าชนชาติอื่น ๆ โดยมีคำที่ใช้เรียกตนเองในอดีตว่า “หว่า” (华 Hua) ซึ่งมีความหมายว่าสูงส่งและงดงาม ในขณะที่เดียวกันจีนก็มองชนเผ่าอื่นว่าเป็น “อี” (夷 Yi) หรือชนชาติป่าเถื่อนที่ด้อยอารยธรรมและต้องได้รับการสั่งสอนจากชาวจีนฮั่น แต่การล่มสลายของราชวงศ์หมิงทำให้แนวคิดเรื่องที่จีนเป็นศูนย์กลางหรือแนวคิด “หว่าอี” ได้รับการท้าทายเป็นอย่างมาก¹ ประกอบกับการดำเนินนโยบายของราชวงศ์ชิงในยุคต้นที่เน้นการใช้ความรุนแรงทั้งนโยบายที่บังคับตัดผมเปลี่ยนเสื้อผ้า การปิดล้อมที่ดินและการบังคับชาวจีนฮั่นเป็นทาส และการลงโทษชาวจีนฮั่นที่หลบหนีด้วยวิธีการที่รุนแรงนั้น ยิ่งทำให้ชาวจีนฮั่นเชื่อว่าชาวแมนจูเป็นชนเผ่าอนารยชนที่ไม่มีความชอบธรรมในการปกครองอาณาจักรจีน

จากความเชื่อดังกล่าวก็นำไปสู่การรวมกลุ่มกันเพื่อที่จะล้มล้างราชวงศ์ชิงและฟื้นฟูราชวงศ์ที่ปกครองโดยชาวจีนฮั่นขึ้นใหม่ เมื่อกลุ่มต่อต้านมีอิทธิพลเพิ่มมากขึ้นทำให้ราชวงศ์ชิงต้องดำเนินนโยบายปราบปรามอย่างจริงจัง เมื่อกลุ่มต่อต้านถูกปราบปรามและสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินจำนวนมาก ก็เปลี่ยนวิธีจากการทำศึกสงครามเพื่อแย่งชิงอำนาจการปกครอง เป็นการปลุกกระแสมลและความวุ่นวายตามเมืองหรือท้องถิ่นเพื่อสร้างความเสียหาย ซึ่งระดับความรุนแรงก็แต่ละท้องถิ่นก็ไม่เท่ากัน และการเคลื่อนไหวแบบนี้ก็ไม่มีรูปแบบและองค์กรที่แน่ชัดในการดำเนินการแต่ละครั้ง ทำให้การกวาดล้างกลุ่มผู้ต่อต้านจึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดการปกครองในสมัยราชวงศ์ชิง ที่สำคัญกลุ่มคนที่ออกมาเคลื่อนไหวในยุคหลังก็เปลี่ยนจากชนชั้นขุนนางหรือกลุ่มปัญญาชน เป็นกลุ่มชนชั้นล่างหรือชนชั้นกรรมมาชีพในสังคมแทน ซึ่งการเคลื่อนไหวของกลุ่มชนชั้นกรรมมาชีพก็กลายเป็นกำลังสำคัญและเป็นรูปแบบใหม่ของการเคลื่อนไหวในจีนตั้งแต่ยุคหลังสงครามฝิ่นเป็นต้นมา

¹ ปิยดา ชลวร, “เมื่อแมนจูเข้าปกครองฮั่น: การก่อตั้งและปกครองจีนในช่วงแรกของราชวงศ์ชิง”, 40.

นอกจากนี้ ราชวงศ์ชิงยังกำหนดนโยบายการจัดการพรมแดนในแมนจูเรียเพื่อปกป้องดินแดนที่เป็นถิ่นกำเนิดของชาวแมนจู เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมการขี่ม้ายิงธนู เพื่อสงวนพื้นที่ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและกสิกรรมให้แก่ชาวแมนจู รวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่สร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ เช่น โสม เขากวาง ขนสัตว์ และแร่ธาตุในแมนจูเรียไว้ จึงสั่งให้สร้างรั้วต้นหลิวขึ้นเพื่อกั้นพรมแดนระหว่างที่ราบภาคกลางของจีนและเขตแมนจูเรียทางตะวันออกเฉียงเหนือของจีน การปิดกั้นพรมแดนในแมนจูเรียก็เพราะเป็นที่ตั้งเมืองหลวงเดิมของราชวงศ์ชิง จักรพรรดิชิงจึงให้มีการพัฒนาที่นี้อยู่เสมอ โดยเฉพาะพระราชวังในเมืองเสียนหยาง สุสานบรรพชนของราชวงศ์ชิง รวมทั้งสถานที่สำคัญ ๆ ก็มีการบำรุงรักษาตลอดเวลา ดังนั้น แมนจูเรียจึงเป็นพื้นที่ของชนชาติแมนจูเมื่อญี่ปุ่นสามารถยึดครองแมนจูเรียต่อจากรัสเซียได้ในปี 1932 จึงสถาปนารัฐแมนจูกัวซันเพื่อต้องการขยายอำนาจการปกครองเข้าสู่จีน แต่ก็ทำไม่สำเร็จเพราะรัฐบาลจีนในขณะนั้นก็ได้รับความช่วยเหลือจากชาติตะวันตก ต่อมาเมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 แมนจูเรียก็กลับคืนสู่การปกครองของจีนอีกครั้ง การพัฒนาพื้นที่นี้ให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษที่สำคัญในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีน นอกจากนี้ แมนจูเรียที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศต่าง ๆ ทำให้มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานจำนวนมากทั้งชาวจีนฮั่น มองโกล หุย (อิสลาม) และชนเผ่าต่าง ๆ อีกกว่า 30 ชนเผ่า รวมทั้งชาวต่างชาติอย่าง เกาหลี รัสเซีย และญี่ปุ่นก็อาศัยอยู่ที่นั่นเช่นกัน² ทำให้ดินแดนนี้กลายเป็นแหล่งผสมผสานทางวัฒนธรรมที่สำคัญของจีนอีกด้วย

4.1 ความหมาย “หวาอี้” ในวัฒนธรรมจีน

ในประวัติศาสตร์จีนกล่าวถึงแนวคิด “หวาอี้ (华夷 Hua Yi)” ว่าเป็นความเชื่อในเรื่องการแบ่งแยกสถานะของมนุษย์เป็น “หวา” กับ “อี้” โดยแบ่งเป็นดินแดนของชาวจีนฮั่นที่อยู่ในเขตภาคกลาง ซึ่งเชื่อว่าที่นี่เป็นแหล่งต้นกำเนิดของอารยธรรมเกษตร และเชื่อว่าดินแดนนี้คือศูนย์กลางของโลก โดยจะเรียกกลุ่มนี้ว่า “หวา (华 Hua)” ส่วนชนชาติอื่นที่อาศัยอยู่บริเวณโดยรอบจะเรียกว่า “อี้ (夷 Yi)” หรืออนารยชน โดยแบ่งเป็นอนารยชนทางตะวันออกเฉียงหรืออี้ (夷 Yi) อนารยชนทางตอนใต้หรือหามา (蛮 Man) อนารยชนทางตะวันตกหรือเซียง (羌 Qiang) และอนารยชนทางตอนเหนือหรือตี้ (狄 Di) จะเป็นกลุ่มที่มีวิถีชีวิตแบบอารยธรรมเร่ร่อน ซึ่งนักวิชาการจีนส่วนใหญ่เชื่อ

² สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, *เกล็ดหิมะในสายหมอก เล่ม 4 เฮยหลงเจียง*, 89.

ว่าแนวคิดนี้เกิดขึ้นจากการจัดตั้งรัฐในสมัยราชวงศ์เซี่ย (夏 Xia) โดยยึดเอาถิ่นฐานทางภูมิศาสตร์ ชนชาติหรือชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม เช่น พิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงการแต่งกาย เป็นตัวแบ่งความเป็นหวาและอ้อออกจากกัน ซึ่งระบบคิดนี้ได้รับการยึดถือและพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองของผู้ปกครองชนชาติจีนอันที่ยึดถือตลอดมา³

4.1.1 แนวคิด “หวาอี” ก่อนยุคจักรวรรดิฉิน

เมื่อสมัยราชวงศ์เซี่ย (夏 Xia) และราชวงศ์ซาง (商 Sang) ได้จัดตั้งการปกครองขึ้นในดินแดนที่ราบภาคกลางของจีนในปัจจุบัน ซึ่งมีวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมอาศัยการเพาะปลูกในการยังชีพ ในยุคนี้จึงมีความเชื่อเรื่องการทำนาย และผู้ปกครองรัฐก็อาศัยเรื่องนี้ไปเชื่อมโยงกับพิธีกรรมของราชวงศ์ เวทมนตร์คาถา และการสร้างความชอบธรรม ซึ่งผลของการทำนายก็จะนำไปสู่การประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับฤดูกาล และการทำนายเพื่อการเกษตร เนื่องจากในยุคนี้เป็นสังคมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเกษตรกรรม การทำนายเกี่ยวกับฤดูกาลเพื่อการเพาะปลูกจึงเป็นสิ่งสำคัญ ผู้ปกครองในยุคนี้จึงอาศัยเรื่องการทำนายเพื่อสร้างพิธีกรรมการบูชาเทพเจ้า และการบูชาบรรพบุรุษขึ้น ซึ่งสามสิ่งนี้อธิบายแนวคิดทางการเมืองที่เรียกว่า “สี่อfang” (四方 Sifang) ซึ่งปรากฏในกระดุกเสียงทลาย⁴สมัยราชวงศ์เซี่ย เป็นการกล่าวถึงจุดศูนย์กลางของอำนาจทางการเมืองตามระบบจักรวาล และอายเหอ หวัง (Aihe Wang) ยังแสดงความเห็นไว้ว่า⁵

สี่อfang หรือสี่ส่วน หมายถึง แนวคิดภูมิรัฐศาสตร์เริ่มแรกของชาวจีน” ซึ่งเป็นคำที่ใช้ระบุขอบเขตหรือดินแดนที่เป็นพื้นที่ศูนย์กลางการปกครองของราชวงศ์ซางออกจากคนต่างถิ่นหรือผู้ที่เป็นปฏิปักษ์ที่อยู่ล้อมรอบทั้งสี่ทิศคือ ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องสี่อfangยังแสดงถึงการระบุตัวตนของชาวจีนโบราณเป็นการระบุความเป็นเรา (us) และความเป็นอื่น (otherness) กล่าวคือ ศูนย์กลางทางการเมืองคือ “พวกเรา” จะถูกระบุโดย “ผู้อื่น”

³ Yao Wu 姚武, “魏源与“华夷之辨”的近代嬗变”, 《邵阳学院学报(社会科学版)》, 2015年, 第14卷第6期, 010-011。

⁴ กระดุกเสียงทลาย นับเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของราชวงศ์ซาง (1300-1046 ก่อนคริสตกาล) โดยอักษรที่ปรากฏบนกระดุกทำนายถือว่าเป็นอักษรที่เก่าแก่ที่สุดในประวัติศาสตร์จีน กระดุกเสียงทลายถูกใช้เพื่อทำนายเหตุการณ์ในอนาคต และแสดงถึงการใช้อำนาจของผู้ปกครองในสมัยโบราณ

⁵ จุฬาลักษณ์ ปลื้มปัญญา, “การสร้างความตระหนักรู้ในความเป็นชาติจีนสมัยใหม่: ศึกษาผ่านวิวัฒนาการประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนยุคสมัยใหม่ ค.ศ. 1895-1945,” 55-58.

(others) ในทางภูมิรัฐศาสตร์ศูนย์กลางของเมืองหลวงจะถูกกระทบโดยพื้นที่ทั้งสี่ทิศที่อยู่ล้อมรอบพื้นที่ศูนย์กลาง ซึ่งพื้นที่ที่อยู่นอกเหนือจากการครอบครองของราชวงศ์ซางจะถูกเรียกว่า “ฟาง” ดังนั้นระบบชื่อฟาง จึงเป็นการระบุความเป็นเราและความเป็นอื่นอย่างหนึ่ง ในทางจักรวาลวิทยาซึ่งมีชื่อฟางเป็นองค์ประกอบหลัก ศูนย์กลางของพิธีกรรมอยู่ที่สายตระกูลของราชวงศ์ กษัตริย์เป็นผู้ผูกขาดการติดต่อระหว่างสวรรค์และโลก ในฐานะผู้ประกอบพิธีกรรม โดยมีบรรพบุรุษของราชวงศ์เป็นช่องทางติดต่อประสาน ผู้ประกอบพิธีกรรมคือผู้ช่วยในการติดต่อ คนกลุ่มนี้จะมีอิทธิพลทางการเมืองในเวลาต่อมา

นอกจากเรื่องชื่อฟางแล้ว ชาวจีนโบราณยังนับถือตี้ (帝 Di) ซึ่งมีสถานะเป็นเทพเจ้า เช่น เทพเจ้าสูงสุด เทพเจ้าแห่งแม่น้ำ เทพเจ้าแห่งขุนเขา สุริยเทพ เทพเจ้าซึ่งเป็นผู้ปกครองหรือบรรพบุรุษของชาวเซี่ยและซาง ซึ่งเชื่อกันว่าตี้ในฐานะเทพเจ้าแห่งธรรมชาติทั้งหลายสามารถใช้อำนาจกับการเพาะปลูก อากาศ การสู้รบ และสุขภาพของกษัตริย์ได้ ดังนั้น ตี้จึงถือว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุดและรับผิดชอบต่อคำสวดภาวนาของกษัตริย์ราชวงศ์ซางเสมอ อำนาจของตี้จึงเปรียบเสมือนเทพเจ้าบนฟากฟ้า ทำให้กษัตริย์ในราชวงศ์ซางผูกขาดอำนาจดังกล่าวผ่านพิธีกรรมและการบูชาบรรพบุรุษ เพราะบรรพบุรุษของกษัตริย์สามารถกลายเป็นเทพเจ้าที่เทียบเท่าตี้ได้ ต่อมาเมื่อราชวงศ์ซางถูกโค่นล้มโดยราชวงศ์โจว (周 Zhou, 1034-246 ก่อนคริสตกาล) ซึ่งเป็นชนเผ่าที่มีความเชื่อมโยงกับเผ่าเร่ร่อนทางตอนเหนือที่และเชื้อสายแรกเริ่มของชาวทิเบตและชาวเซียงทางตะวันตก⁶

เนื่องจากราชวงศ์โจวเป็นราชวงศ์ของชนต่างเผ่าที่เข้ามาปกครองอาณาจีน ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดดั้งเดิมในราชวงศ์ซาง เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การปกครอง ก็เลยนำความเชื่อเรื่อง “สวรรค์หรือเทียน” (天 Tian) เข้าสู่ระบอบการปกครอง ซึ่งภายใต้ความเชื่อนี้ประกอบด้วย เรื่องอาณัติสวรรค์หรือเทียนมิ่ง (天命 Tianming) เรื่องโอรสสวรรค์หรือเทียนจื่อ (天子 Tianzi) และเรื่องใต้สวรรค์หรือเทียนเซี่ย (天下 Tianxia) ซึ่งเทียนนั้นมีความหมายทั้งในเชิงศาสนา ความเชื่อ หลักในการปกครอง และศีลธรรม จากแนวคิดนี้ทำให้เกิดพิธีการบูชาสวรรค์เพื่ออ้างว่า กษัตริย์ในราชวงศ์โจวเป็นโอรสสวรรค์ที่ได้รับอาณัติแห่งสวรรค์ให้มาปกครองอาณาจักรจีน จึงทำให้ราชวงศ์โจวมีสิทธิโดยชอบธรรมในการปกครองต่อจากราชวงศ์ซาง และทำให้แนวคิดนี้กลายเป็นความเชื่อทางการปกครองของชาวจีนตั้งแต่นั้น⁷

⁶ จุฬาลักษณ์ ปลื้มปัญญา, “การสร้างความตระหนักรู้ในความเป็นชาติจีนสมัยใหม่: ศึกษาผ่านวิวัฒนาการประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนยุคสมัยใหม่ ค.ศ. 1895-1945,” 59.

⁷ Ibid., 60-61.

เมื่อราชวงศ์โจวนำความเชื่อเรื่องสวรรค์เข้าสู่ระบอบการปกครองและวัฒนธรรมของจีน ก็ยังสนับสนุนให้มีการบูชาบรรพบุรุษและรับเอาแนวคิดชื่อฟางรวมเข้ากับแนวคิดสวรรค์ ทำให้เกิดความคิดใหม่ที่ว่าในจักรวาลนี้มีกษัตริย์ใจอยู่ที่ศูนย์กลางและแผ่ขยายอำนาจออกไปในหมู่ชนต่าง ๆ ในชื่อฟาง ดังนั้น จากเดิมที่ชื่อฟางมีความหมายในเชิงความหลายหลายของชนเผ่าและพื้นที่ กลายมาเป็นความหมายในเชิงความเป็นหนึ่งเดียวที่อยู่ใต้อำนาจทางการเมืองของราชวงศ์โจว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการปรับเปลี่ยนระบบคิดเก่าเพื่อสร้างความสืบเนื่องและความชอบธรรมในการปกครองที่สอดคล้องกับระบบการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจของราชวงศ์โจว ทำให้อำนาจจักรโจวมีความมั่นคงเป็นระยะเวลายาวนาน แต่เมื่อราชวงศ์โจวเสื่อมลงทำให้ผู้ครองแคว้นศักดินาเริ่มมีอำนาจแนวคิดแบบชื่อฟางใช้อธิบายศูนย์กลางการปกครองตามระบบจักรวาลไม่ได้อีกต่อไป เนื่องจากอำนาจการปกครองที่ถูกกระจายไปสู่ผู้ปกครองแคว้นศักดินามากขึ้น ผลที่ตามมาคือการเกิดชนชั้นใหม่ขึ้นในสังคม และกลุ่มอำนาจใหม่นี้เข้ามาครอบครองอำนาจทางพิธีกรรมคือ นักบวชและผู้เชี่ยวชาญทางพิธีกรรม เจ้าหน้าที่ราชการและผู้ปกครองท้องถิ่น ทหาร และกลุ่มปัญญาชน โดยแต่ละกลุ่มก็จะมีบทบาทที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ นักบวชและผู้เชี่ยวชาญทางพิธีกรรมสร้างชุดความรู้และความเชื่อมโยงระหว่างพิธีกรรมและจักรวาลขึ้น กลุ่มทางการเมืองเช่นเจ้าหน้าที่ราชการและผู้ปกครองท้องถิ่นนำแนวคิดเหล่านั้นเข้าสู่การถกเถียงทางการเมืองพร้อมกับสรรสร้างระบบทางการเมืองต่าง ๆ เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม และกลุ่มปัญญาชนเป็นกลุ่มที่ศึกษาหาความรู้จากระบบการศึกษาเพื่อเข้าสู่ระบบราชการ และกลุ่มนี้ยังมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเพื่อสร้างความสอดคล้องกับการเปลี่ยนไปของอำนาจทางการเมืองและสังคม ซึ่งการเกิดขึ้นของชนชั้นใหม่นั้นกลายเป็นรูปแบบและบรรทัดฐานให้กับสังคมจีนตั้งแต่ยุคชุนชิวจนถึงปัจจุบัน⁸

จากการศึกษาข้างต้น แนวคิดหวาอีและชื่อฟางเป็นแนวคิดที่นำเสนอเรื่องการแบ่งความเป็นหวาและอีในอารยธรรมจีน ซึ่งทั้งสองแนวคิดต่างก็นำเสนอถึงลักษณะของการแบ่งแยกกลุ่มคนออกจากกัน โดยใช้ความแตกต่างในเรื่องที่ตั้งทางภูมิศาสตร์เป็นสำคัญ และทั้งสองแนวคิดยังมีความเชื่อที่สอดคล้องกันว่า ที่ราบภาคกลางของจีนคือจุดศูนย์กลางของโลก และรายล้อมไปด้วยชนเผ่าต่าง ๆ ทั้งสี่ทิศ โดยแนวคิด “หวาอี” แบ่งคนเป็นหวากับอี โดยเชื่อว่าหวา คือ ชนชาติจีนอันที่เชื่อว่าเป็นกลุ่มคนที่มีอารยธรรม และเชื่อว่าอี คือ กลุ่มชนอนารยชนอื่น หรือ คนป่าเถื่อน ส่วนแนวคิดชื่อฟางก็ความเชื่อในลักษณะที่คล้ายคลึงกันมาก ดังนั้น ผู้ปกครองชาวจีนอันจึงยึดแนวคิด “หวาอี” เป็นอุดมการณ์หลักในการสร้างระบบการปกครองอำนาจนิยมภายใต้การปกครองโดยราชวงศ์ และมี

⁸ จูหาลักษณ์ ปลัมปัญญา, “การสร้างความตระหนักรู้ในความเป็นชาติจีนสมัยใหม่: ศึกษาผ่านวิวัฒนาการประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนยุคสมัยใหม่ ค.ศ. 1895-1945,” 61-64.

จักรพรรดิเป็นผู้มีอำนาจในการปกครองเท่านั้น เพื่อยกระดับฐานะของตนเองให้สูงกว่ากลุ่มอนารยชนที่อยู่รอบอาณาจักรจีน และต้องการให้กลุ่มอนารยชนเกิดความเกรงกลัวต่อผู้ปกครองชาวจีนฮั่น และยังปลูกฝังความเชื่อที่ว่าแม้ผู้ปกครองของชนชาติจีนฮั่นเท่านั้น ที่สามารถปกครองอาณาจักรจีนได้ ฉะนั้น ในช่วงเวลาที่จีนปกครองด้วยระบบราชวงศ์จึงยึดถือหลักการแบ่งแยกทางชาติพันธุ์อย่างชัดเจน⁹ ทำให้ชาวจีนฮั่นจึงต่อต้านและปฏิเสธผู้ปกครองที่มาจากกลุ่มอนารยชน เช่น ราชวงศ์หยวนของชาวมองโกล และราชวงศ์ชิงของชาวแมนจู เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้อาณาเขตและวัฒนธรรมของจีนในอดีตจึงถูกปิดกั้นไว้เพียงเขตที่ราบภาคกลางภายในกำแพงเมืองเท่านั้น

4.1.2 แนวคิด “หวาอี” ในสมัยราชวงศ์ชิง

ในอดีตชาวจีนฮั่น (华 Hua) มองว่าตนเองเป็นศูนย์กลางของจักรวาล และมีชนป่าเถื่อนหรือชาวต่างชาติ (夷 Yi) อาศัยอยู่ทั้งสี่ทิศรอบอาณาจักรจีน แต่เมื่อเข้าสู่การปกครองในสมัยราชวงศ์ฮั่นก็มีความเชื่อว่า เป็นการแบ่งความเป็นอารยธรรมมนุษย์ออกจากชนป่าเถื่อนซึ่งเรียกว่าระบอบประเพณีของวัฒนธรรมหรือเหวินฮว่า (文化 Wenhua) เป็นระบบที่อยู่ภายใต้แนวคิดเรื่องเทียนเซี่ยที่เชื่อว่า “ถ้าชนป่าเถื่อนที่อยู่นอกขอบเขตของอาณาจักรจีน ถ้าพวกเขายอมรับวัฒนธรรม พวกเขาก็สามารถเข้าสู่เทียนเซี่ยได้” ซึ่งจากความเชื่อนี้จะเห็นได้ว่า รากฐานการปกครองของจีนตั้งอยู่บนแนวคิดทางวัฒนธรรมไม่ใช่กำลังทหาร ฉะนั้นหากชนชาติอื่นที่ไม่ใช่ชาวจีนฮั่นเข้ามาปกครองและสามารถรับเทียนมิ่ง ปกครองเทียนเซี่ย รวมทั้งมีเหวินฮว่า ชนชาตินั้นก็มีสิทธิ์ในการปกครองจีน ซึ่งสอดคล้องกับคำพูดที่ปรากฏในตำราเม่งจี้ว่า “วัฒนธรรมของจีนจะสร้างอารยะให้แก่ชนป่าเถื่อน แต่ชนป่าไม่เถื่อนไม่มีทางสร้างอารยะให้แก่จีนได้”¹⁰ ดังนั้น เมื่อชาวแมนจูเข้ามาปกครองอาณาจักรจีนจึงต้องยอมรับวัฒนธรรมจีนเพื่อสร้างความชอบธรรมในการปกครองชาวจีนฮั่นก่อน แล้วจึงนำวัฒนธรรมแมนจูมาบังคับใช้กับชาวจีนฮั่นในเวลาต่อมา จนในที่สุดวัฒนธรรมแมนจูก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์จีนในปัจจุบัน

เมื่อชาวแมนจูเริ่มมีความคิดที่จะเข้ามาปกครองชาวจีนฮั่นที่เชื่อว่าตนเองเป็นผู้มีอารยธรรมสูงกว่า ทำให้ผู้ปกครองแมนจูในช่วงต้นราชวงศ์ชิงต่างตระหนักถึงความสำคัญในการปรับเปลี่ยนความคิดเรื่องหวาอี เพื่อให้สามารถปกครองชาวจีนฮั่นซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของ

⁹ Yao Wu 姚武, “魏源与“华夷之辨”的近代嬗变”, 《邵阳学院学报(社会科学版)》, 2015年, 第14卷第6期, 010-012。

¹⁰ จุฬาลักษณ์ ปลื้มปัญญา, “การสร้างความตระหนักรู้ในความเป็นชาติจีนสมัยใหม่: ศึกษาผ่านวิวัฒนาการประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนยุคสมัยใหม่ ค.ศ. 1895-1945”, 145-146.

ประเทศได้ ชั้นแรกคือ การที่ผู้ปกครองชาวแมนจูเริ่มเรียนรู้วัฒนธรรมของจีนทั้งภาษา ระเบียบ การเมืองการปกครอง และพิธีกรรมตามความเชื่อของแนวคิดขงจื้อ เมื่อราชวงศ์ชิงมั่นใจว่าสามารถ จัดการปกครองบนแผ่นดินจีนได้แล้ว ก็เริ่มนำประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวแมนจูมาบังคับใช้กับ ชาวจีนอันให้ปฏิบัติตาม โดยสั่งให้ไว้ผมเปียและสวมเสื้อผ้าตามแบบชาวแมนจูเท่าเพื่อต้องการสร้าง ความกลมกลืน และป้องกันไม่ให้เกิดการแบ่งแยกเชื้อชาติขึ้นในประเทศ ซึ่งจักรพรรดิซุ่นจื้อก็เคย กล่าวไว้ว่า "ชาวแมนจู ชาวจีนฮั่น และชนชาติอื่นทั้งหมดในดินแดนนี้เป็นครอบครัวเดียวกันภายใต้ การปกครองของจักรพรรดิชิง" ต่อมาเมื่อจักรพรรดิคังซีขึ้นครองราชย์ก็ทรงตระหนักถึงความสำคัญใน เรื่องนี้ จึงเร่งพัฒนาประเทศจีนอย่างต่อเนื่องทั้งการรวบรวมประเทศให้เป็นปึกแผ่น การส่งเสริมให้ ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเพื่อลดกระแสการต่อต้านจากชาวจีนฮั่น อีกทั้งยังเป็นแบบอย่างที่ดี งานในฐานะผู้ปกครองตามประเพณีของขงจื้อด้วยการปฏิบัติตามประเพณีของจักรพรรดิ การพูดอ่าน เขียนภาษาจีนได้อย่างชำนาญ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีกลุ่มชาวจีนฮั่นที่ยังยึดติดกับแนวคิดดั้งเดิมว่า ผู้ปกครองจีนต้องเป็นชนชาติจีนฮั่นเท่านั้น จึงก่อตั้งกลุ่มและเคลื่อนไหวยุยงปลุกปั่นให้ประชาชนชาว จีนฮั่นลุกขึ้นต่อต้านราชวงศ์ชิง ทำให้รัฐบาลชิงต้องส่งกำลังทหารไปปราบปรามอยู่เสมอ

นอกจากการปราบปรามกลุ่มผู้ที่ออกมาเคลื่อนไหวการต่อต้านแล้ว รัฐบาลชิงยังมี กลไกในการควบคุมอีกอย่างหนึ่งคือ อาชญาทางภาษา (文学狱 Wenxueyu) ซึ่งเป็นคดีที่เกิดจาก การใช้ภาษาในบทประพันธ์ต่าง ๆ ซึ่งส่งผลให้ผู้ประพันธ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องโทษจำคุกหรือ ประหารชีวิต ซึ่งรัฐบาลชิงมีความเคร่งครัดกับถ้อยคำที่ใช้ในการประพันธ์ หากพบก็จะจับเป็นอาญา แผ่นดินเพราะรัฐบาลชิงตระหนักดีว่าหากจะควบคุมชาวจีนฮั่นไม่ให้เป็นปรปักษ์ต่ออำนาจการ ปกครองของแมนจู จำเป็นต้องนำกฎหมายอาชญาทางภาษามาใช้เพื่อควบคุมความคิดของชาวจีนฮั่น ให้อยู่ในกรอบตามที่ผู้ปกครองแมนจูต้องการ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นการลงโทษผู้เขียนเกี่ยวกับการ ต่อต้านราชวงศ์ชิงฟื้นฟูราชวงศ์หมิง ทั้งนี้เพื่อกำจัดอุดมการณ์ชนชาตินิยมของชาวจีนฮั่นและเพื่อ เสริมสร้างการปกครองของแมนจูให้เข้มแข็ง ขั้นตอนของอาชญาทางภาษามี 3 ลำดับ คือ การตรวจ ค้น (访书 Fangshu) การตีตราห้าม (禁书 Jinshu) และการลงอาญา (文学狱 Wenxueyu)¹¹

ในสมัยราชวงศ์ชิงมีการกำหนดอักษรแสลง (忌字 Jizi) ไว้ดังนี้ (1) หลู่ (虜 Lu แปลว่า เซลย) เป็นคำที่ชาวจีนฮั่นเรียกชาติพันธุ์อื่นอย่างเหยียดหยาม (2) หรง (戎 Rong แปลว่า ทหาร) เป็นชื่อชนชาติหนึ่งทางภาคตะวันตกของจีน (3) หู (胡 Hu แปลว่า ก่อความวุ่นวาย) เป็นคำที่ ชาวจีนฮั่นเรียกชนเผ่าอนารยชนทางเหนือและทางตะวันตก (4) อี้ (夷 Yi แปลว่า สังหาร) เป็นชื่อชน ชาติหนึ่งทางด้านตะวันออกของจีน (5) ดี (狄 Di แปลว่า คนป่าเถื่อน) เป็นชื่อชนชาติหนึ่งทาง

¹¹ พัทณี ตั้งยีนยง, “ความรู้ที่ถูกจองจำ: หนังสือต้องห้ามในราชวงศ์ชิง,” 146.

ภาคเหนือของจีน (6) ชิว (酋 Qiu) แปลว่า หัวหน้าโจร หัวหน้าเผ่า (7) เหว่ย (伪 Wei แปลว่า จอมปลอม) ไม่ชอบด้วยกฎหมาย (8) เจ้ย (贼 Zei) หมายถึง ขโมย บุคคลที่เป็นภัยต่อประเทศชาติ (9) เซวี่ (阙 Que) หมายถึง ความผิด และ (10) ฮั่น (汉 Han) หมายถึง ชาวจีนฮั่นซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่บนแผ่นดินจีน¹²

ในสมัยจักรพรรดิยงเจิ้งมีกลุ่มบัณฑิตจากหูหนานชาวจีนฮั่นชื่อว่า ฉิงจิ้ง (曾静 Cheng Jing) และจางซี (张熙 Zhang Xi) ซึ่งได้รับแนวคิดปรัชญาขงจื้อใหม่ (Neo-Confucianism) ของนักปราชญ์ในปลายราชวงศ์หมิงได้ทำการปลุกกระดมเพื่อต่อต้านราชวงศ์ชิงขึ้น และถูกจับกุมในขณะที่กำลังเคลื่อนไหวในปี 1728 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของจักรพรรดิยงเจิ้ง พระองค์จึงใช้โอกาสนี้ในการเขียนโต้ตอบแนวคิด “หวาอี” จากบันทึกคำให้การของผู้ที่ถูกจับกุมเพื่อแสดงให้เห็นว่าความเป็น “หวา” และ “อี” ในวัฒนธรรมจีนไม่ใช่สิ่งตายตัวที่จะแสดงว่าชนชาติจีนฮั่นเท่านั้นที่จะมีอารยธรรมได้ แต่หากชนชาติแมนจูหรือชนชาติอื่นมีความสามารถที่จะปกครองอาณาจักรจีน หรือสามารถปฏิบัติตามวัฒนธรรมและประเพณีของจีนได้ก็กลายเป็นผู้ที่มีอารยธรรมได้เช่นเดียวกับชนชาติจีนฮั่น โดยเขียนและรวบรวมข้อความที่โต้ตอบกันลงในหนังสือเรื่อง “ด้าอี้เจวี่หมี่ลู่ (大义觉迷录 Dayijuemilu)”¹³

เนื้อหาโดยรวมของหนังสือเล่มนี้คือ จักรพรรดิยงเจิ้งตั้งคำถามว่า “เอาอะไรมาวัดว่าใครเป็นผู้มีอารยธรรม ใครเป็นคนป่าเถื่อน หากจะบอกว่าคนที่อยู่ในจีนเท่านั้นที่เป็นผู้ที่มีอารยธรรม และคนที่ไม่ใช่คนจีนเป็นคนป่าเถื่อนก็คงเป็นแค่การตำหนิว่าร้ายผู้อื่น” ซึ่ง จักรพรรดิยงเจิ้งต้องการที่จะสื่อว่า อาณาเขตของจีนขยายใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ ตลอดเวลาหลายร้อยปีที่ผ่านมา เมื่อขยายอาณาเขตครั้งใดก็รวบรวมเอาคนที่จีนเรียกว่า “คนป่าเถื่อน” เข้ามาอยู่ในจีนด้วย เพราะฉะนั้นจีนก็คืออาณาจักรที่ประกอบไปด้วยคนหลากหลายชาติพันธุ์ ทั้งที่มีอารยธรรมและป่าเถื่อน แต่ที่สำคัญคือการปกครองจีนของราชวงศ์ชิงเป็นการเข้ามาช่วยจีนให้พ้นจากความเสื่อมโทรมหลังจากที่ราชวงศ์หมิงล่มสลาย ไม่ได้เข้ามาทำลาย หนังสือเล่มนี้จึงถือเป็นเครื่องมือหนึ่งของจักรพรรดิยงเจิ้งที่ใช้ในการสร้างความชอบธรรมในการปกครองให้แก่ราชวงศ์ชิง¹⁴

แนวคิดหวาอีกับอุปสรรคการรวมชาติในทัศนะจักรพรรดิยงเจิ้ง

¹² พัทณี ตั้งยีนยง, “ความรู้ที่ถูกจองจำ: หนังสือต้องห้ามในราชวงศ์ชิง,” 146.

¹³ ปิยดา ชลวร, “เมื่อแมนจูเข้าปกครองฮั่น: การก่อตั้งและปกครองจีนในช่วงแรกของราชวงศ์ชิง,” 40-41.

¹⁴ Ibid., 41.

ในหนังสือตำอี่เจวี่หมี่ลู่ จักรพรรดิยงเจิ้งได้แสดงความคิดเห็นเพื่อปรับทัศนคติของชาวจีนฮั่นต่อแนวคิด “หวาอี่กับการปกครองประเทศให้มีเอกภาพ” โดยเปรียบเทียบเหตุการณ์ในสมัยราชวงศ์ซ่ง ราชวงศ์จิน หรือแม้กระทั่งในสมัยห้าราชวงศ์ว่า ในช่วงเวลานั้นผู้ปกครองก็มีทั้งที่มีความสามารถ ความอ่อนแอ และไม่มีคุณธรรม ซึ่งทั้งหมดก็ล้วนกลมกลืนอยู่ในผู้ปกครองทั้งที่เป็นชาวจีนฮั่นและไม่ใช่ชาวจีนฮั่น ซึ่งมันไม่ได้เกี่ยวกับการขัดต่อกฎสวรรค์ จักรพรรดิยงเจิ้งเชื่อว่า “การที่ราชวงศ์ซ่งประสบความสำเร็จในการรวมอาณาจักรจีนได้ยิ่งใหญ่กว่าราชวงศ์อื่น ๆ ในอดีตนั้น เพราะราชวงศ์ซ่งไม่ได้แบ่งแยกประชาชนตามแนวคิดหวาอี่ของชาวจีนฮั่น” และผู้ปกครองราชวงศ์ซ่งยังเชื่อว่า การปกครองอาณาจักรจีนไม่ควรมีการแบ่งแยกว่าเป็น “หวา” หรือ “อี่” เพราะดินแดนแห่งนี้มีอาณาเขตที่กว้างใหญ่ไพศาล และมีประชากรจำนวนมากอาศัยอยู่ทั้งภายในกำแพงและนอกกำแพง นอกจากนี้ การที่จะกล่าวว่า “คนนอกกำแพงเมืองจีนเป็นชนชาติที่มีความป่าเถื่อน ทั้งที่ในความเป็นจริงไม่ว่าจะเป็นคนที่อาศัยอยู่ในกำแพงหรือนอกกำแพงต่างก็เกิดมาบนโลกนี้ และถูกเลี้ยงดูกลมเกลียดด้วยโลกใบนี้เหมือนกัน ไม่เว้นแม้กระทั่งจักรพรรดิในคติความเชื่อของชาวจีนฮั่น”¹⁵ ดังนั้น ในเมื่อทุกคนต่างก็อาศัยอยู่ในอาณาจักรจีน และได้รับการเลี้ยงดูภายใต้อาณาจักรจีนเหมือนกัน จึงไม่อาจแบ่งแยกกว่าคนที่อยู่ในกำแพงเมืองดีกว่าคนที่อยู่นอกกำแพงเมืองจีน

การเลือกปฏิบัติทางวัฒนธรรมของชาวจีนฮั่นที่มีต่อชนชาติอื่นที่อาศัยอยู่ตามภูมิภาคว่าเป็นคนป่าเถื่อนนั้น เพราะเชื่อว่าเป็นกลุ่มชนที่เป็นกบฏหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐ และราชวงศ์ซ่งก็เป็นผู้ปกครองที่ชาวจีนฮั่นเชื่อว่าเป็นคนป่าเถื่อนเช่นกัน จักรพรรดิยงเจิ้งจึงตอบโต้ในประเด็นนี้ว่า ชาวแมนจูเป็นชนเผ่าที่มีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเองจึงไม่ใช่คนป่าเถื่อน แต่ที่ชาวแมนจูถูกกล่าวหาว่าเป็นคนป่าเถื่อนเพียงเพราะวัฒนธรรมของชนเผ่าไม่เหมือนกับที่ชาวจีนฮั่นเชื่อและปฏิบัติ ดังนั้น เมื่อชาวแมนจูไม่ใช่คนป่าเถื่อนก็สามารถเป็นผู้ปกครองอาณาจักรจีนได้เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ จักรพรรดิยงเจิ้งยังมีความพยายามในการที่จะโต้แย้งเรื่อง การเป็นคนป่าเถื่อนตามทัศนะของชาวจีนฮั่นเพียงเพราะสวมใส่เสื้อผ้าหรือไว้ทรงผมไม่เหมือนกับชาวจีนฮั่นนั้น ไม่อาจตัดสินได้ว่าชาวแมนจูเป็นคนป่าเถื่อน รวมถึงการใช้ภาษาที่ถึงแม้ชาวแมนจูจะไม่รู้ภาษาของชาวจีนฮั่น แต่บรรพบุรุษของชาวแมนจูก็สามารถเรียนรู้และใช้ภาษาจีนฮั่นได้เป็นอย่างดี¹⁶ ซึ่งในประวัติศาสตร์ก็มีการบันทึกไว่ว่านับตั้งแต่ที่ผู้ปกครองชาวแมนจูมีความคิดจะเข้าปกครองอาณาจักรจีนนั้น พวกเขา ก็สนับสนุนให้ชาวแมนจูโดยเฉพาะเชื้อพระวงศ์ และขุนนางระดับสูงต้องศึกษาภาษาของชาวจีนฮั่น รวมทั้งวัฒนธรรมและประเพณีตามแนวคิดของขงจื้ออีกด้วย

¹⁵ 《清世宗实录·卷130》, 北京:中华书局1985, 179。

¹⁶ 《清世宗实录·卷130》, 3-4, 696。

นอกจากนี้ จักรพรรดิยงเจิ้งยังยกตัวอย่างเหตุการณ์ในสมัยที่ชาวจินฮั่นถูกปกครองโดยราชวงศ์หยวนซึ่งมีผู้ปกครองเป็นชาวมองโกล และชาวจินฮั่นก็ปฏิบัติตนเป็นปฏิกษและก่อตั้งขบวนการล้มราชวงศ์หยวนและเข้ารุกรานอาณาจักรอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ชีวิตของประชาชนทั้งชาวจินฮั่นและชาวมองโกลสังเวทในสงครามครั้งนี้ไปหลายหมื่นคน จนกระทั่งสามารถได้รับชัยชนะและสถาปนาตนเองขึ้นเป็นจักรพรรดิแห่งราชวงศ์หมิง ซึ่งในขณะนั้นราชวงศ์หมิงที่มีความเกลียดกลัวต่อชาวมองโกลเสีย จึงไม่สามารถยอมรับว่าชาวมองโกลเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรจินได้ เพราะความหวาดกลัวนี้ ทำให้ผู้ปกครองของชาวจินฮั่นไม่อาจรวมอาณาจักรจินให้ยิ่งใหญ่ได้ และจักรพรรดิยงเจิ้งยังเชื่ออีกว่า สาเหตุที่จักรพรรดิของชาวจินฮั่นในอดีตต้องสร้างแนวคิดเรื่องหวาอี้ขึ้นเพื่อให้ประชาชนหวาดกลัวและเกลียดชังต่อชนชาติอื่นว่าเป็นคนป่าเถื่อน เพราะต้องการให้ประชาชนร่วมกันปกป้องดินแดนที่ราบภาคกลางไว้ให้อยู่ในอำนาจการปกครองของพวกตนเท่านั้น ดังนั้น ผู้ปกครองชาวจินฮั่นและชนเผ่านอกกำแพงจึงไม่สามารถรวมเป็นหนึ่งเดียวกันได้

จากทัศนะของจักรพรรดิยงเจิ้งแสดงให้เห็นว่า แนวคิดหวาอี้เป็นแนวคิดที่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์ในอาณาจักรจิน และยังเป็นอุปสรรคต่อการรวมอาณาจักรจินให้เป็นเอกภาพภายใต้ดินแดนของจีนเอง ซึ่งยังแสดงทัศนะอีกว่าผู้ปกครองที่ดีควรมีการปฏิบัติต่อกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมดด้วยความจริงใจ เพราะหากผู้ปกครองไม่มีความจริงใจประชาชนก็จะไม่ให้การยอมรับ ฉะนั้นการยอมรับในขนบธรรมเนียมของทุกภูมิภาคและทุกเชื้อชาติ จึงเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองต้องกระทำเพราะแต่ละชนชาติที่อยู่รายล้อมทุกภูมิภาคของประเทศ ต่างก็มีลักษณะที่แตกต่างกัน ลักษณะวิถีชีวิตก็ต่างกัน เช่น ชาวจินฮั่นรักการเรียนรู้เป็นนักปราชญ์ที่มีความสามารถ ส่วนชาวแมนจูก็มีความเก่งกล้าในด้านการขี่ม้าและยิงธนู และผู้คนทางตะวันตกเฉียงเหนือก็มีความเด็ดขาดมากกว่า เป็นต้น¹⁷ ดังนั้น ในฐานะผู้ปกครองการยอมรับในสิ่งที่ดีที่สุดของประชาชนในแต่ละชนชาติเป็นสิ่งสำคัญ อาจกล่าวได้ว่านี่เป็นแนวคิดแบบก้าวหน้าอีกเรื่องหนึ่ง ที่ส่งผลให้เกิดสร้างรัฐที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ให้เป็นหนึ่งเดียวกันของจักรพรรดิยงเจิ้ง¹⁸

ดังนั้น จากการศึกษาแนวคิดของจักรพรรดิยงเจิ้งต่อแนวคิดหวาอี้ว่าเป็นอุปสรรคในการสร้างความเป็นเอกภาพให้แก่อาณาจักรจินนั้น เพราะเชื่อว่าตั้งแต่สมัยโบราณโลกเป็นหนึ่งเดียวกัน แต่ชาวจินฮั่นที่ เป็นผู้สร้างแนวคิดหวาอี้ขึ้นเพื่อประณามว่าชนชาติอื่นเป็นคนป่าเถื่อนทำให้อาณาจักรจินจึงไม่เป็นหนึ่งเดียวกัน แต่เมื่อราชวงศ์ชิงเข้ามาปกครองอาณาจักรจินก็สามารถรวบรวมเอาพรมแดนต่าง ๆ เข้าเป็นส่วนหนึ่งของจีนได้สำเร็จ ด้วยเหตุนี้ราชวงศ์ชิงจึงมีความเหมาะสมต่อการ

¹⁷ 《清世宗实录·卷130》, 256。

¹⁸ 《清世宗实录·卷130》, 255-256。

เป็นผู้ปกครองโดยชอบธรรมของอาณาจักรจีน และยงเจิ้งยังเชื่ออีกว่า แนวคิดหาอิที่ชาวจีนฮั่นชอบ นำมากล่าวอ้างสร้างความชอบธรรมให้แก่กลุ่มตัวเองนั้น เป็นสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งและความไม่เป็นเอกภาพในสังคมจีนมานานกว่าสองพันปี ทำให้ไม่สามารถพัฒนาประเทศจีนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติให้เป็นเอกภาพได้¹⁹

แนวคิดหาอิกับความชอบธรรมของผู้ปกครองในทัศนะจักรพรรดิยงเจิ้ง

จากหนังสือต้าอีเจี๋ยหมี่ลู่ จักรพรรดิยงเจิ้งยังได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ดีของผู้ปกครองว่า ไม่ควรตัดสินความชอบธรรมของของผู้ปกครองเพียงเพราะมาจากภูมิภาคหรือชาติพันธุ์อื่น แต่ต้องตัดสินว่าผู้ปกครองนั้นมีคุณธรรมที่จะเป็นผู้ปกครองหรือไม่ ถ้าหากผู้ปกครองมีคุณธรรมก็จะสามารถปกครองอาณาจักรได้ จักรพรรดิยงเจิ้งจึงเชื่อว่า “มีเพียงผู้ที่มีคุณธรรมเท่านั้นที่จะสามารถเป็นผู้ปกครองที่ดีได้”²⁰ โดยยกตัวอย่างว่า การที่ราชวงศ์หมิงล่มสลายก็เพราะจักรพรรดิและขุนนางสูญเสียคุณธรรมในการปกครองอาณาจักรจีน ทำให้มีบ้านเมืองต้องตกอยู่ในสภาวะที่ยากลำบาก มีโจรผู้ร้ายอยู่ทุกหนทุกแห่ง ประชาชนได้รับความเดือดร้อน ทำให้อาณาจักรจีนต้องเผชิญกับความไม่สงบ ทำให้กลุ่มกบฏสามารถล้มล้างราชวงศ์หมิงได้สำเร็จ ซึ่งการเข้ามาของราชวงศ์ชิงก็เพื่อขับไล่พวกอันธพาลให้ออกไปจากอาณาจักรจีน และก็จัดการปกครองประเทศขึ้นใหม่โดยยึดหลักคุณธรรม ฟ้นฟูอารยธรรมให้กลับมาเจริญรุ่งเรือง รวมทั้ง ให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังนั้น ราชวงศ์ชิงจึงมีความชอบธรรมในการปกครองอาณาจักรจีน เพราะผู้ปกครองมีคุณธรรมในการปกครองอาณาจักรให้เกิดความสงบสุข อีกทั้ง ยังสามารถสร้างอาณาจักรจีนให้มีความยิ่งใหญ่อีกด้วย²¹

นอกจากนี้ จักรพรรดิยงเจิ้งยังเชื่อว่าการเลือกปฏิบัติทางวัฒนธรรมจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศจีน เพราะถ้าหากชาวจีนฮั่นทะนงตนว่าเป็นเจ้าของอาณาจักรจีนโดยกำเนิด โดยไม่ตระหนักถึงความสำคัญของหลักคุณธรรม และความเมตตากรุณาในการปกครอง ก็จะไม่สามารถสร้างประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรืองได้ ดังนั้น การจะประเมินว่าผู้ปกครองว่ามีความเหมาะสมในการปกครองประเทศหรือไม่ ควรยึดหลักคุณธรรมและคุณงามความดีมากกว่าการใช้แนวคิดความเป็นชนชาติหรือเชื้อชาติอื่นมาตัดสิน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศต่อไป นับเป็นการเสนอแนวคิดในอีกแง่มุมหนึ่ง เพราะแนวคิดหาอิเป็นแนวคิดที่ใช้วัฒนธรรมในการแบ่งแยกชนชาติอื่นออกจากชาวจีนฮั่นเท่านั้น แต่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิงที่สามารถปกครองชนกลุ่มน้อยตามชายแดนให้อยู่ร่วมกันได้ ทำให้การใช้แนวคิดเรื่องหาอิเพื่อประเมินว่าชน

¹⁹ 《清世宗实录·卷130》, 9-10。

²⁰ 《清世宗实录·卷130》, 1-2。

²¹ 《清世宗实录·卷130》, 13-14。

ชาติใดเป็นหาวหรือเป็นอื่นนั้น จึงไม่อาจตัดสินเพียงเพราะวัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้ แต่ต้องมีการสร้างระเบียบแบบแผนที่ทุกคนต้องปฏิบัติตามเพื่ออยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข²²

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า จักรพรรดิในราชวงศ์ซึ่งมีความพยายามในการที่จะเปลี่ยนแปลงแนวคิดเรื่องหาวอี้ แต่ความพยายามก็ยังไม่เป็นผลสำเร็จทำให้ความขัดแย้งระหว่างชาวจินฮั่นและชาวแมนจูยังคงดำเนินต่อไป ซึ่งก็มีนักวิชาการจินจำนวนหนึ่งแสดงความเห็นไว้ว่า สาเหตุที่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดหาวอี้ของจักรพรรดิในราชวงศ์ซึ่งไม่ประสบความสำเร็จ เพราะว่าจักรพรรดิและชนชั้นปกครองของชาวแมนจูก็ยึดติดกับความเป็นสายเลือดแมนจูที่บริสุทธิ์ ซึ่งความคิดนี้ก็สะท้อนว่าผู้ปกครองแมนจูเองก็มีความคิดแบบหาวอี้ แต่เป็นแง่มุมที่แสดงออกกว่าชาวแมนจูเป็นหาวและชาวจินฮั่นเป็นอี้ ซึ่งสังเกตได้จากการกำหนดนโยบายที่กดขี่ชาวจินฮั่นอย่างเช่น การยึดที่ดินของชาวจินฮั่น และบังคับกดขี่ให้ชาวจินฮั่นเป็นทาสรับใช้ขุนนางแมนจู รวมถึงการออกกฎหมายที่ลงโทษชาวจินฮั่นรุนแรงกว่าชาวแมนจู หรือแม้แต่ในราชสำนักซึ่งก็ให้สิทธิ์และอำนาจในการบริหารราชการแก่ขุนนางชาวแมนจูมากกว่าขุนนางที่เป็นชาวจินฮั่น อีกทั้ง ในช่วงปลายสมัยราชวงศ์ซึ่งที่ผู้ปกครองชาวแมนจูเลือกดำเนินกรด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับชาติตะวันตกในรูปแบบแนวคิดหาวอี้ ทำให้ประเทศจีนต้องเผชิญกับการรุกรานอย่างต่อเนื่องของชาติตะวันตกจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในสังคมจีนภายหลังสิ้นสุดสงครามฝิ่น

การยกเลิกคำเรียก “หาวอี้” ในยุคสงครามฝิ่น

ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 จีนกับชาติตะวันตกไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัน เนื่องด้วยระยะทางที่ห่างไกลและไม่เอื้อต่อการคมนาคม แม้ว่าชาวตะวันตกจะซื้อสินค้าจากจีนเป็นจำนวนมาก เช่น เครื่องลายคราม ผ้าไหม ไบซา แต่จีนมีความต้องการสินค้าจากชาติตะวันตกเพียงเล็กน้อยทำให้จีนเป็นฝ่ายได้ดุลการค้ามาโดยตลอด จึงไม่เห็นความสำคัญของการค้าขายกับชาติตะวันตก อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ แนวคิดเรื่อง “เทียนและเทียนเซีย” กล่าวคือ “สวอว์” หรือ “เทียน” เป็นผู้กำหนดความเป็นไปของสรรพสิ่ง ที่ที่มนุษย์อาศัยอยู่เรียกว่า “เทียนเซีย” ซึ่งหมายถึง ไต้หล้า มีอาณาจักรของชาวจินเป็นศูนย์กลางของเทียนเซีย ดังนั้น ชาวจินจึงเรียกดินแดนของตนเอง “จงกั๋ว (中国 Zhongguo หรือ Middle Kingdom)” จักรพรรดิจินเปรียบเสมือนโอรสสวรรค์ ฉะนั้นราชสำนักที่โอรสสวรรค์ปกครองจึงได้รับการยกย่องให้เป็น “ราชสำนักแห่งสวรรค์หรือเทียนเฉา (天朝 Tianchao)” ราษฎรที่อยู่ภายใต้การปกครองของราชสำนักแห่งสวรรค์จึงเป็นผู้มีความเจริญทางอารยธรรมสูงสุด ในขณะที่ผู้คนในดินแดนหรืออาณาจักรอื่นหากไม่ได้รับเอาจารีตประเพณีจากราชสำนักแห่งสวรรค์ก็จะถือว่าเป็นอนารยชนหรือ “คนเถื่อน” ทำให้จินมองว่าคนเถื่อน

²² 《清世宗实录·卷130》, 16-19。

เช่น ชาวตะวันตกที่ต้องการเดินทางมายังอาณาจักรจีนเพื่อถวายบรรณาการ เพื่อเรียนรู้อารยธรรมจากจีน หรือเพื่อขอความอนุเคราะห์จากราชสำนักจีนทำให้ความสัมพันธ์ทางค้าระหว่างจีนกับตะวันตกจึงพิเศษออกไป เพราะราชสำนักจีนได้กำหนดให้พ่อค้าชาวตะวันตกซื้อขายแลกเปลี่ยนได้แค่ที่เมืองกวางโจว (Port of Canton) เท่านั้น โดยจะต้องผ่านสมาคมการค้าท้องถิ่นที่ได้รับสัมปทานจากราชสำนักให้ค้าขายกับชาวต่างชาติได้ ไม่มีการกำหนดเขตแดนภาษีศุลกากรแน่นอน แม้ว่าราชสำนักจะเรียกเก็บภาษีไม่สูงนัก แต่ขุนนางท้องถิ่นมักร่วมมือกับสมาคมการค้าเพื่อผูกขาดการค้าและเรียกเก็บภาษีอย่างไม่เป็นธรรมทำให้พ่อค้าชาวต่างชาติไม่พอใจอย่างยิ่ง²³

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 การค้าขายระหว่างชาติตะวันตกกับจีนส่วนใหญ่อยู่ในมือของบริษัทอีสต์อินเดียแห่งอังกฤษ (East Indian Company) พ่อค้าชาวอังกฤษมีบทบาทอย่างยิ่งเพราะอังกฤษเพิ่งจะผ่านช่วงเวลาของการปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้มีการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน อังกฤษจึงต้องการตลาดในการระบายสินค้า ซึ่งการที่จีนจำกัดปริมาณการค้าขายจึงไม่เป็นผลดีต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของอังกฤษ ในขณะที่เดียวกันการที่อังกฤษยึดเมืองท่าการค้าในอินเดียได้ยิ่งทำให้มีความมั่นใจในการขยายอิทธิพลทางการค้าไปยังโลกตะวันออกเพิ่มขึ้น อังกฤษเชื่อว่าอุปสรรคในการค้าขายมาจากขุนนางท้องถิ่นเป็นหลัก และคิดว่าถ้าจักรพรรดิเฉียนหลงทราบเรื่องนี้ ย่อมจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น ในปี 1792 อังกฤษจึงส่งคณะทูตชุดใหญ่เดินทางมาถวายพระพรจักรพรรดิเฉียนหลงที่มีพระชนมายุครบ 80 พรรษา โดยนำข้าวของเครื่องใช้ชั้นเลิศมาถวายแต่จักรพรรดิเฉียนหลง และให้ทุกคนในคณะทูตปฏิบัติตามจารีตประเพณีของจีนอย่างเคร่งครัด เมื่อคณะทูตยื่นขอเสนอต่อจักรพรรดิเฉียนหลงดังต่อไปนี้ ประการแรก อังกฤษขอสถาปนาความสัมพันธ์ทางทูตกับจีนซึ่งสามารถแลกเปลี่ยนทูตไปประจำยังสองฝ่ายได้ ประการที่สอง อังกฤษขอให้จีนเปิดเมืองท่าในการค้าขายกับต่างชาติเพิ่มมากขึ้น ประการที่สาม อังกฤษขอให้จีนกำหนดเขตแดนภาษีศุลกากรให้ชัดเจน ประการสุดท้าย อังกฤษขออนุญาตใช้เกาะเล็ก ๆ ของจีนเป็นสถานีการค้าและที่พักสำหรับพ่อค้าชาวอังกฤษ แม้ว่าจักรพรรดิเฉียนหลงจะพึงพอพระทัยและให้การต้อนรับคณะทูตเป็นอย่างดี แต่จักรพรรดิเฉียนหลงก็ยังมองว่าเป็นเพียงคณะทูตบรรณาการทั่วไป ไม่มีเหตุอันควรที่จะต้องทำตาม จึงปฏิเสธข้อเสนองานของคณะทูตไปทำให้การเจรจาระหว่างจีนกับอังกฤษล้มเหลว แม้ว่าอังกฤษจะพยายามส่งคณะทูตมาเจรจากับจีนเป็นครั้งที่สองในปี 1816 ซึ่งตรงกับสมัยจักรพรรดิเจียชิ่งแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเช่นกัน ทำให้นักวิชาการสมัยใหม่มีข้อถกเถียงว่า การพบกันระหว่างโลกตะวันตกและ

²³ กรพนซ์ ตั้งเชื่อนซัน, “วาทกรรมตงฉิน กังฉิน ในประวัติศาสตร์สงครามฝิ่น อ่าน “การล่มสลายของราชสำนักแห่งสวรรค์: ย้อนศึกษาสงครามฝิ่น”,” ใน *วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์* ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2557, 205-206.

ตะวันออก คือ คณะทูตอังกฤษได้แสดงการค้ำประกันแบบจีนโดยการคุกเข่าลงเอาหน้าผากแตะพื้นหรือไม่ เพราะตามโลกทัศน์แบบตะวันตกทูตถือเป็นตัวแทนประมุขของประเทศ ซึ่งในความสัมพันธ์ทางการทูตสมัยใหม่รัฐทั้งสองย่อมเท่าเทียมกัน ดังนั้น คณะทูตอาจจะปฏิเสธที่จะแสดงการค้ำประกันแบบจีนเป็นเหตุให้จักรพรรดิปฏิเสธข้อเสนอก็เป็นได้ แต่อย่างไรก็ตามในเอกสารจีนบันทึกว่า คณะทูตได้แสดงการค้ำประกันโดยการคุกเข่าหน้าผากแตะพื้นจริง เพราะสำหรับจักรวรรดิจีนการรักษาจารีตประเพณีถือเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด ซึ่งคนต่างชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนเถื่อนต้องปฏิบัติตามด้วย หากคนเถื่อนเข้าใจและปฏิบัติตามจารีตประเพณีจีน ราชสำนักก็อาจจะให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้มาจากแดนไกลเป็นการตอบแทน ดังนั้น การพบกันระหว่างตะวันออกกับตะวันตกจึงแสดงให้เห็นถึงการปะทะกันของโลกทัศน์ทางการค้า วัฒนธรรม และจารีตประเพณีของทั้งสองด้วย²⁴

จากที่กล่าวมาข้างต้น นับตั้งแต่ที่ราชวงศ์ชิงเริ่มเข้ามาปกครองอาณาจักรก็มีความพยายามในการจัดการกับแนวคิดเรื่อง “หาวอี้” ของชาวจีนฮั่นมาโดยตลอด แต่ในช่วงเวลาที่ต้องเผชิญกับมหาอำนาจตะวันตก ราชวงศ์ชิงกลับเป็นฝ่ายที่นำแนวคิดนี้มาใช้ในการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอังกฤษและชาติตะวันตกอื่นในฐานะคนเถื่อน โดยการค้าต้องผ่านกลุ่มพ่อค้าที่เป็นผู้แทนของราชสำนักซึ่งที่เรียกว่า โคหอง (公行 Cohong) ทำให้ชาติตะวันตกต้องประสบกับข้อจำกัดทางการค้าจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ อังกฤษจึงส่งผู้แทนมาเจรจาขอให้จีนเปิดเมืองท่าเพิ่มขึ้นแต่ก็ไม่สำเร็จ²⁵ ต่อมาในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นช่วงเวลาที่จีนนำเข้าฝิ่นจำนวนมากจากอังกฤษ และจีนก็เริ่มเป็นฝ่ายเสียเปรียบดุลการค้าต่ออังกฤษ อีกทั้งจำนวนประชากรจีนที่ตีตื้นก็เพิ่มจำนวนสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปี 1838 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของจักรพรรดิเต้ากวงก็มีดำริให้จัดการกับปัญหาอย่างจริงจัง ด้วยการแต่งตั้งหลินเจ้อซีว (林则徐 Lin Zexu) ซึ่งเป็นข้าหลวงใหญ่แห่งมณฑลหูหนานและหูเป่ย์ให้ไปจัดการปัญหาฝิ่นในเมืองกวางโจว (ซึ่งเป็นเมืองเอกของมณฑลกวางตุ้ง) โดยสั่งให้พ่อค้าอังกฤษส่งมอบฝิ่นและจัดการทำลายทิ้งกว่า 20,000 ติบ ทำให้ผู้แทนการของอังกฤษที่ประจำประเทศจีนจึงส่งไปยังรัฐบาลอังกฤษ อังกฤษเห็นความจำเป็นที่จะต้องปกป้องผลประโยชน์การค้าของตนเอง อีกทั้งต้องการใช้โอกาสนี้ในการบังคับจีนให้เปิดประเทศ และดำเนินนโยบายทางการค้าแบบเสรี ดังนั้น ในปี 1840 อังกฤษจึงส่งกองกำลังทหารเข้ารุกรานจีนและเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะ ซึ่งเรียกสงครามในครั้งนี้ว่า สงครามฝิ่น (鴉片战争 Yopian zhanzheng หรือ Opium War) เมื่อจีนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ในปี 1842 อังกฤษบังคับให้จีนลงนามในสนธิสัญญานานกิง (南京条约 Nanjing

²⁴ กรพนซ์ ตั้งเซี่ยนซันซ์, “วาทกรรมตงฉิน กังฉิน ในประวัติศาสตร์สงครามฝิ่น อ่าน “การล่มสลายของราชสำนักแห่งสวรรค์: ย้อนศึกษาสงครามฝิ่น”, 206-208.

²⁵ สิทธิพล เครือรัฐติกาล. *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*, 49.

tiaoyue) สนธิสัญญาฉบับนี้ทำให้จีนต้องยกเลิกการค้าในระบบโคหอง และเปิดเมืองทำให้อังกฤษค้าขายเพิ่ม 5 เมือง ได้แก่ กวางโจว เซี่ยงไฮ้ เซี่ยเหมิน ฝูโจว และหนิงปัว รวมทั้งต้องยกเกาะฮ่องกงให้อีกด้วย²⁶

การพ่ายแพ้ในสงครามฝิ่นทำให้ผู้ปกครองราชวงศ์ชิงต้องเปลี่ยนมาใช้นโยบายที่ประนีประนอมกับชาติตะวันตกมากขึ้น โดยที่ราชวงศ์ชิงยังมีความเชื่อว่าอังกฤษเป็นเพียงคนเถื่อนที่เข้ามาประเทศจีนเพียงเพื่อต้องการผลประโยชน์ทางการค้าเท่านั้น แต่เมื่อราชวงศ์ชิงต้องเผชิญหน้ากับจักรวรรดินิยมอื่น เช่น ฝรั่งเศส โปรตุเกส รัสเซีย รวมทั้งญี่ปุ่น ผู้ปกครองชิงจึงเริ่มตระหนักและให้ความสำคัญกับการปฏิรูปประเทศอย่างจริงจัง ซึ่งนักวิชาการจีนในยุคนั้นอย่าง เว่ยหยวน (魏源 Wei Yuan) เคยกล่าวไว้ว่า

“ในช่วงสงครามฝิ่น เรือและปืนที่ทรงพลังของมหาอำนาจตะวันตกทำให้ผู้ปกครองจีนตกใจและปลุกพวกเขาให้ตื่นจากฝันของความเชื่อเรื่อง "อาณาจักรแห่งสวรรค์" ในทางการเมืองและวัฒนธรรมของสังคมจีนแบบดั้งเดิม ในเมื่อจีนไม่อาจทำลายคนเถื่อนได้และความเชื่อเรื่องหาวและอีที่เคยมีบทบาทสำคัญในด้านการปกครองประเทศเริ่มลั่นคลอน ชาวจีนจำนวนหนึ่งเริ่มตั้งคำถามกับระบบสังคมศักดินาและวัฒนธรรมจีนที่เคยเชื่อว่ายิ่งใหญ่ และการเข้ามาของชาติตะวันตกยิ่งตอกย้ำว่าสังคมจีนในขณะนั้นกำลังกลายเป็นสังคมล่าหลังและด้อยพัฒนา เมื่อรูปแบบดั้งเดิมถูกทำลายลงและต้องเผชิญกับการสูญเสียอารยธรรม ชาวจีนจึงต้องเรียนรู้การควบคุมชาติตะวันตกด้วยวิธีการของชาติตะวันตก”²⁷

ตั้งแต่ที่ประเทศจีนต้องเผชิญกับปัญหาและความพ่ายแพ้ในสงครามจากทั้งมหาอำนาจตะวันตก รัสเซีย และญี่ปุ่น ทำให้โลกทัศน์แบบเดิมเริ่มเปลี่ยนไปโดยเฉพาะในกลุ่มปัญญาชน จากการเผชิญหน้ากับโลกตะวันตกหลายครั้งทำให้จีนเริ่มยอมรับว่าตนเองมิใช่ศูนย์กลางทางอารยธรรมหนึ่งเดียวของโลกอีกต่อไป หากแต่เป็นเพียงรัฐหนึ่งในบรรดาหลายรัฐในโลกที่จะต้องกระทำทุกวิถีทางเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของตนเอง ฉะนั้น การที่จีนอนุญาตให้ชาวต่างชาติเข้ามาตั้งสถานทูตและสถานกงสุลในจีน การที่จีนยอมส่งทูตไปต่างประเทศ และการยอมรับกฎหมายระหว่างประเทศ ได้สะท้อนโลกทัศน์ของจีนที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน และการที่จีนเคยใช้คำว่า “อี” (夷) ซึ่งหมายถึง คนป่าเถื่อน ในการเรียกชาวต่างชาติก็เปลี่ยนเป็นคำว่า “ว้ายกั๋ว” (外国) ซึ่งหมายถึง ต่างประเทศ²⁸

²⁶ Ibid., 50

²⁷ Yao Wu 姚武, “魏源与“华夷之辨”的近代嬗变”, 012-013.

²⁸ สิทธิพล เครือรัฐติกาฬ. ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่, 79.

ดังนั้น จากการศึกษาประวัติศาสตร์ในสมัยราชวงศ์ซิงถึงช่วงสงครามฝิ่นจะเห็นว่า ตั้งแต่ที่ราชวงศ์ซิงเริ่มเข้ามาปกครองอาณาจักรจีนจนถึงยุคสงครามฝิ่น ผู้ปกครองชาวแมนจูได้มีความพยายามในการที่จะเปลี่ยนแนวความคิดเรื่อง “หาวอ” ของชาวจีนอันตลอดการปกครองจีน ถึงแม้ว่าแนวคิดนี้จะถูกยกเลิกด้วยสาเหตุที่จีนพ่ายแพ้ในสงครามฝิ่นก็ตาม แต่ความพยายามของผู้ปกครองในช่วงต้นราชวงศ์ซิงที่ต้องการจะเปลี่ยนแนวความคิดของชาวจีนอัน ด้วยนโยบายที่ราชวงศ์ซิงบังคับให้ผู้ชายชาวจีนอันต้องตัดผม ไว้เปีย และสวมใส่เสื้อผ้าตามแบบชาวแมนจู รวมถึงการตอบโต้แนวคิดเรื่อง “หาวอ” ของจักรพรรดิยงเจิ้งก็เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงความเชื่อเรื่อง “หาวอ” ในเวลาต่อมา จากเดิมที่เชื่อว่ามีเพียงชาวจีนอันเท่านั้นที่เป็น “หาว” เพราะเป็นชนชาติที่เจริญแล้ว แต่เมื่อผู้ปกครองซิงเข้ามาปกครองก็สามารถพัฒนาประเทศจีนให้มีความเจริญรุ่งเรือง มีอาณาเขตกว้างใหญ่ รวมทั้งการปฏิบัติตนตามหลักขงจื้อเช่นเดียวกับที่ผู้ปกครองชาวจีนอันเคยปฏิบัติ ฉะนั้น การเข้ามาของราชวงศ์ซิงจึงเริ่มสั่นคลอนแนวคิด “หาวอ” เป็นอย่างมาก เพราะในอดีตการที่จะบอกว่าเป็น “หาว” หรือ “อ” นั้น ไซ้ปัจจัยจากความแตกต่างเพียงเรื่องที่ตั้ง วัฒนธรรม ประเพณี และการแต่งกายเท่านั้น แต่เมื่อเกิดการวิวัฒนาการขึ้นในสังคมจีนตลอดระยะเวลากว่า 2,000 ปีที่ผ่านมา ทำให้การจำแนกด้วยตามปัจจัยที่กล่าวมานั้น อาจจะไม่ถูกต้องกับความเป็นจริงในสังคมจีนขณะนั้น เพราะในความเป็นจริงแล้วทั้งชาวแมนจู ชาวมองโกล ชาวทิเบต หรือชนชาติอื่นที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรจีนต่างก็มีวัฒนธรรมและประเพณีเป็นของตนเองเช่นเดียวกับชาวจีนอัน

4.2 สماعลับกับการต่อต้านราชวงศ์ซิง

สมาคลับในสมัยโบราณของอาณาจักรจีนเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อต่อต้านผู้ปกครอง ทำให้ผู้ปกครองต้องมีการออกกฎหมายเพื่อควบคุมอย่างเข้มงวดเพื่อสร้างความมั่นคงให้สังคมแบบดั้งเดิม การดำเนินกิจกรรมของสมาคลับจึงต้องมีการปกปิด และสมาชิกต้องสาบานว่าจะรักษาความลับของสมาคม ซึ่งจีนนับว่าเป็นประเทศหนึ่งที่มีประวัติในการปกครองสมาคลับมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจักรพรรดิในสมัยราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิง ผู้ปกครองของราชวงศ์หยวนในฐานะผู้นำของชนกลุ่มน้อยได้ผ่อนปรนต่อสมาคมทางศาสนาที่ไม่ได้มีการกระทำที่ก่อกบฏ แต่การปกครองสมาคลับในสมัยราชวงศ์หมิงมีการสั่งห้ามไม่ให้มีการจัดตั้งภาคีลับ ในช่วงต้นราชวงศ์หมิงมีการกำหนดกลไกในการควบคุมสมาคลับที่มีความเข้มแข็งมากกว่าในสมัยราชวงศ์หยวน แต่ในช่วงกลางและปลายราชวงศ์หมิงความอ่อนแอของชนชั้นปกครองประกอบกับสังคมต้องประสบกับ

ภัยพิบัติทางธรรมชาติเป็นระยะเวลาหลายปีติดต่อกัน ทำให้ประชาชนรวมตัวกันประท้วงจนนำไปสู่เหตุการณ์การลุกฮือของชาวนาในช่วงปลายราชวงศ์หมิง และกลายเป็นหนึ่งในกองกำลังหลักที่ล้มราชวงศ์หมิง แม้ว่าผู้ปกครองของราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิงจะพยายามควบคุมสภาคลับ แต่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือมีสภาคลับดักขังชาวยุโรปไปทั่วทั้งอาณาจักร เพราะความอ่อนแอและความล้มเหลวของชนชั้นปกครองในการปกครองประเทศ รัฐบาลไม่สามารถแก้ปัญหาให้แก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการทุจริตของเจ้าหน้าที่รัฐ รวมทั้งความล่าช้าของการบังคับใช้กฎหมายในการลงโทษผู้กระทำผิด จึงกลายเป็นสาเหตุที่ทำให้การปกครองในราชวงศ์หมิงล้มเหลว

ต่อมาในสมัยราชวงศ์ชิง สภาคลับเริ่มมีบทบาทอีกครั้งในสมัยจักรพรรดิคังซี เพราะเป็นช่วงเวลาที่มีการปราบปรามกลุ่มผู้ต่อต้านที่เป็นชนชั้นนำของสังคมอย่างรุนแรงทำให้สูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินอย่างมากมาย กลุ่มผู้ต่อต้านที่ยังเหลืออยู่จึงไม่อาจก่อการในรูปแบบการเผชิญหน้ากับราชวงศ์ชิงได้ ประกอบกับในสมัยจักรพรรดิคังซีเป็นช่วงเวลาที่ประเทศมีเสถียรภาพมากที่สุดทั้งในด้านการเมืองการปกครอง และด้านเศรษฐกิจที่เจริญรุ่งเรืองทำให้โครงสร้างทางสังคมแบบดั้งเดิมยังคงมีเสถียรภาพมากภายใต้การปกป้องของรัฐบาลชิง ดังนั้น นโยบายการปกครองในสมัยจักรพรรดิคังซีจึงมีลักษณะที่มีทั้งความเมตตากรุณาและความอดทนอดกลั้น อย่างไรก็ตาม สภาคลับในสมัยชิงกลับมีการพัฒนาและเติบโตขึ้นในรูปแบบใหม่ ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการคลายตัวของระบบการเมืองและสังคมแบบดั้งเดิม แนวคิดในการดำเนินกิจกรรมก็เริ่มที่จะเห็นต่างกับแนวคิดแบบดั้งเดิม เพราะรัฐบาลชิงใช้แนวคิดแบบดั้งเดิมในการปกครองประเทศเพื่อรักษาอำนาจทางการเมืองและสร้างความชอบธรรมให้แก่ราชวงศ์ชิง

4.2.1 สภาคลับและกฎข้อบังคับภายในสภาคลับ

จากบันทึกของซุนยัตเซ็น²⁹ เมื่อชาวแมนจูล้มราชวงศ์หมิงแล้วก็ตั้งตนเป็นผู้ปกครองอาณาจักรจีนนั้น ผู้ที่จงรักภักดีต่อราชวงศ์หมิงได้รวมกลุ่มกันต่อต้านราชวงศ์ชิง ด้วยการก่อกบฏขึ้นหลายครั้งแต่ก็ถูกปราบปรามอย่างหนักจากกองทัพของราชวงศ์ชิง แต่กลุ่มผู้ที่จงรักภักดีต่อราชวงศ์หมิงก็ยังไม่ละความพยายามที่จะล้มล้างราชวงศ์ชิงแล้วฟื้นฟูราชวงศ์หมิงขึ้นมาใหม่ และกลุ่มผู้ต่อต้านก็ยังดำเนินการต่อต้านผู้ปกครองชาวแมนจูเรื่อยมาจนถึงรัชสมัยจักรพรรดิคังซี (ค.ศ. 1661-1722) ซึ่งในสมัยนี้ราชวงศ์ชิงมีความเข้มแข็งมากขึ้น การเคลื่อนไหวของกลุ่มต่อต้านจึงประสบความสำเร็จน้อยและได้รับความเสียหายอย่างหนัก ทำให้กลุ่มต่อต้านเริ่มตระหนักว่าไม่สามารถจะล้มล้าง

²⁹ Sun Yat-sen, *San Min Chu I, The Three Principles of the People*, ed. L.T. Chen (Shanghai, 1927), 57-60.

ราชวงศ์ชิงได้ในระยะเวลาอันสั้น และเริ่มมองเห็นว่าการเคลื่อนไหวต่อต้านอย่างลับ ๆ จะปลอดภัย และได้ผลดีกว่าการต่อสู้กับผู้ปกครองแมนจูอย่างเปิดเผย จึงได้ก่อตั้งสมาคมเทียนตี้ (天地会 Tiandihui) หรือสมาคมลับขึ้น เพื่อดำเนินการสืบทอดความรู้สึกราชาตินิยม การฟื้นฟูราชวงศ์หมิงจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และเคลื่อนไหวต่อต้านราชวงศ์ชิงไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ สมาคมนี้นี้ได้ถูกก่อตั้งขึ้นและมีสาขาไปทั่วอาณาจักรพร้อมกับความเชื่อที่ว่า “ผ่านชิงฟุหมิง หรือ ล้มราชวงศ์ชิง ฟื้นฟูราชวงศ์หมิง (反清复明 Fanqing Fuming)”³⁰ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการเผยแพร่คือกลุ่มชาวบ้านเพราะเป็นชนชั้นที่รัฐบาลแมนจูไม่ค่อยให้ความสนใจ ทำให้สามารถดำเนินการได้อย่างสะดวกและรักษาอุดมการณ์ไว้ได้อย่างมั่นคง สาเหตุที่กลุ่มผู้ก่อตั้งไม่ได้ให้ความสำคัญกับการชักชวนกลุ่มปัญญาชนเข้ามาร่วมอุดมการณ์ในครั้งนี้ก็เพราะเชื่อว่า กลุ่มคนเหล่านี้จะถูกกลืนเข้าไปอยู่ในระบบราชการที่ราชวงศ์ชิงเสนอให้ทั้งตำแหน่งหน้าที่ และยศฐาบรรดาศักดิ์ที่จะได้รับจากการยอมสวามิภักดิ์³¹

ในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 สมาคมลับก็สามารถควบคุมพื้นที่ทางตอนใต้ โดยเฉพาะมณฑลทงกวางตุ้งและกวางสีของจีนได้ ซึ่งสมาคมลับในแต่ละท้องถิ่นต่างมีอำนาจในการดำเนินงานอย่างอิสระ โดยมีเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารงาน ได้แก่³²

1. หัวหน้าสาขา (the lodge master) เรียกว่า หัวหน้าภูเขา เป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในสาขานั้น ดูแลรับผิดชอบงานทั้งหมด
2. ผู้แทนหัวหน้าสาขา (deputy) เรียกว่า รองหัวหน้าภูเขา มีอำนาจรองลงมาจะปฏิบัติงานแทนหัวหน้าสาขาตามที่ได้รับมอบหมาย
3. หัวหน้าเครื่องหอม (Incense Master) มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของสมาคม
4. เจ้าหน้าที่กองระวังหน้า (Vanguard) มีหน้าที่ช่วยหัวหน้าเครื่องหอมประกอบพิธีรับสมาชิกใหม่
5. เจ้าพนักงานทั่วไป มีหน้าที่ช่วยเหลือปฏิบัติงานตามคำสั่งเจ้าหน้าที่ตั้งแต่ตำแหน่งที่ 1-4 เรียกเจ้าพนักงานทั่วไปว่า คณะพนักงานแดง (res staff)

³⁰ ศุภารัตน์ เลิศพานิชย์กุล, “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524, 14.

³¹ Ibid., 15.

³² Ibid., 18-19.

6. ที่ปรึกษา (counsellor) เรียกว่า พัดขาว (white fan)

7. คนส่งข่าว (messenger) เรียกว่า รองเท้าฟาง (straw sandals)

ส่วนสมาชิกของสมาคมนั้น เรียกว่า “สี่สิบเก้า” (49) เพราะสมาคมมีกฎข้อบังคับ อยู่ที่ 36 ข้อ ที่บังคับให้สมาชิกจะต้องปฏิบัติตาม ซึ่งสี่สิบเก้าประกอบด้วยหมายเลข 4 และ 9 เมื่อเอา 4x9 ก็จะได้เท่ากับ 36

สำหรับกฎข้อบังคับ 36 ข้อนั้น ระบุให้สมาชิกซื่อสัตย์ต่อสมาคม และพี่น้องร่วมสาบาน ไม่ให้เห็นแก่อาณานิคมจนชั่ว ตลอดจนถึงยศศักดิ์และตำแหน่งแล้วนำความลับและกิจการของสมาคมไปเปิดเผยแก่ทางการทราบ ให้ช่วยเหลือสงเคราะห์พี่น้องร่วมสาบานในยามตกทุกข์ได้ยาก ช่วยทำงานให้ด้วยความเต็มใจเมื่อได้รับการไหว้วาน ให้เคารพสิทธิของพี่น้องร่วมสาบาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิในทรัพย์สิน เช่น ไม่ไปบังคับเขาให้ขายสินค้า เงินเชื่อ หรือให้ยืมเงินให้ เป็นต้น ไม่ให้ประพฤตินอกทางกามต่อภรรยาและบุตรของพี่น้องร่วมสาบาน และไม่ให้เกิดขี้ขมเหงคนอ่อนแอ คนยากจน เป็นต้น ผู้ที่สมัครเป็นสมาชิกของสมาคมลับต้องสาบานว่าจะปฏิบัติตามกฎ 36 ข้อนี้ ในพิธีรับรับสมาชิกใหม่โดยสาบานที่ละข้อ และในตอนท้ายของกฎแต่ละข้อ จะมีคำสาปแช่งลงโทษผู้ละเมิดกฎอยู่ด้วย เช่น ขอให้ตายทันทีแล้วตกนรก วิญญาณไม่ไปผุดไม่ไปเกิด ขอให้ฟ้าลงโทษทำลายจนตาย ขอให้ถูกเสือหรืองูกัดตาย ขอให้ถูกไฟเผาตาย ขอให้ร่างกายถูกสับเป็นชิ้น ๆ ขอให้ตายด้วยคมดาบ ฯลฯ³³ จากคำสาปแช่งลงโทษเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ละเมิดกฎจะถูกลงโทษอย่างหนักจากพี่น้องร่วมสาบาน และยังเน้นว่าบรรพบุรุษของสมาคมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจะช่วยลงโทษให้ด้วย

ดังนั้น จากการศึกษาจึงสรุปได้ว่า สมาคมลับไม่ได้เป็นองค์กรที่รวมอำนาจการปกครองหรือผูกขาดอำนาจการปกครองไว้ที่องค์กรกลาง เพราะสมาคมมีสาขามากมายอยู่ในหลายพื้นที่ของมณฑลต่าง ๆ ในจีน การจัดตั้งองค์กรกลางจึงทำได้ยาก และอาจจะดูส่ายสยะ ๆ ต่างได้ไม่ทั่วถึง ดังนั้น แต่ละสาขาในท้องถิ่นต่าง ๆ จึงมีอำนาจอิสระของตนเองในการดำเนินการ แต่อย่างไรก็ตาม แต่ละสาขาของสมาคมลับจะถูกผูกพันกันในด้านจุดมุ่งหมาย พิธีกรรม และความเชื่อทางศาสนา โดยสังเกตได้จากกฎระเบียบข้อบังคับของสมาคมลับทั้งในด้านการปฏิบัติตน และการลงโทษ เป็นการนำความเชื่อทางศาสนามาเป็นเครื่องมือในการควบคุมสมาชิกให้ปฏิบัติตาม เป็นต้น

4.2.2 พิธีกรรมในการรับสมาชิกใหม่ของสมาคมลับ

สมาคมลับมีพิธีกรรมการรับสมาชิกใหม่ เป็นพิธีกรรมที่มีความประณีต สลับซับซ้อน ประกอบด้วยสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเร่ร่อนหนีภัยของบรรพบุรุษทั้งห้า (The five

³³ ศุภารัตน์ เลิศพานิชย์กุล, “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453,” 19-20

Ancestors) ซึ่งมีการลอกเลียนพิธีกรรมบางอย่างของวีรบุรุษแห่ง (ภูเขา) เหลียงซานในนิยายเรื่อง (สุยหู่จ้วน” (แปลว่านิทานริมฝั่งแม่น้ำ) แฉงไว้ด้วยความเชื่อทางศาสนาพุทธนิกายมหายาน ลัทธิเต๋า และสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ ทั้งยังมีการเดินทางโดยจินตภาพ อีกด้วย

ตามตำนานของสมาคมลับที่พระสงฆ์ทั้ง 5 รูป ได้หลบภัยไปอยู่ที่เมืองต้นหลิว (The City of Willow) และได้ก่อตั้งสมาคมลับขึ้น ณ ที่นั้น จึงถือกันว่าการทำพิธีรับสมาชิกใหม่ จะต้องทำในเมืองต้นหลิวสมมุติ ดังนั้น ห้องที่ใช้ประกอบพิธีจึงเป็นห้องสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีประตูอยู่สี่ทิศ (ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก) ประตูเหล่านี้จะเป็นประตูจริง ๆ หรือประตูที่สมมุติ ขึ้นก็ได้³⁴ ส่วนผนังห้องจะประดับประดาด้วยสิ่งของที่ได้กล่าวไว้ในตำนาน เช่น รูปภาพ ธงต่าง ๆ ป้าย จารึกคำกลอน เป็นต้น เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระสงฆ์ทั้ง 5 รูป และวีรบุรุษของสมาคม

ประตูทางเข้าจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ถัดจากประตูตะวันออกจะเป็น ประตูทางเข้าที่หนึ่ง เรียกว่า “ประตูหง” ต่อด้วยทางเข้าที่สองคือ “ประตูห้องโถงแห่งความซื่อสัตย์ และคุณธรรม” ถัดมาเป็นประตูที่สามชื่อว่า “ประตูเมืองต้นหลิว” ถัดจากนั้นมาก็จะเป็น “วงกลมแห่ง สวรรค์และโลก” “หลุมไป (สมมุติ)” “ก้อนหินเรียบ ๆ สามก้อน” “สะพานไม้สองแผ่น” แล้วก็มาถึง แท่นบูชาซึ่งตั้งอยู่หน้าประตูทิศตะวันตก บนแท่นบูชาตั้งแผ่นป้ายสถิตวิญญาณของบรรพบุรุษทั้ง 5³⁵ ข้างหน้าแผ่นป้ายมีกระถางไม้ทาสีแดง ซึ่งภายในบรรจุข้าวสารไว้จนเต็ม ข้าวสารเหล่านี้แทนสมาชิก ของสมาคมซึ่งมีอยู่มากมายนับไม่ถ้วน รอบ ๆ กระถางมีสิ่งของต่าง ๆ เช่น ไม้เมตร กรรไกร กระจก ลูกคิด เครื่องชั่งน้ำหนักเครื่องเล็ก ๆ พัด ลูกประคำ กระบี่แห่งความซื่อสัตย์และคุณธรรม ฯลฯ วาง เรียงรายไว้อย่างเป็นระเบียบ ข้างหน้ากระถางจะวางหมู เป็ด ไก่ ข้าว ซา เหล้า และสิ่งอื่น ๆ ที่ใช้ในการเซ่นไหว้ (เช่น ตะเกียง เทียนสีแดง กระดาษเงินกระดาษทอง ฯลฯ) ได้แท่นบูชาทางด้านขวา (หัน หน้ามาทางทิศตะวันออก) เป็นที่นั่งของหัวหน้าเครื่องหอม ส่วนทางด้านซ้ายเป็นที่นั่งของเจ้าหน้าที่ กองระวางหน้า เจ้าหน้าที่สองคนนี้จะเป็นผู้ทำพิธีรับสมาชิกใหม่ สำหรับที่นั่งของเจ้าหน้าที่สมาคมอื่น ๆ นั้นจะอยู่ในบริเวณตั้งแต่ “วงกลมแห่งสวรรค์และโลก” เข้าไปจนถึง “สะพานไม้สองแผ่น” โดยที่นั่ง เหล่านี้จะตั้งเรียงรายอยู่ทั้งสองฟาก³⁶

³⁴ ในประเทศจีนสมัยก่อนตัวเมืองที่อยู่ในกำแพงเมือง มักเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าและมีประตู อยู่ 4 ทิศ (ศุภารัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453,” 21.)

³⁵ ป้ายสถิตวิญญาณเป็นแผ่นไม้ที่จารึกชื่อ วัน เดือน ปีเกิด วันตายของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ตาม ความเชื่อของชาวจีน แผ่นไม้นี้จะเป็นที่สิงสถิตดวงวิญญาณของผู้ตาย (ศุภารัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453,” 21.)

³⁶ ศุภารัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453,” 22.

พิธีกรรมในการรับสมาชิกใหม่นี้ นอกจากจะจัดขึ้นในที่ทำการของสมาคมแล้ว อาจจะไปทำพิธีกันในป่าหรือบนภูเขาก็ได้ โดยใช้หวาย กิ่งไม้ และเชือกซึ่งบริเวณใดบริเวณหนึ่งให้เป็นห้องสี่เหลี่ยมผืนผ้า แล้วตกแต่งบริเวณนั้นให้มีลักษณะเหมือนกับที่ได้บรรยายมา³⁷

ผู้ที่สมัครเป็นสมาชิกของสมาคมจะต้องมีสมาชิกเก่าคนหนึ่งเป็นผู้รับรอง และสมาชิกใหม่จะนั่งเข้าพิธีอยู่ที่หน้าประตู หวีเริ่มต้นขึ้นโดยหัวหน้าเครื่องหอมเดินมาที่ประตู ขานชื่อสมาชิกใหม่ แล้วเล่าประวัติ พิธีกรรมตลอดจนถึงเรื่องราวอื่น ๆ ของสมาคมให้สมาชิกใหม่ฟัง จากนั้นหัวหน้าเครื่องหอมจะเดินกลับมาที่หน้าแท่นบูชา ทำพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษทั้งห้า อัญเชิญเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ และวีรบุรุษของสมาคมให้มารับรู้ว่าสมาคมจะทำพิธีรับสมาชิกใหม่ และขอให้สมาคมประสบความสำเร็จในการทำงานตามจุดมุ่งหมายที่ได้ตั้งไว้ ลำดับต่อมาเจ้าหน้าที่กองระวังหน้า จะเดินมาที่ประตู หวี แล้วส่งสัญญาณเข้าไปภายใน หัวหน้าเครื่องหอมก็จะส่งคนออกมาดู คนผู้นี้จะกลีบมารายงานว่า เจ้าหน้าที่กองระวังหน้าจะขอสนทนากับบรรพบุรุษทั้งห้า เพื่อขออนุญาตนำผู้คน มาสมัครเป็นสมาชิกใหม่ของสมาคม

เมื่อหัวหน้าเครื่องหอมอนุญาตแล้ว เจ้าหน้าที่กองระวังหน้าก็จะเดินผ่านประตูต่าง ๆ มาจนถึงหน้าแท่นบูชา จากนั้นการถาม-ตอบระหว่างเจ้าหน้าที่ทั้งสองก็จะเริ่มขึ้น โดยหัวหน้าเครื่องหอมเป็นผู้ตั้งคำถาม และเจ้าหน้าที่กองระวังหน้าเป็นผู้ตอบ คำถามทั้งหมดมีอยู่ 333 ข้อ ใจความของคำถามจะเกี่ยวกับจุดประสงค์ที่มา มาจากไหน การเดินทางเป็นอย่างไร พบอะไรบ้างในระหว่างทาง และถามถึงเรื่องราวอื่น ๆ ของสมาคม เจ้าหน้าที่กองระวังหน้าก็จะตอบว่า มาจากทางทิศตะวันออก ได้นำผู้กล้าหาญจำนวนมากมามาเป็นสมาชิกของสมาคม เพื่อร่วมอุดมการณ์ล้มล้างราชวงศ์ชิง ฟันฟุราชวงศ์หมิง จะประพฤติตามเจตนารมณ์ของฟ้า และตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรม จากนั้นจะพรรณนาถึงการเดินทาง ในตอนแรกจะพูดถึงการเดินทางทางบก พรรณนาว่าผ่านสถานที่อะไรบ้าง ต่อมาจะลงเรือ ตัดข้ามทะเล แล่นเรือมาจนถึงเองท่าแห่งหนึ่ง ก็เดินทางขึ้นไปท่องเที่ยวบนภูเขา และเก็บต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์มา 108 ชนิด แล้วลงเรือเดินทางต่อไปจนถึง “ตลาดแห่งสันติภาพที่ยิ่งใหญ่” (Market of the Great Peace) ขึ้นจากเรือเดินข้ามสะพานไม้สองแผ่นมายังตัวตลาดข้าง ๆ สะพานไม้นี้เป็นต้นพลัมและต้นพีชอย่างละ 1 ต้น ต้นหนึ่งมีผลอยู่ 72 ลูก อีกต้นหนึ่งมีเพียง 36³⁸ ลูก จากนั้น

³⁷ Ibid.

³⁸ ต้นพีชและต้นพลัม เป็นสัญลักษณ์ของลัทธิเต๋าแทนความเป็นอมตะ และเลข 36, 72, 108 เป็นเลขศักดิ์สิทธิ์ของลัทธินี้ ส่วนสัญลักษณ์ทางศาสนาพุทธที่อยู่ในพิธีกรรมนี้ก็มี เช่น การเอ่ยอ้างถึงพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และเทพเจ้าอื่น ๆ (ศุภารัตน์ เลิศพานิชย์กุล. “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453”, 26.)

เดินทางต่อไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งมาถึงประตูหง เข้าไปในห้องโถงแห่งความซื่อสัตย์และคุณธรรม เดินต่อไปจนถึงวงกลมแห่งสวรรค์และโลก เข้าไปในเมืองต้นหลิวท่องเที่ยวไปทั่วเมือง ผ่านวัดวาอาราม สระน้ำ สวนพีช สวนพลัม และทุ่งนา 72 แห่ง ต่อไปก็เป็นคำถาม-คำตอบเกี่ยวกับเรื่องอื่น ๆ ของสมาคม เช่น ตะเกียง ธงทั้งห้าของสมาคม การสาบานเป็นพี่น้องกัน เป็นต้น คำถามคำตอบจะมาจบที่การเดินทางผ่านภูเขาไป แล้วมาถึงศาลาดอกไม้แดงซึ่งเป็นที่รวมของวีรบุรุษหงจากสี่ห้วงทะเล (the four seas)

หลังจากที่การถาม-ตอบ 333 ข้อ เสร็จสิ้นลงแล้ว หัวหน้าเครื่องหอมจะมอบกระบี่และธงให้แก่เจ้าหน้าที่กองระวังหน้า หากพบว่าผู้สมัครคนใดเป็นคนซื่อสัตย์ก็ให้เข้าเมืองต้นหลิวในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้ใดไม่ซื่อสัตย์ก็ให้ประหารชีวิตด้วยกระบี่เล่มนี้ (กระบี่และธงเป็นสัญลักษณ์ในการมอบหมายอำนาจ)³⁹

เจ้าหน้าที่กองระวังหน้าถือธงและกระบี่ไว้ เดินมาที่หน้าประตูหงจากนั้นผู้สมัครเป็นคู่ ๆ ในมือของแต่ละคนมีรูปที่จุดแล้ว พวกเขาเดินลอดผ่านโค้งตาบของประตูทั้งสาม คือ ประตูหง ประตูห้องโถงแห่งความซื่อสัตย์และคุณธรรม ประตูเมืองต้นหลิว ทุก ๆ ประตูผู้สมัครจะถูกเจ้าหน้าที่ที่เฝ้าประตูถามว่า “อะไรแข็งแกร่งกว่ากระบี่หรือคอกของท่าน” ผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกต้องตอบว่าคอกแข็งแกร่งกว่า ซึ่งมีความหมายว่า แม้กระทั่งความตายก็ไม่สามารถบังคับให้พวกตนเปิดเผยความลับของสมาคมเมื่อผ่านประตูทั้งสามแล้ว หัวหน้าเครื่องหอมก็จะอ่านกฎข้อบังคับ 36 ข้อ ให้สมาชิกใหม่สาบานตามไปทีละข้อจนครบ จากนั้นสมาชิกใหม่ก็จะดัดรูปในมือโดยใช้วิธีกดลงกับพื้น และกล่าวว่าหากตนละทิ้งคำสาบานก็ขอให้ดับสิ้นไปเหมือนดั่งธูปดอกนี้ ต่อจากนั้นสมาชิกใหม่ก็เดินผ่านวงกลมแห่งสวรรค์และโลก ผ่านหลุมไฟ (สมมุติ) ซ้ำมาก่อนหิน 3 ก้อน ขึ้นสะพานไม้สองแผ่น มาถึงแท่นบูชา สมาชิกใหม่เอาเข็มแทงปลายนิ้วกลางมือซ้ายให้เลือดหยดลงไปในชามที่บรรจุสุราแล้วดื่มจนล้นจิบ จากนั้นหัวหน้าเครื่องหอมฆ่าไก่ 1 ตัว ไก่ตัวนี้แทนอาซี (七 qi แปลว่า เจ็ด) ซึ่งตามตำนานกล่าวว่า เป็นพระสงฆ์ที่ทรยศบอกลาของวัดเส้าหลินให้แก่กองทหารหลวง ทำให้วัดถูกเผาและพระสงฆ์ในวัดถูกฆ่าตายไป 100 กว่ารูป สมาชิกใหม่เอามีดตะเซาไก่แล้วคลานลอดผ่านใต้แท่นบูชา การทำเช่นนี้มีความหมายว่าทุกคนได้เกิดใหม่ในครอบครัวหง มีฟ้าเป็นบิดา มีมาตาเป็นดิน แล้วสมาชิกใหม่ก็สาบานเป็นพี่น้องกัน ขอร่วมทุกข์ร่วมสุขไปจนตาย ในขณะที่สาบานกันนั้นจะอัญเชิญพระเจ้าและสิ่งศักดิ์ต่าง ๆ มาเป็นสักขีพยานด้วย และกล่าวสาบานว่าจะร่วมมือกันล้มล้างราชวงศ์ชิง ฟืนฟูราชวงศ์ หมิง อีกทั้ง จะ

³⁹ Pickering W.A., “Chineses Secret Societies and their Origin”, Part 2 *J.R.A.S.S.R.* (Vol. 3, 1879), 1-18. Ibid, 22. (อ้างอิงใน ศุภารัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453,” 26.)

รักษาความลับของสมาคมอย่างเคร่งครัด พิธีกรรมในการรับสมาชิกใหม่ก็เสร็จสิ้นลงและผู้สมัครก็ได้เป็นสมาชิกโดยสมบูรณ์ของสมาคมลับ จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมในการรับสมาชิกใหม่ของสมาคมประกอบด้วยสัญลักษณ์ต่าง ๆ รวมทั้งคุณลักษณะอีกหลายประการผสมผสานกัน⁴⁰

4.2.3 เครื่องหมายและภาษาลับของสมาคมลับ

เนื่องจากว่าสมาคมลับที่ดำเนินการต่อต้านรัฐบาล และสมาชิกสาขาจำนวนมากที่กระจัดกระจายอยู่ตามมณฑลต่าง ๆ ดังนั้น สมาคมจึงต้องมีภาษาและเครื่องหมายต่าง ๆ ของตนเอง เพื่อป้องกันมิให้บุคคลภายนอกล่วงรู้ถึงกิจกรรมของสมาคม และเพื่อให้สมาชิกซึ่งมีอยู่มากมายสามารถติดต่อสื่อสารกันได้โดยยามที่พบกัน

เครื่องหมายที่คิดขึ้นก็ได้มาจากอิริยาบถ ตลอดจนจนถึงเครื่องใช้ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น วิธียืนกลิ้งงูสุบยา การยืนถ่วงขา การใช้ตะเกียบ การตบมือ การสัมผัสมือ การแต่งกาย ตลอดจนถึงท่าทีและจังหวะในการเดิน เป็นต้น ส่วนภาษาลับของสมาคมก็มีคำกลอน คำปริศนาที่ใช้โต้ตอบกัน และยังมีตัวอักษร (character) ที่สมาคมคิดขึ้นเอง โดยอาจจะลดจำนวนขีดของตัวอักษรที่ใช้กันอยู่ทั่วไปให้น้อยลง คงไว้เพียงบางส่วนเท่านั้น บางครั้งก็เขียนตัวอักษรหลาย ๆ ตัวรวมกันเข้าเป็นตัวเดียว ประดษฐ์ตัวอักษรขึ้นใช้เองก็มี หรือบางครั้งก็ใช้คำรหัส เช่น “ศัตรู” หมายถึง “เจ้าพนักงานปกครอง” , “กระแสดม” หมายถึง “ตำรวจ” , “ลมพายุ” หมายถึง “กองทัพหลวง” เป็นต้น⁴¹

พิธีกรรม การจัดองค์กร กฎข้อบังคับ เครื่องหมาย และภาษาลับของสมาคมลับที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ มีอิทธิพลอย่างมากต่อบรรดาสมาคมลับชาวจีนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในประเทศต่าง ๆ เช่น ประเทศไทย กัมพูชา เวียดนาม สิงคโปร์ มาเลเซีย และสหรัฐอเมริกา ฯลฯ ซึ่งสมาคมลับในประเทศเหล่านี้ได้นำแบบอย่างของสมาคมลับจากจีนไปใช้ อาจจะแตกต่างกันบ้างก็เฉพาะรายละเอียดปลีกย่อยบางประเด็นเท่านั้น

⁴⁰ Pickering W.A., “Chineses Secret Societies and their Origin”, Part 2 *J.R.A.S.S.R.* (Vol. 3, 1879), 1-18. Ibid, 22. (อ้างใน สุภารัตน์ เลิศพานิชย์กุล, “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453,” 25-26.)

⁴¹ Jean Chesneaux, *Secret Societies in China in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, 27-30. (อ้างใน สุภารัตน์ เลิศพานิชย์กุล, “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453,” 26-27.)

4.2.4 สมาคมลับกับการต่อต้านราชวงศ์ชิง

การเกิดขึ้นของสมาคมลับในประเทศจีนมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ การต่อต้านผู้ปกครองที่มาจากชนชาติอื่นที่ไม่ใช่ชนชาติจีนอื่น โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของลัทธิดอกบัวขาวในสมัยราชวงศ์หยวนที่รวมกลุ่มกันตั้งเป็นสมาคมทางศาสนา แต่มีการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองเพื่อปลดปล่อยประเทศจากการปกครองของชนต่างชาติ เมื่อลัทธิดอกบัวขาวสามารถล้มราชวงศ์หยวนได้เป็นผลสำเร็จ และส่งเสริมการปกครองของราชวงศ์หมิงทำให้ลัทธิดอกบัวขาวจึงได้รับความนิยมน้อยลง แพร่หลาย ต่อมาเมื่อราชวงศ์หมิงล่มสลายและราชวงศ์ชิงเข้ามาปกครองแทน ลัทธิดอกบัวขาวก็รวมกลุ่มกันต่อต้านขึ้นอีกครั้งในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 เพื่อต่อต้านราชวงศ์ชิงที่มีการเอารัดเอาเปรียบในเรื่องการจัดเก็บภาษี และความต้องในการฟื้นฟูราชวงศ์หมิง แต่ก็ถูกปราบปรามอย่างหนักจนต้องสลายกลุ่มไปในปี 1804 สมาชิกถูกจับกุมและประหารชีวิต ตำราและคัมภีร์ถูกเผาทำลายเป็นจำนวนมาก ถึงแม้ว่าลัทธิดอกบัวขาวจะสลายไปแล้วแต่ก็ยังมี การนำรูปแบบและวิธีการไปใช้เพื่อต่อต้านราชวงศ์ชิงต่อไป

ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 การเข้ามาของชาติตะวันตกทำให้สังคมจีนเริ่มตระหนักถึงความล้าหลังของประเทศ และความอ่อนแอของราชวงศ์ชิงในการปกครองประเทศ โดยเฉพาะการพ่ายแพ้ในสงครามฝิ่นต่ออังกฤษในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 รวมถึงการเกิดกบฏต่อต้านราชวงศ์ชิงบ่อยครั้ง ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความตกต่ำและการขาดความชอบธรรมในการปกครองของราชวงศ์ชิง เนื่องจากสังคมจีนในขณะนั้นต้องเผชิญกับปัญหามากมาย เช่น ปัญหาที่ดินทำกินไม่เพียงพอเพราะการเพิ่มขึ้นของประชากรจำนวนมาก ปัญหาความอดอยากและความยากจน และการทุจริตจากขุนนางเพื่อนำเงินที่ได้มาทดแทนเงินที่ขาดดุลจากการค้าฝิ่น รวมทั้งปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ทำให้เกิดภัยแล้งและอุทกภัย เป็นต้น ทำให้ในช่วงเวลานี้กลุ่มผู้ต่อต้านที่เคลื่อนไหวภายใต้ความเป็นสมาคมลับเริ่มมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในสังคมจีน

ก่อนศตวรรษที่ 19 สมาชิกส่วนใหญ่ของสมาคมลับคือ ชนชั้นชาวนา และชนชั้นกรรมาชีพ รวมถึงกลุ่มผู้พลัดถิ่นในสังคม ในเวลาต่อมารัฐบาลชิงพ่ายแพ้ต่อชาติตะวันตกในช่วงสงครามฝิ่น ทำให้กลุ่มปัญญาชน พ่อค้า และเจ้าของที่ดินบางส่วนเริ่มเข้ามาเป็นสมาชิกและมีส่วนร่วมในสมาคมลับเพื่อดำเนินกิจกรรมต่อต้านรัฐบาลชิงและต่อต้านชาวต่างชาติ จากความแตกต่างทางด้านสถานภาพทางสังคมของสมาชิกในสมาคมลับ จึงไม่สามารถคาดหวังได้ว่าจะพบความเป็นหนึ่งเดียวกันทางอุดมการณ์ในกลุ่มสมาชิก แต่อย่างไรก็ตามความพยายามที่จะแก้ไขจิตสำนึกดั้งเดิมและแก้ไขอุดมการณ์ที่ได้รับจากแนวคิดของขงจื้อโดยเฉพาะเรื่องความชอบธรรม ความภักดี และความเมตตา กรุณาได้กลายเป็นจริยธรรมสำหรับกลุ่มคนนอกกฎหมายในการกอบกู้ประเทศจีนคืนจากการปกครองที่ถูกยึดโดยชนชาติป่าเถื่อน ซึ่งซาไก ทาดาโอะ (Sakai Tadao) เชื่อว่า “ความภักดีหรือจง (忠

Zhong)” และ “ความชอบธรรมหรืออี้ (义 Yi)” เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงสมาคมลับเข้ากับอำนาจของกลุ่มชนชั้นสูงในวัฒนธรรมขงจื้อ ดังนั้น การรวมกันของ “จงอี้” กลายเป็นสิ่งที่โดดเด่นในช่วงของความขัดแย้งระหว่างชาวจีนฮั่นและชนชาติอื่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความภักดีต่อจักรพรรดิและชาติ (国 Guo) ที่เกิดจากชนชั้นสูง ในเวลาเดียวกันก็ชี้ให้เห็นว่าการให้ความสำคัญกับเรื่อง “ความเมตตากรุณาหรือเหริน (仁 Ren) และความชอบธรรม (义 Yi)” เผยให้เห็นมิติของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของกลุ่มเหล่านี้ และเป็นพื้นฐานในการทำให้เกิดความเท่าเทียมกันโดยไม่เน้นย้ำถึงการปกป้องเชื้อชาติแต่มุ่งเน้นไปที่การต่อต้านทางการเมือง สมาคมลับจึงให้ความเคารพนับถือวีรบุรุษผู้ชอบธรรมและภักดีซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่ได้ผูกขาดโดยสถาบันกษัตริย์แต่มีอำนาจทางศีลธรรม จากความหมายที่เปลี่ยนไปจึงเป็นจุดเริ่มต้นในการรวมตัวกันของสมาคมลับ⁴²

เถาเฉิงจาง (陶成章 Tao Chengzhang) กล่าวว่า สมาคมลับหรือหงเหมิน (洪 [] Hongmen) หมายถึงบ้านหรือครอบครัวของจักรพรรดิหงผู้ก่อตั้งราชวงศ์หมิงของชาวจีนฮั่นที่สามารถขับไล่ชาวมองโกลออกไป ดังนั้น สมาชิกทุกคนในสังคมจึงกลายเป็นพี่น้องที่เท่าเทียมกันในครอบครัวเดียวกันไม่ว่าสถานะเดิมจะเป็นอย่างไร ความคิดเรื่องการเป็นสมาชิกของครอบครัวทั่วไปเป็นความคิดที่นิยมในกลุ่มลัทธิเต๋าและเป็นคำอธิบายของความเท่าเทียมกันที่กำหนดขึ้นตามลำดับชั้นของสถานะในสังคมเหล่านี้ ต่อมาเกิดการเชื่อมโยงความคิดเรื่องครอบครัวนี้กับกลุ่มเชื้อสายซึ่งเป็นความคิดที่เป็นหัวใจสำคัญของความคิดเรื่องชาติ ซึ่งนักปฏิวัติจีนอย่าง เฉินเทียนหว่า (陳天華 Chen Tianhua) เชื่อว่า “ครอบครัวทั่วไปล้วนสืบเชื้อสายมาจากเผ่าพันธุ์ฮั่นซึ่งเป็นตระกูลใหญ่ของบรรพบุรุษจักรพรรดิจีน” ความภักดีทางเชื้อชาติจึงเป็นส่วนเสริมของความภักดีทางสายเลือดของบรรพบุรุษร่วมกัน และสายเลือดกลายเป็นสายสัมพันธ์ที่สำคัญที่สุดสำหรับแนวคิดของนักปฏิวัติในยุคสาธารณรัฐจีนที่มีต่อเชื้อชาติที่บริสุทธิ์ ความเชื่อในเรื่องนี้จึงนำไปสู่การสร้างภราดรภาพในนามของสมาคมลับที่มีบทบาทเป็นทายาทที่แท้จริงของชาวจีนด้วยการทำพิธีสาบานท่ามกลางสมาชิกของสมาคมลับด้วยการดื่มเลือดซึ่งเป็นการปฏิบัติที่เชื่อมโยงพวกเขาเข้ากับบรรพบุรุษว่าได้เป็นพี่น้องและครอบครัวเดียวกัน จากนั้นความเป็นพี่น้องก็ทำหน้าที่ในการสร้างชุมชนทางเชื้อชาติและสังคมสมัยใหม่ และความเป็นพี่น้องจะเน้นถึงความเท่าเทียมกัน ความมีเหตุผล และความสำนึกทางการเมือง ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ไม่ได้อยู่ในวัฒนธรรมขงจื้อแต่รวมอยู่ในแนวคิดของกลุ่มสมาคมลับ การค้นหาความเป็นชาตินิยมเพื่อหาประเพณีทางเลือกสำหรับแนวคิดขงจื้อในประวัติศาสตร์จีนได้กลายเป็นกิจกรรมในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 และมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับโรงเรียนชาตินิยม เช่น จางไท่เหยียน (張太炎 Zhang

⁴² Prasenjit Duara, *Rescuing History from Nation: Questioning Narratives of Modern China*, 117-121

Taiyan) ผู้เสนอการค้นหาประเพณีทางเลือกที่ไม่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้ความเป็นแก่นแท้ของชาติเพื่อเป็นพื้นฐานของการสร้างสังคมจีนสมัยใหม่⁴³

ภาพลักษณ์ที่ชัดเจนที่สุดของสมาคมลับในฐานะที่เป็นผู้รักษาค่านิยมของจีนในการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของคำสาบานและการปฏิญาณของสมาชิกที่กล่าวในสวนท้อ ซึ่งเป็นการผูกมัดสมาชิกของสมาคมลับไว้ด้วยความชอบธรรมและความภักดี โดยคำสาบานในสวนท้อคือคำสาบานแห่งความภักดีที่นำโดยวีรบุรุษทั้งสามของวรรณกรรมเรื่องสามก๊ก ดังนั้น ชาวหงเหมินจึงเป็นที่รวมจิตใจของชนชั้นล่างชาวจีนเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นผู้ที่ยึดมั่นในจิตวิญญาณแห่งความชอบธรรม และแสวงหาหลักแห่งความเท่าเทียมกัน ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นการสะท้อนถึงหลักการของสาธารณรัฐที่ไม่สามารถหลอมรวมได้อย่างง่ายดายภายในสังคมที่มีทั้งความทันสมัยและยังคงไว้ซึ่งความดั้งเดิม ด้วยเหตุนี้ความชอบธรรมจึงทำให้เกิดความรู้สึกเท่าเทียมกันของระบอบสาธารณรัฐที่แข็งแกร่ง และในขณะเดียวกันก็มีความมุ่งมั่นที่จะล้างแค้นให้แก่บรรพบุรุษของตน ดังนั้น การรวมตัวกันของสมาคมลับในช่วงปลายสมัยราชวงศ์ชิงเป็นการรวมกลุ่มกันของคณะปฏิวัติและกลุ่มสมาคมลับ ซึ่งคณะปฏิวัติในยุคนี้นี้เป็นตัวแทนของแนวคิดการต่อต้านราชวงศ์ชิงตามแนวคิดแบบชาติตะวันตกที่ให้ความสำคัญของการสร้างความเท่าเทียมกันภายในชาติ ส่วนสมาคมลับเป็นตัวแทนของกลุ่มแนวคิดแบบเดิมของวัฒนธรรมจีนโบราณที่ยึดถือแนวคิดขงจื้อเป็นหลัก ฉะนั้นการแยกแนวคิดทางวัฒนธรรมออกจากแนวคิดทางการเมืองแบบจักรวรรดินิยมจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะในอดีตการสร้างชาติของจีนคือการนำแนวคิดขงจื้อมาใช้ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง และด้านวัฒนธรรมทางสังคมซึ่งก็เป็นแนวคิดที่ผู้ปกครองชาวแมนจูรับมาใช้ในการปกครองอาณาจักรจีนเช่นกัน ดังนั้น เพื่อให้การต่อต้านราชวงศ์ชิงของสมาคมลับเป็นที่ยอมรับจึงต้องมีการนำเอาแนวคิดที่เน้นย้ำถึงการสร้างชาติจีนสมัยใหม่แบบเท่าเทียมกัน และการรักษาวัฒนธรรมและประเพณี รวมทั้งสร้างอัตลักษณ์ที่เป็นการแสดงถึงความเป็นชาติจีนขึ้น⁴⁴

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า บทบาทของสมาคมลับจีนในช่วงแรกจะเป็นการเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องกับทางด้านการเมืองที่มุ่งเน้นการล้มราชวงศ์ชิงและฟื้นฟูราชวงศ์หมิงซึ่งเป็นการปกครองโดยชาวจีนฮั่น แต่เมื่อประเทศจีนต้องเผชิญกับการเข้ามาของชาติตะวันตก และมองเห็นความอ่อนแอของระบอบการปกครองแบบราชธิปไตย ทำให้ปัญญาชนรุ่นใหม่ของจีนเห็นว่าการ

⁴³ Prasenjit Duara, *Rescuing History from Nation: Questioning Narratives of Modern China*, 131-133.

⁴⁴ Prasenjit Duara, *Rescuing History from Nation: Questioning Narratives of Modern China*, 125-133.

เคลื่อนไหวในการต่อต้านราชวงศ์ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นเพราะผู้ปกครองชาวแมนจูไร้ประสิทธิภาพในการปกครองและการสร้างอาณาจักรจีนให้ยิ่งใหญ่ดังเช่นในอดีต แต่เริ่มไม่เห็นด้วยกับการปกครองด้วยระบอบเดิม ดังนั้น การเคลื่อนไหวของสมาคมลับในช่วงปลายราชวงศ์ชิงจึงมีแนวทางใหม่ในการแสวงหารูปแบบการปกครองที่เหมาะสมกับประเทศจีนในขณะนั้น ประกอบกับการได้รับอิทธิพลจากทั้งชาติตะวันตกและญี่ปุ่นทำให้จีนเริ่มมองถึงการพัฒนาชาติให้เข้มแข็ง และมีเสถียรภาพทัดเทียมกับความทันสมัยของโลกเพื่อป้องกันการถูกเอาเปรียบจากนานาประเทศ เมื่อการเคลื่อนไหวในยุคนี้เปลี่ยนไปสมาคมลับที่เคยมีบทบาทที่เข้มแข็งก็ค่อย ๆ อ่อนแอลง และสิ้นสุดบทบาทลงภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในยุคสาธารณรัฐจีน และสาธารณรัฐประชาชนจีน แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบที่แพร่หลายของสมาคมลับที่เกิดขึ้นทั้งในอาณาจักรจีน และในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเลนั้นว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของจีนจนพัฒนาต่อมากลายเป็นสมาคมในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อช่วยเหลือกลุ่มชาวจีนที่อพยพมาอยู่ในต่างแดน และกลายเป็นแหล่งอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวจีนโพ้นทะเลอีกด้วย

4.3 ลักษณะพิเศษและการพัฒนาในแมนจูเรีย

แมนจูเรียหรือตงเป่ยเป็นดินแดนที่ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีนในปัจจุบัน มีพื้นที่ราบบริเวณแม่น้ำเหลียวเหอซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือ ทางตะวันตกเป็นภูเขาซึ่งทอดยาวไปที่เทือกเขาปักกิ่ง ทางตะวันออกเฉียงใต้มีทะเลหวงไห่และทะเลโปไห่ ซึ่งภูมิศาสตร์สัมพันธ์กับแหล่งอารยธรรมโบราณตั้งแต่สมัยหินเก่าที่อยู่แถวแม่น้ำเหลียวเหอและภูเขาจินหนิว⁴⁵ ส่วนลักษณะภูมิอากาศที่หนาวเย็นในฤดูหนาว มีลมแรงในฤดูใบไม้ผลิ และมีฤดูร้อนสั้น ลักษณะของดินเป็นดินดำและดินปน มีป่าขึ้น และมีทุ่งหญ้าขนาดใหญ่ โดยเฉพาะในคาบสมุทรเหลียวตงและที่ราบเหลียวเหอจะมีอากาศอบอุ่นค่อนข้างเย็นหรือ กึ่งชื้น เนื่องจากสภาพธรรมชาติที่เอื้อต่อการเกษตร ทำให้ผู้ปกครองแมนจูในสมัยราชวงศ์ชิงจึงต้องปกป้องสิทธิพิเศษทางเศรษฐกิจ และผลประโยชน์ของประชาชนชาวแมนจูในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยการสร้างรั้วคันหลิวขึ้นตั้งแต่ทางตอนใต้ของมณฑลเหลียวหนิงถึงทางตอนเหนือของกำแพงเมืองจีน ซึ่งเป็นการแบ่งดินแดนตามขอบเขตของภูมิอากาศ พืชพรรณ และพื้นดินระหว่างอาณาจักรจีนทางตอนเหนือและทาง

⁴⁵ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, *เกล็ดหิมะในสายหมอก เล่ม 2 เหลียวหนิง*, 10.

ตะวันออกเฉียงเหนือ โดยแบ่งเป็นเขตเกษตรกรรมในจีหลิน เขตเศรษฐกิจและเขตล่าสัตว์ในเฮยหลงเจียง

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อราชวงศ์ชิงประสบปัญหาการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็วในสมัยจักรพรรดิคังซี ยงเจิ้ง และเฉียนหลงที่มีระยะเวลาารวมกัน 134 ปี ทำให้มีจำนวนประชากรเพิ่มเป็น 430 ล้านคน จากสภาพการณ์ดังกล่าวทำให้ประชาชนเริ่มอพยพเพื่อไปแสวงหาที่ดินทำกินใหม่ โดยเฉพาะการอพยพย้ายถิ่นเข้าไปตั้งถิ่นฐานในเขตแมนจูเรีย ซึ่งมีเพียงประชากรอยู่เพียง 1 ล้านกว่าคนเท่านั้น⁴⁶ เนื่องจากในช่วงต้นของราชวงศ์ชิงมีนโยบายในการจัดการพรมแดนจึงได้สร้างรั้วต้นหลิวขึ้นเพื่อแบ่งเขตแดนระหว่างชาวแมนจู ชาวจีนฮั่น และชาวมองโกล เพราะต้องการอนุรักษ์ถิ่นกำเนิดของชาวแมนจูเอาไว้ และยังเป็นกำบังไม่ให้ชาวจีนฮั่นอพยพเข้าไปในแมนจูเรีย แต่เมื่อรั้วต้นหลิวเสื่อมสภาพลงประกอบกับการบุกรุกของกองทัพรัสเซียในขณะนั้น ทำให้ราชวงศ์ชิงจำเป็นต้องยกเลิกนโยบายดังกล่าว เพื่อให้ชาวจีนฮั่นได้เข้าไปอยู่อาศัยเพื่อเป็นการเพิ่มจำนวนกำลังคนเพื่อปกป้องดินแดนอีกด้วย ดังนั้น จึงทำให้ดินแดนในเขตแมนจูเรียเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวแมนจู ชาวจีนฮั่น ชาวมองโกล และชนชาติอื่นในจีนขึ้น ทำให้แนวคิดเรื่องการแบ่งแยกชนชาติแมนจู จีนฮั่น และมองโกลในสมัยราชวงศ์ชิงสิ้นสุดลง

4.3.1 การสถาปนารัฐแมนจูแก้ว

เมื่อญี่ปุ่นผ่านเหตุการณ์ปฏิรูปเมจิในปี 1868 รัฐบาลในสมเด็จพระจักรพรรดิมีนโยบายในการพัฒนาชาติให้เท่าเทียมหาอำนาจจากชาติตะวันตก โดยการพัฒนาบุคลากรและเทคโนโลยีให้ทันสมัยต่อโลก จนในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ญี่ปุ่นกลายเป็นรัฐอุตสาหกรรมที่ทันสมัย ญี่ปุ่นสามารถรักษาอธิปไตยของตนไว้ได้ และได้รับการยอมรับในฐานะชาติที่เท่าเทียมกับมหาอำนาจตะวันตก ส่วนรัสเซียซึ่งถือชาติมหาอำนาจที่แข็งแกร่งและมีความพยายามในการเข้าครอบครองดินแดนในเอเชียตะวันออก ในทศวรรษที่ 1890 รัสเซียสามารถขยายอาณาเขตไปจนถึงเอเชียกลาง ทำให้ญี่ปุ่นมีความหวั่นเกรงต่อรัสเซียที่หวังจะมีอิทธิพลในภูมิภาคนี้ จึงได้เอาเกาหลีและแมนจูเรียบางส่วนเป็นรัฐหน้าด่านเพราะรัฐบาลญี่ปุ่นเห็นว่า ราชอาณาจักรเกาหลีซึ่งมีสถานะเป็นประเทศราชของจักรวรรดิชิง และเป็นดินแดนที่อยู่ใกล้กับญี่ปุ่นมากที่สุดจะเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการปกป้องอธิปไตยและรักษาความปลอดภัยให้แก่ญี่ปุ่น จากความเจริญเติบโตของญี่ปุ่นในขณะนั้นทำให้มีความต้องการปัจจัยต่าง ๆ เพื่อการสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อพัฒนาประเทศให้มีความเจริญยิ่งขึ้น ดังนั้น ญี่ปุ่นคิดว่าหากญี่ปุ่นไม่ได้เข้าครอบครองเกาหลีก็หวังว่าเกาหลีจะเป็นเอกราชปราศจากการ

⁴⁶ สิทธิพล เครือรัฐติกาล, *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*, 46.

ครอบงำโดยชาติอื่น และเมื่อญี่ปุ่นได้รับชัยชนะเหนือจักรวรรดิชิงทำให้จีนสูญเสียอิทธิพลเหนือคาบสมุทรเกาหลีและคาบสมุทรเหลียวตง รวมถึงการสูญเสียดินแดนในไต้หวันให้แก่ญี่ปุ่นอีกด้วย

ในปี 1931 เดือน 9 วันที่ 18 ญี่ปุ่นสามารถบุกเข้ามายึดครองพื้นที่และระเบิดทางรถไฟหนานหมานซึ่งเคยเป็นของรัสเซียต่อมาญี่ปุ่นก็เข้าควบคุม และก็ใช้เป็นข้ออ้างในการเข้าควบคุมและยึดครองเมืองเสิ่นหยาง เนื่องจากเมืองเสิ่นหยางเคยเป็นถิ่นฐานเดิมของราชวงศ์ชิงที่ได้รับการปกป้องรักษาไว้ตั้งแต่ช่วงต้นราชวงศ์ชิง ด้วยการกำหนดนโยบายการปิดกั้นพรมแดนที่ให้มีการสร้างรั้วต้นหลิว (柳条边 Liutiobian) ขึ้นตั้งแต่สมัยจักรพรรดิซุ่นจื้อ และได้รับการดูแลรักษาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งเมื่อจีนปกครองด้วยระบอบสาธารณรัฐ ซึ่งรัฐบาลในขณะนั้นไม่ได้ให้ความสนใจในการจัดการกับพื้นที่ในแมนจูเรีย ทำให้ญี่ปุ่นใช้โอกาสนี้ในการสถาปนาแมนจูว์ขึ้นในปี 1932 และสถาปนาจักรพรรดิปูยีขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครอง โดยอ้างความชอบธรรมของการเป็นผู้สืบเชื้อสายราชวงศ์ชิง และใช้พระราชวังเดิมที่ตั้งอยู่ในเมืองเสิ่นหยางเป็นที่ประทับของจักรพรรดิปูยีในขณะที่ทรงอยู่ในตำแหน่งกษัตริย์ของแมนจูว์

พระราชวังโบราณของราชวงศ์ชิงซึ่งเป็นที่ประทับของจักรพรรดิปูยีขณะที่ดำรงตำแหน่งเป็นกษัตริย์ตั้งอยู่ที่เมืองเสิ่นหยาง สร้างขึ้นในปี 1625 เคยเป็นที่ประทับของหนูฮาร์ชื่อและหวงไท่จี และเป็นที่ประสูติของพระเจ้าซุ่นจื้อ ซึ่งอาคารในวังนี้มีประมาณ 400 กว่าหลัง มีเนื้อที่ประมาณ 63,000 กว่าตารางเมตร ส่วนประกอบแบ่งเป็นส่วนตะวันออก ส่วนกลาง ส่วนตะวันตก ด้านตะวันออกสร้างตั้งแต่สมัยหนูฮาร์ชื่อ มีหลายตำหนัก เช่น ตำหนักต้าเจิ้งเตี้ยนเป็นอาคารที่เก่าแก่ที่สุดและเป็นที่ว่าราชการ มีรูปร่างแปดเหลี่ยม มีหลังคาสองชั้น การก่อสร้างไม่ได้ใช้ตะปูแต่ใช้วิธีการเข้าเดือยทั้งหมด ตอนที่เริ่มสร้างพระราชวังแห่งนี้ ราชวงศ์ชิงยังไม่ทิ้งประเพณีชนเผ่าเร่ร่อน อาคารจึงมีลักษณะคล้ายกระโจมที่ชนเผ่าเร่ร่อนใช้ในทุ่งหญ้า ส่วนตำหนักสี่ห้องถึงซึ่งเป็นที่ทำการของแปดกองธง ต่อส่วนกลางของวังถูกสร้างขึ้นในสมัยจักรพรรดิหวงไท่จี เช่น ตำหนักหนานเซาฟาง ตำหนักต้าชิงหมิน และตำหนักฉงเจิ้งเตี้ยนซึ่งเหมือนกับตำหนักไท่เหอเตี้ยนที่ปักกิ่ง จะมีชื่อเขียนไว้ทั้งภาษาจีนและภาษาแมนจู และที่นี่ยังมีลายพระหัตถ์ของจักรพรรดิเฉียนหลงและจักรพรรดิเต๋ากวง เมื่อครั้งเสด็จประพาสภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนด้านตะวันตกสร้างเมื่อราชวงศ์ชิงย้ายไปปักกิ่งแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยจักรพรรดิคังซี เฉียนหลง เจียชิ่ง เต๋ากวง เสด็จมาที่นั้ร่วมกันแล้วประมาณ 10 ครั้งเพื่อมาบูชาบรรพบุรุษ เมื่อแต่ละพระองค์เสด็จมาก็สร้างตำหนักใหม่ ๆ ขึ้นมาอีก เช่น พระตำหนักว่าราชการหย่างซินเตี้ยนมีห้องสำหรับสนทนากาและห้องการศึกษา (ห้องทรงพระอักษร) พระตำหนักเฟิงหวงโหลวซึ่งเป็นที่ประทับและที่จัดเลี้ยงของจักรพรรดิซึ่งนับว่าอาคารหลังนี้เป็นสิ่งก่อสร้างที่สูงที่สุด จึงใช้สำหรับดูพระอาทิตย์ขึ้น การดูพระอาทิตย์ขึ้นถือเป็นการดูทิศทางที่สำคัญหนึ่งในแปดอย่าง มีป้ายลายพระหัตถ์จักรพรรดิเฉียนหลงว่า “จื่อซี้ตงหลาย แปลว่า บูรพทิศยอสงสีม่วง” สีม่วง

เป็นสี่สิริมงคล บันไดมี 24 ขั้น หมายถึง 24 ฤดู ช่าง ๆ เป็นตำหนักชิงหนิงกงเป็นที่บรรทมของ จักรพรรดิกับพระมเหสี เป็นตำหนักที่มี 5 ห้อง มีที่ทำพิธีศาสนาเรียกว่า ซาหม่านกง (ในภาษาอังกฤษ เรียกว่า Shaman คือ ลัทธิความเชื่อหลายอย่างปนกัน) ลัทธินี้เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวแมนจู ซึ่ง จักรพรรดิราชวงศ์ชิงยังรักษาลัทธิอันเป็นวัฒนธรรมเดิมนีไว้ ตำหนักตะวันออกเรียกว่ากวานสุขกง ตำหนักตะวันตกเรียกว่าจื่อกง แม้ว่าวังนี้จะไม่ใหญ่โตเท่าวังหลวงที่ปักกิ่ง แต่ก็ถือว่ามีความสำคัญ เพราะเป็นของเก่าที่เก็บรักษามาจนทุกวันนี้⁴⁷

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพระราชวังที่นี่ก็จะแตกต่างจากพระราชวังในปักกิ่ง เช่น ที่นี่ที่ประทับจะสูง ท้องพระโรง (ที่ว่าราชการ) อยู่ต่ำ แต่ที่ปักกิ่งท้องพระโรงจะอยู่สูงกว่าที่ประทับ หลังคาที่นี้มุงด้วยกระเบื้องสองสี คือ สีเหลืองและสีคราม แต่ที่ปักกิ่งจะมุงด้วยสีเหลืองทั้งหมด ป้ายหน้าอาคารที่นี้ภาษาจีนอยู่ขวาแมนจูอยู่ซ้าย ส่วนที่ปักกิ่งจะเป็นภาษาจีนอยู่ซ้ายแมนจูอยู่ขวา (ซึ่งถือว่าซ้ายใหญ่กว่าขวา) ก่อนไปอยู่ที่ปักกิ่งแมนจูใหญ่ที่สุด แต่เมื่อไปปักกิ่งต้องไปปกครองคนจีนอันซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่จึงต้องประนีประนอมยกย่องจีน นอกจากนั้น ยังมีพิพิธภัณฑวัตถุโบราณที่ตกทอดกันมา เช่น อาวุธของหนูเอ๋อร์ฮาชื่อที่ได้รับพระราชทานจากจักรพรรดิราชวงศ์ หมิงคือคันธนู และลูกศร, บัลลังก์ทำด้วยเขากวางที่หวงไท่จี๋ล่ามาได้ มีเขาย่อยแปดกิ่งเป็นสัญลักษณ์ของแปดกองธง, เครื่องโลหะเคลือบสมัยจักรพรรดิคังซี, ป้ายประตูเมืองเก่าทำด้วยหินทำขึ้นเมื่อพระเจ้าเฉียนหลงครองราชย์ได้ 27 ปี, เครื่องเงินเป็นของฉลอง 60 พรรษาของจักรพรรดิเฉียนหลง, เครื่องบวงสรวง เทวดาทำด้วยทองคำเป็นรูปมงคล 8 ของจีนที่เรียกว่า ปาเป่า หรือ ปาจีเสียง มีธรรมจักร หอยสังข์ ฉัตร เจดีย์ ดอกบัว ผอบทิพย์ ปลาคู่ ยันต์แปด รวมถึงสิ่งของที่จักรพรรดิผู้หยิขนามา เช่น แหวน นาฬิกา และปืน เป็นต้น⁴⁸

นอกจากนี้ ในสมัยราชวงศ์ชิงยังมีการสร้างสุสานไว้ 3 แห่ง ได้แก่ หย่งหลิง เป็นสุสานที่อยู่ในเขตปกครองตนเองซินปิง หม่านโจว สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิงเป็นที่ไว้พระศพบรรพบุรุษของนุ่ร์ฮาชื่อต่อมาคือ ตงหลิง แปลว่า สุสานตะวันออก มีอีกชื่อหนึ่งว่าฝูหลิงซึ่งสุสานแห่งนี้มีภูมิสถานที่ดีที่สุดและถูกหลักตามตำราฮวงจุ้ยคือ ต้องมีน้ำข้างหน้าและฟิงภูเขา ซึ่งที่นี้ด้านหน้ามีแม่น้ำหุนเหอ ด้านหลังมีเขาเทียนจู้ สองข้างทางเดินมีต้นสน (2 ใบ) ซึ่งเป็นไม้มงคล หมายถึง อายุยืนยาวและเขียวสดเสมอทั้งปี สุสานนี้ตั้งอยู่ที่เมืองเสิ่นหยางป็นสุสานของหนูเอ๋อร์ฮาชื่อปฐมกษัตริย์แห่ง

⁴⁷ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, *เกล็ดหิมะในสายหมอก เล่ม 2 เหลียวหนิง*, 85-99.

⁴⁸ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, *เกล็ดหิมะในสายหมอก เล่ม 2 เหลียวหนิง*, 85-99.

ราชวงศ์ชิงและพระมหาลีในราชินิกุลเย่เฮ้อนาลาชื่อ เริ่มสร้างในปี 1629 และสร้างเสร็จในปี 1651 ต่อมาในปี 1688 จักรพรรดิคังซีเป็นผู้จารึกพระราชกรณียกิจของหนูเออร์ฮาชื่อในศิลาจารึก โดยเขียนไว้ทั้งภาษาแมนจู ภาษาจีน และภาษามองโกล⁴⁹ สุดท้ายคือเป่ยหลิงเป็นสุสานของจักรพรรดิหว่งไท่จี หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าจาวหลิง มีเสาสีอว้างจู้ ยอดเป็นตัวกิเลนวางเทียนโห้วมมองสุสานตลอดเวลาเพื่อถวายพระพรให้เป็นมงคล ที่มีหอศิลาจารึกที่จักรพรรดิคังซีทรงเขียนด้วยลายพระหัตถ์เพื่อบรรยายพระราชกรณียกิจของจักรพรรดิหว่งไท่จี และมีสัตว์มงคลกับเสาหว่าเปี้ยวเหมือนที่ต่งหลิง⁵⁰ ซึ่งตามความเชื่อของจีนเมื่อจักรพรรดิขึ้นครองราชสมบัติ พระราชกรณียกิจอย่างแรกคือการสุสานของพระองค์เอง ซึ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงแสดงทัศนะไว้ในหนังสือชุดเกล็ดหิมะในสายหมอก เล่ม 2 เหลียวหนิงว่า

“การสร้างสุสานของจักรพรรดิจีนเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่แสดงพระราชอำนาจของผู้ปกครองโบราณ คือ ใ้คนอยู่ในสายตา สามารถแบ่งเป็นกลุ่มและทำงานได้เป็นระบบ รวมทั้งเมื่อมีงานของทางราชการก็สามารถเรียกเกณฑ์ได้ทำให้งานสำเร็จเรียบร้อย”⁵¹

ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลญี่ปุ่นในขณะนั้นต้องการขยายอำนาจตนเองเพื่อปกครองจีน แต่ไม่อาจทำได้เพราะรัฐบาลจีนในขณะนั้นได้รับการยอมรับจากชาติตะวันตกว่าเป็นผู้ปกครองจีนอย่างถูกต้อง ทำให้ญี่ปุ่นซึ่งยึดครองพื้นที่ในแมนจูเรียต่อจากรัสเซียได้ จึงประกาศตั้งแมนจูกว่าจิ้นและใช้เมืองหลวงเดิมของราชวงศ์ชิงในเสิ่นหยาง พร้อมทั้งแต่งตั้งจักรพรรดิปูยี (溥儀 Puyi) ขึ้นเป็นกษัตริย์เพราะเป็นผู้สืบเชื้อสายจากราชวงศ์ชิง และปูียังเคยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นจักรพรรดิเมื่อครั้งที่จีนยังอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิงเมื่อขณะพระชนม์ 3 พรรษา แต่ถูกบังคับให้ต้องยอมสละราชบัลลังก์ภายหลังการปฏิวัติซินไฮ่เมื่อปี 1912 จักรพรรดิปูยีจึงเป็นจักรพรรดิองค์สุดท้ายของราชวงศ์ชิง ในปี 1922 เมื่อปูยีมีพระชนม์ 16 พรรษาก็แต่งงานกับพระนางหว่านหรง และมีสนมอีกหนึ่งชื่อว่าเหวินชิว ในปี 1931 ย้ายไปพำนักที่แมนจูเรียหรือทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีน และในปี 1932 ได้รับการสนับสนุนจากชาวญี่ปุ่นให้เป็นจักรพรรดิ ซึ่งถือเป็นจักรพรรดิหุ่นเชิด (หรือผู้ที่ร่วมมือกับฝ่ายตรงข้าม เป็นของปลอมชนิดผิดกฎหมาย) ภายใต้การปกครองของญี่ปุ่น และปูียังเคยเดินทางไปเข้าเฝ้าจักรพรรดิอิโรฮิโตของญี่ปุ่นในสมัยนั้นด้วย ในฐานะกษัตริย์ของแมนจูกว่าทำให้ปูยีมีอำนาจในการควบคุมดูแลกองกำลังทหาร และเมื่อปี 1941 เกิดสงครามแปซิฟิกทำให้ญี่ปุ่นขาดแคลนยุทธโธปกรณ์ ปูยีจึงต้องส่งปัจจัยสงครามให้กับญี่ปุ่น ต่อมาในปี 1945 เดือน 8 จักรพรรดิอิโรฮิโตทรง

⁴⁹ Ibid., 46-47.

⁵⁰ Ibid., 105-107.

⁵¹ Ibid., 112.

ประกาศยอมแพ้สงคราม ทำให้ปูยีถูกทหารโซเวียตจับที่สนามเสียนหยาง ขณะที่กำลังจะหนีไปที่ญี่ปุ่น ทำให้ปูยีต้องเป็นเชลยศึกอยู่ที่รัสเซียเป็นเวลา 5 ปี และยังคงถูกบังคับให้เป็นพยานในศาลโลกเรื่องญี่ปุ่นรุกรานจีนอีกด้วย ต่อมาในปี 1950 รัสเซียก็ส่งตัวปูยีคืนให้จีน เมื่อฝ่ายจีนมารับปูยีก็ยอมให้ใส่กุญแจมือโดยดี และไปอยู่ที่สถานอบรมเป็นเวลา 10 ปี ต้องทำงานแบบหนักโหด ศึกษาแนวคิดสังคมนิยม และก็มีหลักฐานว่าปูยีเขียนคำสารภาพผิดว่า “ข้าพเจ้ายอมรับผิด”⁵²

ในช่วงเวลาที่ปูยีอยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีอาชญากรรมสงคราม ผู้นำจีนก็เดินทางไปเยี่ยมปูยีที่กำลังเข้ารับการอบรมทางการแพทย์เพิ่มเติมและช่วยตรวจรักษาผู้ป่วยด้วย ในปี 1959 ปูยีก็ได้รับการอภัยโทษเป็นกรณีพิเศษทำให้เขาซาบซึ้งมากและแกลงทั้งน้ำตาว่า “จะใช้ชีวิตบั้นปลายให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชน” หลังจากนั้นก็ย้ายกลับไปอยู่กับครอบครัวที่เมืองปักกิ่ง ในปี 1960 ต้องไปอยู่ในหน่วยที่ 2 มีหน้าที่ทำสวนที่สวนพฤกษศาสตร์กรุงปักกิ่ง ต่อมาเมื่อปูยีอายุ 56 ปี ก็แต่งงานจดทะเบียนสมรสกับหลี่ซุเสียนในวัย 37 ปี โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลจีนในขณะนั้น ซึ่งหลี่ซุเสียนนับเป็นภรรยาคนที่ 5 ของปูยี ในปี 1964 ได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาที่ปรึกษาการเมืองแห่งชาติ และมีโอกาสได้ไปศึกษาดูงานตามที่ต่าง ๆ และในปี 1967 ปูยีเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งในวัย 61 ปี ซึ่งรัฐบาลจีนในขณะนั้นได้จัดพิธีศพให้อย่างสมเกียรติ และเก็บอัฐิไว้ที่สุสานปาเป่าซาน ชานกรุงปักกิ่ง และมีการบันทึกประวัติของปูยีไว้อีกด้วย⁵³

ดังนั้น ตั้งแต่ปี 1932 เมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นสามารถยึดครองแมนจูเรียต่อจากรัสเซียได้สำเร็จ ก็สถาปนารัฐแมนจูกัวซิ่นที่เมืองเสียนหยางและใช้พระราชวังเดิมของราชวงศ์ชิงเป็นเมืองหลวงเพื่อปกครองแมนจูเรีย ต่อมาในปี 1934 ญี่ปุ่นจึงแต่งตั้งปูยีเป็นกษัตริย์เพื่อปกครองแมนจูกัวที่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของจักรพรรดิญี่ปุ่นในขณะนั้น ดังนั้น แมนจูกัวจึงเปรียบเสมือนรัฐบรรณาการของญี่ปุ่นที่สามารถปกครองตนเองได้ และต้องปฏิบัติตามคำสั่งของจักรพรรดิญี่ปุ่น เช่น การต้องไปเข้าเฝ้าจักรพรรดิญี่ปุ่น หรือการส่งปัจจัยเพื่อสนับสนุนในการทำสงครามของญี่ปุ่นกับชาติอื่น แต่เมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่เมื่อปี 1945 และปูยีถูกจับเป็นเชลยที่รัสเซีย ตั้งแต่นั้นเป็นต้น สถานภาพของรัฐแมนจูกัวในแมนจูเรียก็สิ้นสุดลง และเมื่อแมนจูเรียกลับคืนสู่การปกครองของรัฐบาลจีนอีกครั้งก็ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศจีนจนถึงปัจจุบัน

⁵² สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, *เกล็ดหิมะในสายหมอก เล่ม 3 จี๋หลิน*, 35-42.

⁵³ *Ibid.*, 42-44.

4.3.2 การพัฒนาแมนจูเรียให้เป็นเขตเศรษฐกิจใหม่

แมนจูเรียเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ทางภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีน พื้นที่โดยรอบเป็นพื้นที่ที่สำคัญทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญของชาวแมนจูมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิง โดยเฉพาะสินค้าเกษตร การทำสิกรรม การค้าโสม และการทำเหมืองแร่ แต่เมื่อเกิดสงครามระหว่างราชวงศ์หมิงและชาวแมนจูที่นานกว่าหลายทศวรรษ ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรได้รับความเสียหายอย่างมาก ต่อมาเมื่อชาวแมนจูสามารถยึดครองและอพยพเข้าสู่เมืองหลวงที่ปักกิ่งในปี 1644 ยิ่งทำให้ผลผลิตทางการเกษตรในท้องถิ่นตกต่ำลงอย่างมาก ทำให้ในพื้นที่เมืองเส้นหยางและพื้นที่โดยรอบในแมนจูเรียกลายเป็นดินแดนที่แห้งแล้ง ถึงแม้ว่าในสมัยจักรพรรดิซุ่นจื่อ คังซี และยงเจิ้ง จะพยายามฟื้นฟูพื้นที่ในบริเวณนั้นให้กลับมารุ่งเรืองอีกครั้ง แต่ด้วยนโยบายการปิดกั้นพรมแดนห้ามประชาชนเข้าออกในพื้นที่เขตแมนจูเรียทำให้การพัฒนาเป็นไปได้ยาก แต่เมื่อราชวงศ์ชิงประสบกับปัญหาการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรอย่างรวดเร็วในสมัยจักรพรรดิเฉียนหลง ชาวจีนฮั่นจำนวนมากจึงอพยพเข้าไปในเขตแมนจูเรียเพื่อแสวงหาที่ดินเพื่อการเพาะปลูกและทำการเกษตร ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรในช่วงปลายราชวงศ์ชิงเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้ง ยังมีการขยายพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกเพิ่มขึ้นอีกด้วย⁵⁴

พื้นที่ในเขตแมนจูเรียสามารถแบ่งเป็นเขตมณฑลได้ 3 มณฑล ซึ่งแต่ละมณฑลก็มีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่ มณฑลเหลียวหนิง มีขนาดพื้นที่ประมาณ 140,000 ตารางกิโลเมตร ซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะพืชพรรณธัญญาหาร และยังเป็นแหล่งที่มีผลิตหยกคุณภาพสูง รวมทั้งมีชายฝั่งทะเลยาวถึง 2,200 กิโลเมตร ซึ่งจัดว่ามีความยาวเป็นอันดับ 2 ของจีน มีเมืองที่สำคัญ เช่น ต้าเหลียน (大连 Dalian) อิงโข่ว (营口 Yingkou) และอันตง (安东 Andong) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีนโยบายเปิดประตูสู่โลก (ใช้ระบบเศรษฐกิจพิเศษ) หมายความว่า มีนโยบายให้สิทธิประโยชน์แก่ผู้มาลงทุน มีการสร้างนิคมอุตสาหกรรมท่าเรือเพื่อการขนถ่ายสินค้า มีเมืองถ่านหินใหญ่ที่สามารถนำมาใช้ในการผลิตไฟฟ้าด้วยพลังงานความร้อนขนาดใหญ่อีกด้วย⁵⁵

มณฑลจี๋หลิน มีขนาดพื้นที่ประมาณ 187,400 ตารางกิโลเมตร ทางด้านตะวันออกเฉียงถึงตะวันตกมีความยาว 600 กิโลเมตร ทางด้านเหนือถึงใต้มีความยาว 300 กิโลเมตร ชายแดนด้านตะวันออกติดกับประเทศเกาหลี รัสเซีย และญี่ปุ่น ลักษณะภูมิประเทศของมณฑลจี๋หลิน

⁵⁴ Zhang Jie 张杰, “清代辽东半岛的农业开发”, 《社会科学辑刊》1992 年, 第 4 期, 77-79.

⁵⁵ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, *เกล็ดหิมะในสายหมอก เล่ม 2 เหลียวหนิง*, 64-65.

ทางภาคกลางเป็นที่ราบ ทางตะวันตกเป็นทุ่งหญ้า ทางตะวันออกเป็นภูเขา มีฉางไปซานซึ่งเป็นพื้นที่มีพืชขึ้นหลายประเภท ถ้าเป็นบริเวณเนินเขาจะเป็นไม้ประเภทใบกว้าง ถ้าพื้นที่สูงขึ้นไปจะเป็นป่าสน ไม้พุ่ม และทุ่งหญ้าตามลำดับ นอกจากนี้ ยังมีแม่น้ำเทียนฉืออยู่บนฉางไปซานซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำสำคัญ 3 สาย คือ ภูเขาเจียง ยาฉู่เจียง และชงฮัวเจียง อีกทั้งยังมีอ่างชงฮัวเป็นอ่างเก็บน้ำ มีทะเลสาบอีกแห่งเรียกว่าเซียงไห่ ซึ่งทะเลสาบแห่งนี้เรียกได้ว่าเป็นดินแดนแห่งนกน้ำนานาชนิดอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีพื้นที่เป็นป่าดงดิบจำนวนมาก และยังเป็นแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญ เช่น สัตว์ป่า แร่ธาตุ ป่าไม้ โสม และแหล่งน้ำพุร้อน อีกทั้ง ที่นี่ยังมีที่ราบลุ่มแม่น้ำเหมาะแก่การเพาะปลูก ฉะนั้นแถบนี้จึงได้ชื่อว่าเป็นยุ้งฉางของของประเทศจีน และทางตะวันตกของมณฑลจีหลินยังเป็นแหล่งที่มีการทำปศุสัตว์ขนาดใหญ่เพราะมีทุ่งหญ้าขนาดใหญ่ที่เหมาะสมแก่การเลี้ยงสัตว์ และอุตสาหกรรมการเลี้ยงขนแกะ เป็นต้น⁵⁶

มณฑลเฮยหลงเจียงเป็นมณฑลที่อยู่เหนือที่สุดของจีน มีเนื้อที่ประมาณ 460,000 ตารางกิโลเมตร มีรูปร่างคล้ายกับห่านฟ้าบินทะยานขึ้นสู่ฟ้า มีพรมแดนติดต่อกับรัสเซีย มณฑลนี้ นับเป็นฐานที่สำคัญที่สุดในด้านอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมของจีน อุตสาหกรรมที่สำคัญได้แก่ ปิโตรเคมี เครื่องจักร เครื่องอิเล็กทรอนิกส์ ถ่านหิน ป่าไม้ อาหารต่าง ๆ น้ำมันดิบที่มีปริมาณครึ่งหนึ่งของน้ำมันทั่วประเทศ ถ่านหินมีหนึ่งในสาม มีทองคำ เงิน กราไฟท์ (ซึ่งใช้ทำขั้วบวกของแบตเตอรี่) ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ได้แก่ ข้าวสาลี ถั่วเหลือง ข้าวเจ้า ข้าวฟ่าง ซึ่งเมืองนี้ยังเป็นเมืองที่สำคัญในสมัยราชวงศ์ชิงมากเพราะเคยเป็นเมืองค้าขายแดนที่สำคัญด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวแมนจูเรียกเมืองนี้ว่าอ้ายฮุย ซึ่งเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีผู้คนอาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยโบราณ⁵⁷

เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะตั้งอยู่ในเขตเส้นทางคมนาคมทางน้ำและทางบก การดำเนินการส่วนใหญ่เป็นเรื่องทางเมืองและการทหาร แต่หลังจากการเปิดท่าเรือทางตอนใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงเป็นกลไกสำคัญในการเติบโตของเศรษฐกิจและการค้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีน ตั้งแต่อดีตประเทศจีนเป็นพื้นที่ทางเกษตรกรรม แต่ด้วยอารยธรรมจีนทำให้ความสามารถในการขยายตัวยังจำกัดอยู่เพียงภายในกำแพงเมืองเท่านั้น ทั้งที่จริงแล้ว ดินแดนโดยรอบมีลักษณะทางธรรมชาติและภูมิอากาศที่เอื้อต่อการพัฒนาทางด้านการเกษตร แต่เมื่อมีการขยายดินแดนของอาณาจักรจีนในสมัยราชวงศ์ชิง ทำให้เกิดการขยายพื้นที่

⁵⁶ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, *เกล็ดหิมะในสายหมอก เล่ม 3 จีหลิน*, 5-6, 27.

⁵⁷ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, *เกล็ดหิมะในสายหมอก เล่ม 4 เฮยหลงเจียง*, 54-56.

และการพัฒนาเกษตรกรรมผสมผสานกับการเลี้ยงสัตว์ การพัฒนาเศรษฐกิจการค้าชายฝั่ง รวมทั้งการเปิดท่าเรือและการค้าเชิงพาณิชย์ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 คือ ท่าเรืออิงโซ่ว, ต้าเหลียน และอันตง นอกจากนี้ ยังทำให้การค้าถั่วเหลืองและธัญพืชอื่น ๆ เพิ่มขึ้นในพื้นที่ทางตอนใต้ของมณฑลเหลียวหนิง จี๋หลิน และเฮยหลงเจียง ทำให้ดินแดนในเขตนี้กลายเป็นศูนย์กระจายสินค้าขนาดกลางของจีนในปัจจุบัน⁵⁸

การพัฒนาการค้าในเขตท่าเรืออิงโซ่ว

ในสมัยราชวงศ์ชิง ชายฝั่งทางตะวันออกเฉียงเหนือมีท่าเรือค้าขายตามธรรมชาติมากกว่า 70 แห่ง ซึ่งท่าเรืออิงโซ่วตั้งอยู่บริเวณอ่าวโปไห่ (渤海 Bohai) และแม่น้ำเหลียวเหอ (辽河 Liaohé) ตามสนธิสัญญาเทียนจิน (天津条约 Tianjin tiaoyue) ทำให้ที่นี่ได้กลายเป็นท่าเรือพาณิชย์ที่สำคัญ และในปี 1861 อังกฤษ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา รัสเซีย และญี่ปุ่นได้เข้ามาขอแบ่งสัมปทานเพื่อจัดตั้งคลังสินค้า ท่าเรือ และดำเนินการขนส่งสินค้าและการพาณิชย์ ทำให้การค้าภายในประเทศรุ่งเรืองและยังกลายเป็นแหล่งกระจายสินค้าที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีนในทศวรรษที่ 1890 นอกจากนี้ บริเวณนี้ยังเป็นจุดที่สำคัญของการนำเข้าและส่งออกสินค้าออกสินค้าส่งออกที่สำคัญ เช่น ถั่วเหลือง ข้าวฟ่าง รวมถึงธัญพืชต่าง ๆ ส่วนการสินค้านำเข้า เช่น ฝ้าย แป้ง น้ำมัน ไม้ขีดไฟ และโลหะจากต่างประเทศหรือจากภูมิภาคอื่นในจีน ทำให้การค้าบริเวณท่าเรืออิงโซ่วสามารถสร้างรายได้ให้แก่จีนเป็นจำนวนมาก รวมถึงก่อให้เกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็วในการพัฒนาของท่าเรืออื่น ๆ ตามชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือไปจนถึงคาบสมุทรเหลียวตงทางตะวันออกเฉียงใต้เพื่อขยายตลาดในการนำเข้าและส่งออกสินค้าพื้นเมืองไปขายยังต่างประเทศ⁵⁹

การพัฒนาการค้าในเขตท่าเรือต้าเหลียน

ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของคาบสมุทรเหลียวตงเป็นที่ตั้งของอ่าวต้าเหลียนซึ่งมีขนาดใหญ่ที่ใหญ่ ในปี 1898 รัสเซียได้รับสัมปทานในการเช่าอ่าวต้าเหลียนจากราชวงศ์ชิง รัสเซียตั้งใจที่จะสร้างให้ที่นี่เป็นเมืองท่าการค้าที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือโดยเลียนแบบจากฮ่องกง เนื่องจากอ่าวต้าเหลียนมีคุณสมบัติที่ดีกว่าอ่าวอิงโซ่ว เพราะเป็นอ่าวน้ำลึกและไม่เป็นน้ำแข็งในฤดูหนาวเหมือนอ่าวอิงโซ่ว ด้วยสภาพธรรมชาติที่ดีกว่าทำให้อ่าวต้าเหลียนได้รับความนิยมมากกว่าอ่าวอิงโซ่ว ต่อมาในปี 1906 เมื่อญี่ปุ่นได้รับสิทธิ์ในการเช่าต่อก็ยังคงประกาศให้เมืองต้าเหลียนเป็นเมืองท่าการค้าเสรีระหว่างประเทศ เมื่อมีการเปิดเมืองต้าเหลียนอย่างเป็นทางการในเดือนกรกฎาคม

⁵⁸ Yao Yongchao 姚永超, “开港贸易、腹地纵深与新“东北”区域的塑(1861-1931)”, 40。

⁵⁹ Ibid., 37.

ค.ศ. 1907 ถึงเดือนกันยายน ค.ศ. 1931 ทำให้ปริมาณการค้าต่างประเทศของท่าเรือต้าเหลียนเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยมีอัตราการเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 13.69 ต่อปี ในบรรดาสินค้าส่งออกของต้าเหลียนส่วนใหญ่เป็นถั่วเหลือง น้ำมันถั่วเหลือง และผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรอื่น ๆ โดยมีอัตราการเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 25.67 ต่อปี ในส่วนการนำเข้าสินค้า เช่น ผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากฝ้าย รองเท้า หมวก ข้าว แป้ง น้ำตาล น้ำมันก๊าด และยาสูบ ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมเบา เช่น ไวน์ กระดาษ กระสอบ และผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมหนัก เช่น เครื่องจักร วัสดุไฟฟ้า และผลิตภัณฑ์เหล็ก หลังจากทศวรรษที่ 1920 อัตราการนำเข้าเฉลี่ยร้อยละ 9.67 ต่อปี และยังคงเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ที่นี่กลายเป็นแหล่งการนำเข้าและกาส่งออกที่สำคัญในปัจจุบัน⁶⁰

การพัฒนาการค้าในเขตท่าเรืออันตง

ท่าเรืออันตงตั้งอยู่ที่บริเวณปากแม่น้ำยาลู่ ทางทิศตะวันออกในมณฑลเหลียวหนิง ในปี 1903 ถูกจัดตั้งให้เป็นท่าเรือพาณิชย์ตามสนธิสัญญาการค้าระหว่างประเทศจีนและสหรัฐอเมริกา แต่ด้วยสภาพธรรมชาติของท่าเรืออันตงจะมีตะกอนทับถมจำนวนมากที่บริเวณปากแม่น้ำตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนแรกของปีถัดไป ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวไม่เหมาะที่จะให้เรือขนาดใหญ่เข้ามาที่เทียบท่าเรือ ดังนั้น ในช่วงสงครามระหว่างรัสเซียกับญี่ปุ่น ญี่ปุ่นได้บังคับให้สร้างทางรถไฟขนาดเล็กจากอันตงไปยังเฟิงเทียน (奉天 Fengtian) เพื่อขนส่งอาวุธทางทหาร และในปี 1908 หลังสิ้นสุดสงครามรัสเซียกับญี่ปุ่น มีการกำหนดว่าควรใช้พรมแดนระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีนกับเกาหลีเหนือเพื่อส่งสินค้าทางบก และญี่ปุ่นยังได้สร้างสะพานเหล็กข้ามแม่น้ำยาลู่เพื่อเชื่อมต่อทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือของจีนและประเทศเกาหลีเหนือ ตั้งแต่ปี 1913 การส่งออกและนำเข้าสินค้าที่บริเวณท่าเรืออันตงด้วยรถไฟมีความสะดวกมากยิ่งขึ้น ทำให้ในปี 1920 การค้าในเขตท่าเรืออันตงสามารถสร้างได้ไ้มากกว่าท่าเรืออิงโจว และกลายเป็นท่าเรือที่ใหญ่เป็นอันดับสองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีน และยังเป็นศูนย์กลางการส่งออกสินค้าที่สำคัญคือ ไม้ ผ้าไหม และถั่วเหลือง โดยเฉพาะทางทิศเหนือของแม่น้ำยาลู่บริเวณฉางไปซานอุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้ โดยเฉพาะในปี 1910 เมื่อญี่ปุ่นได้รับสิทธิในการทำไม้ในพื้นที่อันตง ทำให้ไม้จำนวนมากถูกลอยลงแม่น้ำผ่านเขตอันตงเพื่อส่งออกไปยังญี่ปุ่น และบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของคาบสมุทรเหลียวตงยังเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการเลี้ยงขนอนไหม ทำให้รังไหมส่วนใหญ่ถูกส่งออกไปยังเมืองโยโกฮาม่าประเทศญี่ปุ่น นอกจากนี้ สินค้าอื่น ๆ เช่น หยก เกาลัด ถั่วเหลือง และธัญพืชชนิดต่าง ๆ จะถูกส่งออกไปยังเกาหลีเหนือ ถึงแม้ว่าการค้าของท่าเรืออันตงจะพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว แต่การแลกเปลี่ยนทางการค้าส่วน

⁶⁰ Yao Yongchao 姚永超, “开港贸易、腹地纵深与新“东北”区域的塑(1861-1931),” 4037-38.

ใหญ่จะจำกัดอยู่เพียงระหว่างญี่ปุ่นและเกาหลีเหนือ ทำให้ท่าเรือเขตอันตงจึงยังคงเป็นเมืองท่าของการค้าขายในระดับภูมิภาคของจีนเท่านั้น⁶¹

จากการศึกษาจึงเห็นได้ว่า ผู้ปกครองในสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้นพยายามที่จะกำหนดนโยบายเพื่อปิดกั้นพรมแดนในแมนจูเรียเอาไว้ให้แก่ชาวแมนจูเท่านั้น แต่เมื่ออาณาจักรจีนเจริญรุ่งเรืองมากขึ้นในสมัยจักรพรรดิคังซี ยงเจิ้ง และเฉียนหลง ปัญหาการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรจำนวนนับร้อยล้านคน ทำให้ประชาชนจำนวนมากไม่มีที่ดินทำกินจึงได้อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในเขตแมนจูเรียจำนวนมาก จากการอพยพในครั้งนี้ทำให้ราชวงศ์ชิงจำเป็นต้องยกเลิกมาตรการในการควบคุมพื้นที่ในเขตแมนจูเรีย และพื้นที่นี้ก็ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจ ดินแดนที่เคยแห้งแล้งของคาบสมุทรเหลียวตงกลายเป็นพื้นที่ทางการเกษตรที่สำคัญ ต่อมาเมื่อราชวงศ์ชิงทำสนธิสัญญาการค้ากับชาติมหาอำนาจตะวันตก ก็ทำให้บริเวณตามชายฝั่งในเขตอิงโซ่ว ต้าเหลียน และอันตง กลายเป็นท่าเรือการส่งออกและนำเข้าสินค้าที่สำคัญของประเทศจีนในเวลาต่อมา

4.3.3 การผสมผสานทางวัฒนธรรมในแมนจูเรีย

แมนจูเรียนับว่าเป็นดินแดนที่มีประวัติศาสตร์ที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพราะมีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีซึ่งเป็นหลักฐานเกี่ยวกับมนุษย์โบราณจีนหินวิซึ่งคาดว่าน่าจะเป็นยุคเดียวกับมนุษย์ปักกิ่ง เนื่องจากมีการค้นพบเข็มทำด้วยกระดูกแต่มีเทคนิคการเจาะรูเข็มได้ดีกว่า ซึ่งการใช้เข็มทำให้ช่วยเย็บเสื้อผ้าหนังได้ดีเพราะพื้นที่นี้อยู่ในเขตหนาวเย็น ต่อมาในยุควัฒนธรรมหินใหม่ (5,000-10,000 ปี) ค้นพบวัฒนธรรมผู่ซินซึ่งเป็นยุคที่มีการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ เช่น เครื่องปั้นดินเผาลายเชือกทาบ หินบดธัญพืช เครื่องประดับรูปมังกร แหจับปลา ต่อมาเป็นยุควัฒนธรรมหงชาน มีการค้นพบสถานที่บูชาเทวดา พบรูปเคารพหนูเสินมีลักษณะเป็นรูปผู้หญิงอ้วน ๆ ซึ่งแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์เป็นคติความเชื่อในสังคมเกษตรกรรมสมัยโบราณของจีน พบแท่นบูชาเทวดา พบหลุมศพ เครื่องประดับทำด้วยหยก และยังค้นพบเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ขวานหิน พลั่วหิน คันไถ ภาชนะเขียนสี เครื่องประดับรูปเต่า นก ปลา เป็นต้น นอกจากนี้ วัฒนธรรมในแมนจูเรียที่ร่วม

⁶¹ Yao Yongchao 姚永超, “开港贸易、腹地纵深与新“东北”区域的塑 (1861-1931),” 38-39.

สมัยกับยุคขุนขิว จ้านกั๋ว เป็นสังคมการเกษตรที่มีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการจับปลา เป็นต้น⁶²

ต่อมาในสมัยเว่ย จิ้น จนถึงราชวงศ์ถัง (คริสต์ศตวรรษที่ 3-8) จะเรียกคนที่อาศัยอยู่ในเหลียวหนิงตะวันออกว่าเซียนเปยซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชาวหนี่วเจิน เนื่องจากมีการค้นพบอุปกรณ์การขุดร่อน เช่น บังโคลนซึ่งเป็นเครื่องใช้ของชนเผ่าในสังคมเลี้ยงสัตว์เร่ร่อนในทุ่งหญ้า นอกจากนี้ยังมีการค้นพบภาพพระพุทธรูปในพุทธศาสนาที่เข้ามาทางตะวันตกประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 4 ตามเส้นทางแพรไหมสายทุ่งหญ้า

เมื่อราชวงศ์ซิงย้ายไปตั้งเมืองหลวงในกรุงปักกิ่งตั้งแต่ปี 1644 ก็มีการประกาศปิดกั้นพื้นที่ในเขตแมนจูเรียซึ่งเป็นถิ่นฐานเดิมของชาวแมนจู ห้ามไม่ให้ชาวจีนฮั่นอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานหรือประกอบอาชีพในแมนจูเรีย โดยการสร้างรั้วต้นหลิวขึ้นเปรียบเสมือนกำแพงชายแดนระหว่างแมนจูเรียที่ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับเขตแดนตอนกลางของอาณาจักรจีน โดยมีจุดแบ่งเขตแดนที่ด่านซานไห่กวนและป้อมไคหยวน ซึ่งผู้ปกครองจึงต้องการปกป้องดินแดนศักดิ์สิทธิ์ (龙兴 Longxing) ของราชวงศ์ และเพื่อรักษาวัฒนธรรมแมนจูคือ การทำเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ และการขี่ม้ายิงธนูซึ่งเป็นศิลปะการต่อสู้ของชาวแมนจูที่ทำให้กองทัพของราชวงศ์ซิงมีความแข็งแกร่ง นอกจากนี้ เพื่อปกป้องสิทธิพิเศษทางการค้าและทรัพยากรที่สำคัญ ได้แก่ โสม ขนสัตว์ เขากวาง ไช่มุก และแร่ธาตุต่าง ๆ ให้แก่ชาวแมนจูเท่านั้น เพราะสินค้าเหล่านี้สร้างรายได้และความมั่งคั่งให้แก่ชาวแมนจูตั้งแต่เริ่มก่อตั้งราชวงศ์ซิง รวมทั้งต้องการลดความขัดแย้งทางชนชั้นของชาวแมนจูภายในแปดกองธง และไม่ต้องการให้เกิดความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ขึ้น⁶³

เมื่อราชวงศ์ซิงประสบกับปัญหาการเพิ่มขึ้นจำนวนมากของประชากร จำเป็นต้องยกเลิกนโยบายการปิดกั้นพรมแดนระหว่างเขตแมนจูเรียกับที่ราบภาคกลางของจีนในช่วงปลายราชวงศ์ซิง ประกอบกับพื้นที่ในแมนจูเรียมีพรมแดนติดต่อกับรัสเซีย เกาหลี และญี่ปุ่นทำให้แมนจูเรียกลายเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของจีนในปัจจุบัน เพราะเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชนชาติต่าง ๆ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ และแมนจูเรียน่าจะเป็นพื้นที่อันดับต้นของจีนที่มีชนเผ่ากลุ่มน้อยของจีนอาศัยอยู่มากที่สุด จึงนำไปสู่การผสมผสานทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและประเพณี ทั้งของชาวแมนจูและชาวจีนฮั่นที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งผู้อพยพชาวจีนฮั่นที่อพยพเข้ามาอยู่ก็นำขนบธรรมเนียม

⁶² สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, *เกล็ดหิมะในสายหมอก เล่ม 2 เหลียวหนิง*, 13-18.

⁶³ Xue Hongbo 薛洪波 & Xiao Gang 肖钢, “浅谈清代柳条边”, 《吉林师范大学学报(人文社会科学版)》, 2004年10月, 第5期, 103。

ของตนมาปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นประเพณีในการดำรงชีวิต ประเพณีพื้นบ้าน หรือความเชื่อต่าง ๆ ก็เริ่มแพร่หลายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมของชาวแมนจู เช่น ชาวแมนจูสามารถใช้ภาษาจีนและเขียนอักษรจีนเพื่อการสื่อสารร่วมกันได้ นอกจากนี้ การแต่งงานระหว่างชนชาติที่เคยถูกสั่งห้ามก็เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ การเข้ามาของทั้งชาวจีนฮั่น ชาวมองโกล รวมถึงชนชาติอื่นมีส่วนร่วมช่วยในการเสริมสร้างเอกภาพและความสามัคคีในชาติให้เกิดขึ้น นับเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาประเทศที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของประชากรที่อาศัยอยู่ร่วมกัน

ในพื้นที่แมนจูเรียนับว่ามีชนชาติต่าง ๆ อาศัยอยู่ร่วมกันมากกว่า 40 ชนชาติ ซึ่งมีทั้งชาวจีนฮั่น หม่าน หุย มองโกล เกาหลี รัสเซีย ฯลฯ โดยสังเกตได้จากสถาปัตยกรรม หรือวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เช่น (1) โบสถ์ของรัสเซีย เรียกตามภาษาจีนว่าตงเจิ้งเจี้ยว ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Eastern Orthodox Church, (2) วัดจีเล่อเป็นวัดในพุทธศาสนานิกายสุขาวตีมีความหมายว่าความสุขอย่างยิ่ง ซึ่งภายในวัดมีองค์พระศรีอารย์ (มีเล่อ) พระศากยมุนี พระอานนท์ พระมหากัสสปะ พระอรหันต์ทั้ง 16 องค์ เจ้าแม่กวนอิม จตุโลกบาล มีหอพระไตรปิฎก นอกจากนี้ ยังมีพระจิ้งจก พระตึกหม้อ และรูปบทกวีของกวนอู อีกด้วย (3) วัดเหวินเมี่ยวหรือวัดขงจื้อ, (4) ศาสนาซำหม่านของชนเผ่ามองโกล⁶⁴ (5) มัสยิดของชนเผ่าหุย (อิสลาม) ในเมืองฉางชุน⁶⁵

นอกจากนี้ ภายในพระราชวังของราชวงศ์ชิงที่เมืองเสิ่นหยางก็มีห้องพระและภาพเขียนในพระพุทธศาสนา และมีลายพระหัตถ์ของพระเจ้าเฉียนหลงเขียนไว้ เช่น เทพผู้ควบคุมกฎทางพุทธศาสนา ท้าวจตุโลกบาล พระโพธิสัตว์กวนอิม 16 ปาง พระยูไล พระศากยมุนี พระมีเล่อ (พระศรีอารย์) พระโพธิสัตว์มัญชุศรี พระโพธิสัตว์กษิติครรภ พระโผหมู่เป็นพระผู้พิทักษ์เด็ก พระอรหันต์องค์ต่าง ๆ เช่น พระอานนท์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพระคัมภีร์ทางศาสนาอีกด้วย⁶⁶ ดังนั้นจากนโยบายในช่วงต้นที่ต้องการปิดกั้นพรมแดนเพื่อปกป้องดินแดนศักดิ์สิทธิ์ของชาวแมนจู เพื่อต้องการปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงวัฒนธรรมและประเพณีของชาวแมนจูเอาไว้ นั่นก็กลายเป็นว่านโยบายนี้เป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมขึ้นในเขตแมนจูเรีย

⁶⁴ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, *เกล็ดหิมะในสายหมอก เล่ม 4 เฮยหลงเจียง*, 18-31.

⁶⁵ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, *เกล็ดหิมะในสายหมอก เล่ม 3 จีหลิน*, 30.

⁶⁶ *Ibid.*, 80-81.

นอกจากนี้ ในพื้นที่แมนจูเรียยังมีแหล่งโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่สำคัญ และกลายเป็นแหล่งทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่เป็นอัตลักษณ์ของจีนอีกด้วย

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ในสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้น (ค.ศ. 1644-1772) เป็นช่วงเวลาที่ปกครองโดยชาวแมนจูซึ่งเป็นชนเผ่าที่อาศัยอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศจีน ที่ถูกเรียกว่า “ชนเผ่าอารยชน” จากชาวจีนฮั่นซึ่งเป็นผู้ครอบครองอาณาจักรจีน โดยตั้งแต่ในอดีตชาวจีนฮั่นเชื่อว่าตนเองคือเจ้าอาณาจักรจีน เป็นเชื้อชาติเดียวที่มีอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ และเป็นผู้ครอบครองดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ จนกระทั่งการล่มสลายของราชวงศ์ซ่งและการล่มสลายของราชวงศ์หมิง ชาวจีนฮั่นจึงเริ่มตระหนักว่าชนเผ่าที่อยู่ภายนอกกำแพงก็มีความเข้มแข็ง และมีความสามารถในการปกครองอาณาจักรเช่นเดียวกัน แต่ชาวจีนฮั่นก็ไม่อาจจะยอมรับความจริงนี้ได้ และยังคงเชื่อว่าตัวเองคือศูนย์กลางของโลก จนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา การเข้ามาของชาวยุโรปที่เริ่มรุกรานและเข้าครอบครองแผ่นดินจีน ทำให้ชาวจีนฮั่นตระหนักอย่างแท้จริงว่าตนเองมิใช่ศูนย์กลางของโลกอีกต่อไป ทำให้การเคลื่อนไหวในการฟื้นฟูประเทศจึงไม่ได้ยึดติดเพียงเรื่องของเชื้อชาติ แต่ให้ความสำคัญกับการทำให้ประเทศเข้มแข็งและรอดพ้นจากการถูกรุกรานโดยชาติมหาอำนาจตะวันตก และเริ่มยอมรับชนเผ่าที่อยู่ตามชายขอบของประเทศว่าเป็นส่วนหนึ่งของจีน

เมื่อราชวงศ์ชิงเข้าปกครองอาณาจักรจีนโดยใช้วิธีการบริหารเพื่อรักษาวัฒนธรรมของแมนจูและใช้นโยบายบังคับให้ชาวจีนฮั่นโกนผม ไว้เปีย และเปลี่ยนมาสวมใส่เสื้อผ้าตามขนบธรรมเนียมของแมนจู ในแง่หนึ่งมาตรการบังคับทำให้เกิดความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ระหว่างชาวแมนจูและชาวจีนฮั่นทำให้กลายเป็นปัญหาความขัดแย้งหลักทางสังคม เพื่อบรรเทาวิกฤตทางสังคมรัฐบาลชิงจึงต้องใช้ประโยชน์จากสถานการณ์และริเริ่มที่จะผสมผสานวัฒนธรรมแมนจูเข้ากับวัฒนธรรมจีน นอกจากนี้การก่อตั้งประเทศจีนใหม่ได้มีการนำนโยบายชาติพันธุ์เรื่องความเสมอภาคและความสามัคคีทางชาติพันธุ์มาใช้ สิ่งนี้ช่วยส่งเสริมการพัฒนาทางวัฒนธรรมร่วมกัน และสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ชาวจีนฮั่น ชาวแมนจู และกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมด การผสมผสานทางวัฒนธรรมจีนฮั่นและแมนจูเป็นสิ่งที่มียุทธวิธีร่วมกันเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชนชั้นปกครองศักดินาในราชวงศ์ชิงจักรพรรดิชิงจึงให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการใช้จริยธรรมของขงจื้อเพื่อรับใช้การปกครองแบบศักดินาของ เพื่อให้จริยธรรมและศีลธรรมของขงจื้อกลายเป็นแนวคิดที่ชาวแมนจูและชาวจีนฮั่นยึดถือปฏิบัติ

นอกจากนี้ผู้ปกครองชาวแมนจูยังมีความพยายามในการที่จะเปลี่ยนแนวความคิดเรื่อง “หวาอี้” ของชาวจีนฮั่นตลอดการปกครองอาณาจักรจีน แม้ว่าแนวคิดนี้จะถูกยกเลิกเพราะเงินพ่ายแพ้ในสงครามฝิ่นก็ตาม แต่ความพยายามของผู้ปกครองในช่วงต้นราชวงศ์ชิงที่ต้องการจะเปลี่ยนแนวความคิดของชาวจีนฮั่น ด้วยนโยบายที่ราชวงศ์ชิงบังคับให้ผู้ชายชาวจีนฮั่นต้องตัดผม ไว้เปีย และสวมใส่เสื้อผ้า

ตามแบบชาวแมนจู รวมถึงการตอบโต้แนวคิดเรื่อง “หวาอี” ของจักรพรรดิยงเจิ้งก็เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงความเชื่อเรื่อง “หวาอี” ในเวลาต่อมา จากเดิมที่เชื่อว่ามีเพียงชาวจีนฮั่นเท่านั้นที่เป็น “หวา” เพราะเป็นชนชาติที่เจริญแล้ว แต่เมื่อผู้ปกครองชิงเข้ามาปกครองก็สามารถพัฒนาประเทศจีนให้มีความเจริญรุ่งเรือง มีอาณาเขตกว้างใหญ่ รวมทั้งการปฏิบัติตนตามหลักขงจื้อเช่นเดียวกับที่ผู้ปกครองชาวจีนฮั่นเคยปฏิบัติ ฉะนั้นการเข้ามาของราชวงศ์ชิงจึงเริ่มสั่นคลอนแนวคิด “หวาอี” เป็นอย่างมาก เพราะในอดีตการที่จะบอกว่าเป็น “หวา” หรือ “อี” ใช้ปัจจัยจากความแตกต่างเพียงเรื่องที่ตั้ง วัฒนธรรม ประเพณี และการแต่งกายเท่านั้น แต่เมื่อเกิดการวิวัฒนาการขึ้นในสังคมจีนตลอดระยะเวลากว่า 2,000 ปีที่ผ่านมา ทำให้การจำแนกด้วยตามปัจจัยที่กล่าวมานั้น อาจจะไม่ถูกต้องกับความ เป็นจริงในสังคมจีนขณะนั้น เพราะในความเป็นจริงแล้วทั้งชาวแมนจู ชาวมองโกล ชาวทิเบต หรือชนชาติอื่นที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรจีน ต่างก็มีวัฒนธรรมและประเพณีเป็นของตนเองเช่นเดียวกับชาวจีนฮั่น

ดังนั้น การที่ราชวงศ์ชิงพยายามสร้างระบอบประเพณีและพิธีการมากขึ้น ก็เพื่อความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของจีนในฐานะอาณาจักรที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ซึ่งราชวงศ์ชิงของ ชาวแมนจูประสบความสำเร็จในการสร้างความเป็นหนึ่งทางเชื้อชาติ โดยใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมของจีน ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 ทำให้อาณาจักรจีนภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิงที่สามารถรวมเอาชาวจีนฮั่น แมนจู มองโกล ทิเบต และซินเจียงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศจีนได้ ในส่วนของแนวคิดสมัย โบราณที่เอื้อประโยชน์ต่อการตีความในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้น สมัยขุนชีวที่กล่าวว่า “ชนป่าเถื่อนสามารถกลายเป็นหนึ่งในชนผู้มีการศึกษาได้ ไม่ว่าจะบุคคลใด ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดในได้เหล่านี้ ชนทั้งมวลสามารถเป็นหนึ่งเดียวกันได้” นอกจากนี้ยังมีงานเขียนของนัก คิดในสมัยราชวงศ์หยวนที่กล่าวไว้ว่า “หากชาวจีนยอมรับหนทางของชาวป่าเถื่อน ชาวจีนก็จะ กลายเป็นชนป่าเถื่อน แต่หากชนป่าเถื่อนเรียนรู้หนทางของชาวจีน พวกเขา ก็จะกลายเป็นชาวจีน” ซึ่งการให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจีนที่สืบทอดต่อเนื่องกันมายาวนาน เมื่อระบบ โลกสมัยใหม่เข้ามาจึงทำให้แนวคิดเรื่องเทียนเซี่ยหมดความสำคัญลง ดังนั้น จึงเป็นเรื่องเร่งด่วนและ จำเป็นที่ชาวจีนจะต้องรักษาอัตลักษณ์เดิมไว้ในระบบรัฐชาติแบบใหม่ เช่น การสืบทอดประเพณีของ ชาวแมนจูในด้านเครื่องแต่งกายยังมีการนำลักษณะบางอย่างของเครื่องแต่งกายของชาวจีนฮั่นมา สร้างสรรค์เครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวแมนจูอย่างต่อเนื่อง เช่น เครื่องแบบทางราชการ ของชาวแมนจูที่เกิดจากการเย็บแบบปะติดปะต่อกันให้มีลวดลายเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของตำแหน่งศักติ นา จนกระทั่งในศตวรรษที่ 20 เครื่องแต่งกายของชาวแมนจูไม่เพียงแต่ได้รับความนิยมในกลุ่มชาวจีน เท่านั้น แต่ชุดกีฬาของชาวจีนในปัจจุบันยังได้รับความนิยมมากขึ้นในสังคมโลก และรูปแบบที่

สร้างสรรค์ไม่เพียงแต่เป็นที่ชื่นชอบของผู้หญิงชาวจีนฮั่นเท่านั้น แต่ยังคงกลายเป็นความนิยมในสังคมโลก ด้วยเครื่องแต่งกายประจำชาติแบบจีน

จากความพยายามในข้างต้นของราชวงศ์ชิงยังทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมในด้านอื่นอีกด้วย เช่น ประเพณีในการบริโภคอาหารของชาวแมนจูและชาวจีนฮั่นมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดอาหารหลักบางอย่างที่มีทั้งประเพณีของชาวแมนจูและชาวจีนฮั่น เช่น การรับประทานกะหล่ำปลีตองซึ่งเป็นอาหารที่ชาวแมนจูดั้งเดิมชื่นชอบ ส่วนการรับประทานเกี้ยวซึ่งเป็นอาหารที่นิยมมาตั้งแต่สมัยโบราณของชาวจีนฮั่นทางตอนเหนือของประเทศจีน แต่ในปัจจุบันการทำเกี้ยวของชาวแมนจูจะผสมด้วยกะหล่ำปลีตองและหมูซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างรสชาติของทั้งสองเข้าด้วยกัน รวมทั้งการจัดงานเลี้ยงอาหารหม่านฮั่น (Man-Han) ซึ่งก่อตัวขึ้นและเป็นที่นิยมในราชวงศ์ชิง นับเป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมชาวจีนฮั่นและแมนจูซึ่งเป็นอาหารยอดนิยมของจีนในปัจจุบันอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์ทางประเพณีกับการดำรงชีวิตหลายอย่างของชาวแมนจูและจีนฮั่นที่มีอิทธิพลและมีความคล้ายคลึงกันมาก เช่น ขั้นตอนของการทำศพชาวแมนจูและชาวจีนฮั่นที่นิยมเผาเสื้อผ้า กระดาษ เกวียน ม้า และผู้คน แต่มีความแตกต่างคือชาวแมนจูจะหันหน้าไปทางทิศเหนือส่วนชาวจีนฮั่นจะหันหน้าไปทางทิศใต้ ทั้งนี้เนื่องจากต้นกำเนิดของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองมีความแตกต่างกัน เป็นต้น

จากอิทธิพลการปกครองของราชวงศ์ชิงที่มีระยะเวลาที่ยาวนานทำให้วัฒนธรรมของจีนฮั่นและแมนจูได้รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์จีน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวพบได้ทั้งในด้านภาษา เสื้อผ้า อาหาร ศิลปะ และประเพณี เป็นต้น ซึ่งอิทธิพลในครั้งนี้ทำให้ทั้งชาวจีนฮั่นและแมนจูไม่ได้รวมกันเพื่อสร้างความเป็นชาติใหม่แต่อยู่ภายใต้ความเป็นจีน การรวมตัวทางชาติพันธุ์สามารถอ้างถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในประวัติศาสตร์ที่ได้ก่อตัวเป็นวัฒนธรรมใหม่ ลักษณะและความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของแต่ละก็ค่อย ๆ หายไปกลายเป็นชาวจีนที่ไม่มีขอบเขตทางชาติพันธุ์ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการหลอมรวมทางชาติพันธุ์จึงหมายถึงการผสมผสานลักษณะของระบบวัฒนธรรมที่แตกต่างกันสองระบบเข้าด้วยกันเพื่อให้กลายเป็นวัฒนธรรมทางสังคมแบบใหม่ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมและกลายเป็นอัตลักษณ์จีนในที่สุด

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

ภาษาไทย

จันทร์ฉาย ภัคอุทัย. *ประวัติศาสตร์จักรวรรดิจีน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2541.

จุลชีพ ชินวรรณ. “ปฐมกาลและอวสานของราชวงศ์ซิง.” ใน *จีนอีสานและเสฉวน จากแดนแมนจูสู่ฮั่นไฮ้*, บรรณาธิการโดย กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, สมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา. 255-278. กรุงเทพฯ: วงศ์จร, 2540.

ทวีป วรดิลก. *ประวัติศาสตร์จีน*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2538.

เทพรัตน์ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. *เกล็ดหิมะในสายหมอก เล่ม 1 ปักกิ่ง, เล่ม 2 เหลียวหนิง, เล่ม 3 จี๋หลิน, เล่ม 4 เฮยหลงเจียง, และเล่ม 5 ภาคผนวก*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2537.

ปิยดา ชลวร. “เมื่อแมนจูเข้ามาปกครองฮั่น: การก่อตั้งและปกครองจีนในช่วงแรกของราชวงศ์ซิง.” ใน *เหตุเกิดในราชวงศ์ซิง*, บรรณาธิการโดย ปกรณ์ ลิ้มปนูสรณ์. 16-42. กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2555.

พัชนี ตั้งยืนยง. “ความรู้ที่ถูกจองจำ: หนังสือต้องห้ามในราชวงศ์ซิง.” ใน *เหตุเกิดในราชวงศ์ซิง*, บรรณาธิการโดย ปกรณ์ ลิ้มปนูสรณ์. 134-155. กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2555.

สิทธิพล เครือรัฐติกาล. *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2555.

สิทธิพล เครือรัฐติกาล. “จากฟอร์โมซาสู่อาณานิคมของญี่ปุ่น: สถานะของไต้หวันในมุมมองของจีนก่อน ค.ศ. 1945.” ใน *เหตุเกิดในราชวงศ์ซิง*, บรรณาธิการโดย ปกรณ์ ลิ้มปนูสรณ์. 81-103. กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2555.

สุรัชย์ ศิริไกร. “อู๋ซานกั๋ว “ดาวร้าย” แห่งราชวงศ์หมิง” ใน *ดาวร้ายในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมจีน*, บรรณาธิการโดย ปกรณ์ ลิ้มปนูสรณ์. 13-25. กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2560.

ภาษาอังกฤษ

Duara, Prasenjit. *Rescuing History from Nation: Questioning Narratives of Modern China*. Chicago: University of Chicago Press, 1995.

Chen L.T. *San Min Chu I; the Three Principles of the People*. Taipei: China Pub., 1981.

- Dikotter, Frank. *The Discourse of Race in Modern China*. London: Hurst & Company Ltd., 1992.
- Evelyn, Rawski S. *The Last Emperors: A Social History of Qing Imperial Institutions*. Berkeley: University of California Press, 1998.
- Fairbank, John K., Reischauer, Edwin O., and Craig, Albert M. *East Asia the Modern Transformation*. Boston: Houghton Mifflin Co, 1965.
- Fairbank, John K. and Reischauer, Edwin O. *China: Tradition & Transformation*. Sydney: George Allen & Unwin, 1973.
- Fairbank, John K. and Golgman, Merle. *China A New History*. London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2001.
- Mark, Elliot C. *The Manchu Way: The Eight Banners and Ethnic Identity in Late Imperial China*. Stanford: Stanford University Press, 2001.
- Miller, Harry. *State versus Gentry in Early Qing Dynasty China, 1644- 1699*. New York: St. Martin's Press LLC, 2013.
- Price, Frank W. *The Three Principles of the People*. Taipei: China Pub., 1981.
- Rhoads, Edward J.M. *Manchus & Han: Ethnic Relations and Political Power in Late Qing and Early Republican China, 1861-1928*. Seattle: University of Washington Press, 2000.
- Rowe, William T. *China's Last Empire: The Great Qing*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 2009.
- Smith, Richard J. *The Qing Dynasty and Traditional Chinese Culture*. New York: Rowman & Littlefield, 2015.
- Spence, Jonathan D. *The Search for Modern China*. New York: W. W. Norton, 1991.
- Wakeman, Frederic Jr. *The fall of Imperial China*. New York: The Free Press, 1975.
- Wakeman, Frederic Jr. *The Great Enterprise*. Vol. 1 of *the Manchu Reconstruction of Imperial Order in Seventeenth-Century China*. London: University of California Press, 1985.
- Xing Hang. *Conflict and Commerce in Maritime East Asia: The Zheng Family and the Shaping of the Modern World, c. 1620–1720*. Cambridge: Cambridge University Press. 2015

ภาษาจีน

《清世祖实录》, 北京: 中华书局, 1985。

《清圣祖实录》, 北京: 中华书局, 1985。

《清世宗实录》, 北京: 中华书局, 1985。

Li Jiefei 李洁非, 《野哭: 弘光列传》, 北京: 人民文学出版社, 2013。

Li Xun 李洵, 《清代全史·第一卷》, 沈阳: 辽宁人民出版社, 1995。

Wang Rongsheng 王戎笙, 《清代全史·第二卷》, 沈阳: 辽宁人民出版社, 1991。

Xiang Songyi 享松义, 《清代全史·第三卷》, 沈阳: 辽宁人民出版社, 1995。

Zheng Tianting 郑天挺, 《清史探微》, 北京: 北京大学出版社, 1999。

บทความวารสาร

ภาษาไทย

กรพนซ์ ตั้งเชื่อนขันธุ์, “วาทกรรมตงฉิน กังฉิน ในประวัติศาสตร์สงครามฝิ่น อ่าน “การล่มสลายของราชสำนักแห่งสวรรคต: ย้อนศึกษาสงครามฝิ่น”,” ใน *วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์* ปีที่ 7, ฉบับที่ 2 (2557): 204-215.

ภาษาอังกฤษ

Edmonds, Richard L. “The Willow Palisade,” *Annals of the Association of American Geographers* 69, no. 4 (December 1979): 599-621.

Hon, Tze-Ki. “Ethnic and Cultural Pluralism: Gu Jiegang’s Vision of a New China in His Studies of Ancient History,” *Modern China* 22, no. 3 (1996): 315-339.

Lui Yuean-chung. “Manchu-Chinese Relations and the Imperial “Equal Treatment” Policy, 1651-1660” *Journal of Asian History* 19, no. 2 (1985): 143-165.

Lynn, Struve A. “The Southern Ming, 1644-1662,” *The Cambridge History of China* 7, (1988): 641-725.

Tao Jing-shen. “The Influence of Jurchen Rule on Chinese Political Institutions,” *The Journal of Asian Studies* 30, no. 1 (November 1970): 121-130.

Williams, F. W. “The Manchu Conquest of China” *The Journal of Race Development* 4, no. 2 (October 1913): 152-167.

William, Atwell. "The T'ai-ch'ang, T'ien-ch'i, and Ch'ung-chen Reigns, 1620-1644," *The Cambridge History of China* 7, (1988): 585-640.

ภาษาไทย

Chen Yue 陈跃, "中国东北柳条边修筑及其生态环境效应-以清前期为限," 《西北大学学报(自然科学版)》, 2016年4月, 第46卷第2期, 282-286。

He Yu 何宇, "试论多尔衮的汉族士大夫政策," 《徐州师范大学学报(哲学社会科学版)》, 2009年5月, 第35卷第3期, 66-70。

Li Zhenghong 李征鸿, "从《大义觉迷录》看雍正帝的民族思想," 《中共云南省委党校(创造)杂志》, 2020年2月, 第304, 004-007

Lin Kaiqiang 林开强, "'华夷'之别思想的辩驳与消弭: 以清雍正年间思想整合运动为中心," 《中华文化论坛》, 2009年, 第3期, 20-24。

Liu Changjiang 刘长江, "从沈阳地区的保存现状看清代柳条边," 《满族研究》, 2008年, 第2期, 71-74。

Liu Xiaomeng 刘小萌, "清代民间的'反清复明'活动与'明室宗裔'旗号," 《民族研究》, 2017年, 第6期, 97-112。

Xue Dongping 薛冬平, "南明弘光政权的生死时速," 《哲学史学研究》, 2016年, 第25期, 73-74。

Xue Hongbo 薛洪波 & Xiao Gang 肖钢, "浅谈清代柳条边," 《吉林师范大学学报(人文社会科学版)》, 2004年10月, 第5期, 102-105。

Yao Wu 姚武, "魏源与'华夷之辨'的近代嬗变," 《邵阳学院学报(社会科学版)》, 2015年, 第14卷第6期, 010-013。

Yao Yongchao 姚永超, "开港贸易、腹地纵深与新'东北'区域的塑(1861-1931)," 《浙江学刊》, 2006年, 第5期, 36-40。

Zhang Shizun 张士尊, "清代东北南部地区移民与环境变迁," 《鞍山师范学院学报》, 2005-06年7月, 第3期, 23-26。

Zhen Yu 甄宇, "清摄政王多尔衮警政思想初探," 《北京人民警察学院学报》, 2011年1月, 第1期, 100-104。

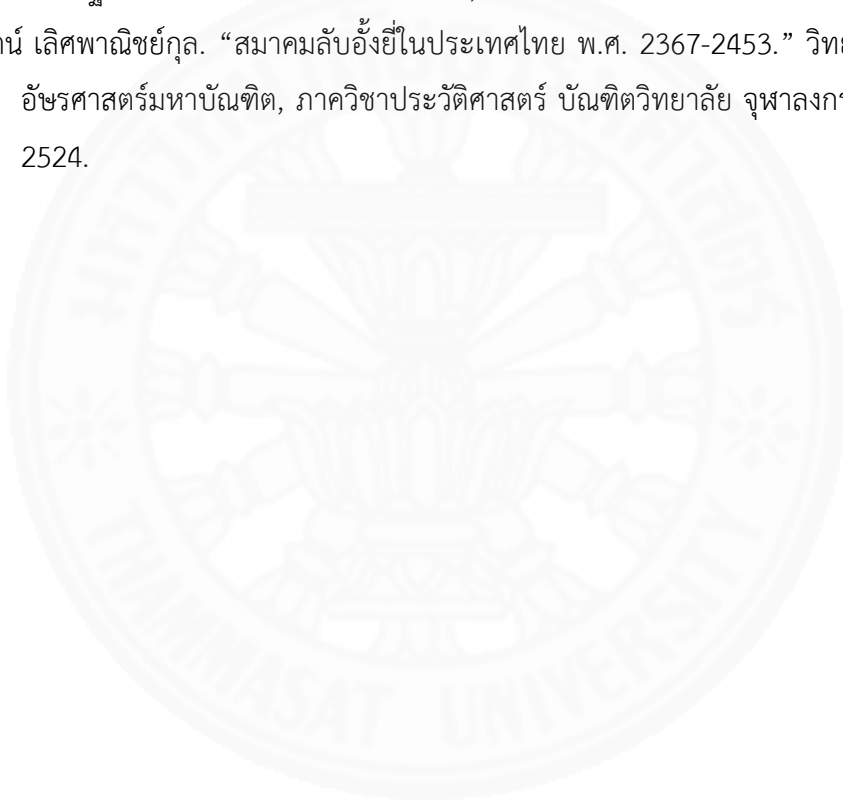
Zhou Xifeng 周喜峰, "多尔衮的华夷思想及其统治政策," 《求是学刊》, 2012年9月, 第46卷第2期, 140-146。

วิทยานิพนธ์

จุฬาลักษณ์ ปลื้มปัญญา, “การสร้างความตระหนักรู้ในความเป็นชาติจีนสมัยใหม่: ผ่านวิวัฒนาการประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนยุคสมัยใหม่ ค.ศ. 1895-1945.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.

ธเนศ ฤตีสุนันท์. “ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาตินิยมจีนกับญี่ปุ่น ในประเด็นสงครามจีน-ญี่ปุ่น ครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1937-1945).” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาการระหว่างประเทศและการทูต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.

ศุภารัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
การนับรัชศกในสมัยราชวงศ์ชิง

พระนามเดิม	พระนามแต่งตั้ง	ชื่อรัชศก	ระยะเวลาครองราชย์
นุร์ฮาซี (努尔哈赤 Nuerhashi)	ไท่จู่ (太祖 Taizu)	เทียนมิ่ง (天命 Tianming)	ค.ศ. 1616-1626
หวงไท่จี (皇太极 Huang Taiji)	ไท่จง (太宗 Taizong)	ฉงเต๋อ (崇德 Chongde)	ค.ศ. 1626-1643
ฝูหลิน (福临 Fulin)	ชุ่นจื้อ (顺治 Shunzi)	ชื่อจู่ (世祖 Shizu)	ค.ศ. 1644-1661
เสวียนเย่ (玄烨 Xuanye)	คังซี (康熙 Kangxi)	เซิ่งจู่ (圣祖 Shengzu)	ค.ศ. 1661-1722
ยิ่นเจิน (胤禛 Yinzhen)	ยงเจิ้ง (雍正 Yongzheng)	ชื่อจง (世宗 Shizong)	ค.ศ. 1722-1735
หงลี่ (弘历 Hongli)	เฉียนหลง (乾隆 Qianlong)	เกาจง (高宗 Gaozong)	ค.ศ. 1735-1796
หยงเยียน (颙琰 Yongyan)	เจียชิ่ง (嘉庆 Jiaqing)	เร็นจง (仁宗 Renzong)	ค.ศ. 1796-1820
หมินหนิง (旻宁 Minning)	เต้ากวาง (道光 Daoguang)	เซวียนจง (宣宗 Xuanzong)	ค.ศ. 1821-1850
อี้จู่ (奕訖 Yizhu)	เสียนเฟิง (咸丰 Xianfeng)	เหวินจง (文宗 Wenzong)	ค.ศ. 1851-1861
ไจ้ฉุน (载淳 Zaichun)	ถงจื้อ (同治 Tongzhi)	มู่จง (穆宗 Muzong)	ค.ศ. 1862-1875
ไจ้เถียน (载湉 Zaitian)	กวงซวี (光绪 Guangxu)	เต๋อจง (德宗 Dezong)	ค.ศ. 1875-1908
ฝู่หยี่ (溥仪 Puyi)	เซวียนถ่ง (宣统 Xuantong)	สวีนจง (询宗 Xunzong)	ค.ศ. 1909-1912

ราชวงศ์ชิงเป็นราชวงศ์สุดท้ายที่เข้าปกครองอาณาจักรจีนตั้งแต่ปี 1644-1911 โดยมีจักรพรรดิทั้งหมด 12 พระองค์ ได้แก่¹

1. จักรพรรดิหนูเออร์ฮาซื่อ (ค.ศ. 1559-1626) พระนามเมื่อครองราชย์ว่า ชิงไท่จู่ ครองราชย์ระหว่างค.ศ. 1616-1626 เป็นผู้รวมชนเผ่าและสถาปนาราชวงศ์ชิง ลี้พระชนม์ในสนามรบ พระศพฝังที่ตงหลิง

2. จักรพรรดิหวงไท่จี๋ (ค.ศ. 1592-1643) พระนามเมื่อครองราชย์ว่า ชิงไท่จง ครองราชย์ระหว่างปี 1627-1643 เป็นโอรสองค์ที่ 8 ของพระเจ้าหนูเออร์ฮาซื่อมักตามพระราชบิดาไปในการรบอยู่เสมอ พระศพฝังที่เป่ย์หลิง ลี้พระชนม์เมื่อพระชนม์ 52 พรรษา

3. จักรพรรดิซุ่นจื่อ (ค.ศ. 1644-1661) พระนามเดิมว่า ผู่หลิน เป็นจักรพรรดิองค์แรกที่เข้าปักกิ่งเมื่อพระชนม์ 6 พรรษา ขึ้นครองราชย์ด้วยพระองค์เองเมื่อมีพระชนม์ได้ 18 พรรษา เป็นผู้รวมจีนและวางรากฐานการปกครองราชวงศ์ชิง

4. จักรพรรดิกังซี (ค.ศ. 1662-1722) ทรงครองราชสมบัติ 61 ปี เป็นจักรพรรดิที่ครองราชย์นานที่สุดในประวัติศาสตร์จีน ในยุคสมัยของพระองค์เป็นช่วงที่อาณาจักรจีนอยู่ในยุคที่รุ่งเรือง พระราชอำนาจแผ่ไพศาล และเป็นจักรพรรดิที่เข้ากับประชาชนได้ดี

5. จักรพรรดियังเจิ้ง (ค.ศ. 1723-1735) เป็นพระราชโอรสองค์ที่สี่ของจักรพรรดิกังซี ซึ่งในอดีตมีตำนานเล่าว่า เป็นคนโหดร้ายช่วงชิงอำนาจมา เพราะเชื่อว่าจักรพรรดิกังซีทรงเขียนพินัยกรรมระบุถึงผู้สืบบราชสมบัติต่อไปว่าให้องค์ชายสิบสี่ เขียนภาษาจีนว่า 十四 แต่ยงเจิ้งแก้เป็น 于四 แปลว่า ให้องค์ชายสี่ แต่ในปัจจุบันก็มีนักวิชาการออกมาโต้แย้งว่า จักรพรรดियังเจิ้งทรงได้ราชสมบัติอย่างถูกต้อง เพราะการแก้ตัวอักษรภาษาจีนอาจทำได้ แต่การแก้อักษรแมนจูไม่อาจทำได้

6. จักรพรรดิเฉียนหลง (ค.ศ. 1736-1795) เป็นพระราชโอรสในจักรพรรดियังเจิ้ง เป็นกษัตริย์นักปราชญ์ เขียนบทกวีและเขียนภาพ พระองค์อยู่ในราชสมบัติ 60 ปี ก็สละราชสมบัติ เพราะไม่ต้องการครองราชย์นานเกินกว่าพระอัยกาธิราช ทรงให้พระราชโอรสขึ้นครองราชย์ แต่พระองค์ก็ทรงสำเร็จราชการอยู่อีก 3 ปี ฉะนั้นอยู่ในอำนาจ 63 ปี ทรงมีพระชนม์ยืนยาวถึง 89 พรรษา เรียกกันว่า เป็นผู้ที่มีอำนาจนาน ทรงพระปรีชาสามารถทั้งด้านบุนและบู

7. พระเจ้าเจียชิ่ง (ค.ศ. 1796-1820) เป็นพระราชโอรสองค์ที่ 15 ของจักรพรรดิเฉียนหลง ทรงเป็นจักรพรรดิที่อยู่ในยุคที่บ้านเมืองรุ่งเรือง ขึ้นครองราชย์เมื่อพระชนม์ 42 พรรษา ทรงเป็นจักรพรรดิที่เอาใจใส่ในทุกข์สุขของประชาชน แต่ พระสติปัญญาไม่สูงเท่าพระราชบิดา ราชวงศ์ชิงจึงเริ่มเสื่อมในสมัยพระองค์

8. จักรพรรดิเต้ากวง (ค.ศ. 1821-1850) เป็นพระราชโอรสองค์ที่สองของ จักรพรรดิเจียซิง เป็นช่วงเวลาที่ยานาจักรจีนต้องเผชิญกับปัญหาสงครามฝิ่น และปัญหาจักรวรรดินิยม

9. จักรพรรดิเสียนเฟิง (ค.ศ. 1851-1861) เป็นพระราชโอรสองค์ที่สี่ของจักรพรรดิเต้ากวง ขณะครองราชย์บ้านเมืองปั่นป่วน จักรวรรดินิยมรุกราน มีกบฏไท่ผิง ในปี 1860 เกิดสงครามฝิ่นครั้งที่ 2 ชาตินะวันตักเข้ารุกราน ทรงเสด็จไปประทับที่เฉิงเต๋อ ขณะที่พระองค์ไม่อยู่ที่ปักกิ่ง พระราชวังหยวนหมิงหยวนถูกอังกฤษและฝรั่งเศสเผา

10. พระเจ้าถงจื้อ (ค.ศ. 1862-1874) เป็นโอรสจักรพรรดิเสียนเฟิงกับพระนางซูสี พระองค์ขึ้นครองราชย์ขณะที่ยังทรงพระเยาว์ มีพระมเหสีฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายของพระราชบิดาคือ พระนางฉืออัน และพระนางซูสีในการว่าราชการหลังม่าน ทรงครองราชย์เองได้เพียงปีเดียวเมื่อพระชนม์ 18 พรรษา หลังจากนั้นอำนาจในการปกครองก็อยู่กับพระนางซูสี ซึ่งยึดอำนาจการปกครองไว้ยาวนานกว่า 42 ปี ซึ่งในประวัติศาสตร์เชื่อว่า พระนางคือผู้ทำให้ราชวงศ์ชิงล่มสลายเพราะความอนุรักษนิยม

11. จักรพรรดิทงชวี (ค.ศ. 1875-1908) เป็นโอรสของน้องพระนางซูสี พระองค์เป็นผู้รักความเป็นธรรม ศึกษาความเป็นไปของโลก จึงวางแผนปฏิรูปบ้านเมืองที่เรียกว่า การปฏิรูป 100 วัน แต่ก็สู้ความอนุรักษนิยมของพระนางซูสีไม่ได้ ในบั้นปลายพระชนม์ชีพถูกขังอยู่เกาะกังทะเลสาบจำลองในวังหลวงที่ปักกิ่ง

12. จักรพรรดิผู่หยี (ค.ศ. 1909-1911) เป็นจักรพรรดิองค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์ชิง

¹ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, *เกล็ดหิมะในสายหมอก เล่ม 2 เหลียวหนิง*, 48-54

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางสาววรุณพร สุวรรณธานี
วันเดือนปีเกิด	8 พฤศจิกายน 2527
วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา 2550: รัฐประศาสนศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ผลงานทางวิชาการ

วรุณพร สุวรรณธานี. “ปัญหาความขัดแย้งเชิงวัฒนธรรมของชาวฮั่นและชาวแมนจูในสมัยจักรพรรดิซุ่นจื้อ,” ใน หนังสือรวมบทความการประชุมวิชาการระดับชาติ จินศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ครั้งที่ 5.

6 กันยายน 2562, 104-121.

